

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Vusal BALIYEV

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZME ETKİSİ AÇISINDAN DAĞCILIK SPORUNUN
DEĞERLENDİRİLMESİ: AZERBAYCAN ÖRNEĞİ

Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Vusal BALIYEV

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZME ETKİSİ AÇISINDAN DAĞCILIK SPORUNUN
DEĞERLENDİRİLMESİ: AZERBAYCAN ÖRNEĞİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Murad Alpaslan KASALAK

Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Vusal BALIYEV'in bu çalışması, jürimiz tarafından Turizm İşletmeciliği Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Nedim YÜZBAŞIOĞLU (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Murad Alpaslan KASALAK (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Utku ONGUN (İmza)

Tez Başlığı: Sürdürülebilir Turizme Etkisi Açısından Dağcılık Sporunun Değerlendirilmesi:
Azerbaycan Örneği

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 29/06/2018

Mezuniyet Tarihi : 19/07/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sürdürülebilir Turizme Etkisi Açısından Dağcılık Sporunun Değerlendirilmesi. Azerbaycan Örneği” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Vusal BALIYEV

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Vusal BALIYEV
Öğrenci Numarası	20135203022
Enstitü Ana Bilim Dalı	Turizm İşletmeciliği
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Murad Alpaslan KASALAK
Tez Başlığı	Sürdürülebilir Turizme Etkisi Açısından Dağcılık Sporunun Değerlendirilmesi: Azerbaycan Örneği
Turnitin Ödev Numarası	981392083 - 981389683

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 106 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 09/07/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 7

alıntılar dahil % 17'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

09/07/2018

(imza)

Dr. Öğr. Üyesi Murad Alpaslan KASALAK

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	iii
TABLOLAR LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM

1.1. Turizm Kavramı.....	3
1.1.1. Turizmin Önemi	4
1.1.2. Turizmin Tarihsel Gelişimi	5
1.2. Turizmin Sektörünün Etkileri	6
1.2.1. Turizmin Ekonomik Etkisi	6
1.2.2. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkisi	8
1.2.3. Turizmin Çevresel Etkisi	12
1.3. Turizm Türleri.....	16
1.3.1. Katılımcı Sayısına Göre Turizm Türleri.	16
1.3.2. Ziyaret Edilen Yere Göre Turizm Türleri.	16
1.3.3. Katılanların Yaşlarına Göre Turizm Çeşitleri.	16
1.3.4. Katılanların Gelir Düzeyine Göre Turizm Çeşitleri	17
1.3.5. Katılanların Amaçlarına Göre Turizm Türleri.	17
1.3.5.1. Kongre Turizmi	17
1.3.5.2. Sağlık Turizmi	20
1.3.5.3. İnanç ve Kültür Turizmi	24
1.3.5.4. Spor ve Rekreasyon Turizmi	28
1.4. Sürdürülebilir Turizm	32

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN DAĞ TURİZMİ

2.1. Dağ Kavramı.....	36
2.2. Dağ Turizmi Kavramı	37
2.3. Dağcılık Sporları	39

2.3.1. Dağcılık Sporunun Önemi ve Tarihsel Süreci.....	39
2.3.2. Dağcılık Sporunun İlkeleri	41
2.3.3. Dağcılık Sporunun Stilleri.....	43
2.3.4. Dağcılık Sporunun Ekipmanları	46
2.3.5. Dağcılık Sporunun Tehlikeleri	47
2.3.6. Dağcılıkta Fiziksel ve Mental Hazırlık.....	48
2.4. Dağ Turizminde Kış ve Yaz Spor Aktiviteleri	48
2.5. Dağcılık Turizmine Yönelik Koruma Politikaları	49
2.5.1. Yerel Düzeyde Dağ Turizmi Politikaları.....	50
2.5.2. Uluslararası Dağ Turizmi Politikaları	50
2.6. Dağ Turizminde Yeni Trendler	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAIJAN'DA DAĞ TURİZMİ

3.1. Azerbaycan'ın Turizm Potansiyeli	52
3.2. Azerbaycan'da Turizmin Tarihsel Gelişimi	53
3.3. Azerbaycan'da Turizm Çeşitleri.....	54
3.3.1. Kış Turizmi.....	54
3.3.2. Sağlık Turizmi.....	56
3.3.3. Av Turizmi	58
3.3.4. Ekoturizm	59
3.4. Ekoturizm ve Kırsal Turizm Örneğinde Sürdürülebilir Turizm Potansiyelinin Güçlendirilmesi.....	61
3.5. Azerbaycan'da Dağ Turizmi Potansiyeli	64
3.6. Azerbaycan'da Dağcılık Sportu	66
3.7. Azerbaycanda Dağ Turizmi Rotaları ve Önemli Destinasyonlar	67
3.8. Azerbaycanda Dağ Turizmi Sorunları ve Çözüm Önerileri	74
3.9. Araştırmanın Konusu	75
3.10. Araştırmanın Amacı.....	75
3.11. Azerbaycan'ın Dağ Turizm Potansiyelini Ölçmeye Yönelik SWOT analizi	75

SONUÇ	78
--------------------	-----------

KAYNAKÇA.....	82
----------------------	-----------

ÖZGEÇMİŞ	95
-----------------------	-----------

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Azerbaycan Haritası	52
Şekil 3.2 Azerbaycan ve Gürcistan Milli Parklarının Analizi	62
Şekil 3.3 Babadağ Zirvesi.....	67
Şekil 3.4 Bazaryurd Zirvesi	68
Şekil 3.5 Tufandağ Zirvesi	69
Şekil 3.6 Şahdağ Zirvesi.....	70
Şekil 3.7 Bazardüzü Zirvesi.....	71
Şekil 3.8 Kınalık Köyü	72
Şekil 3.9 Lahıc Kasabası	73

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1 Dünya Geneline Toplantı Sayısına Göre İlk 10 Ülke	19
Tablo 1.2 En Fazla Uluslararası Kongre Düzenlenen Şehirler.....	20
Tablo 1.3 Sağlık Turizmi Niyet Matrisi	22
Tablo 1.4 Kültür Turizminin Olumlu ve Olumsuz Yönleri.....	27
Tablo 1.5 Rekreasyonel Turizm Faaliyetleri	32
Tablo 2.1 Dağcılık Ekipmanları	46
Tablo 2.2 Kış Sporlarının Çeşitlendirilmesi	49
Tablo 2.3 Dağcılıkta Yeni Trendler.....	51
Tablo 3.1 Azerbaycan`da Avcılık Çiftlikleri	58
Tablo 3.2 Avlanan Türler ve Avlanma Süresi	59
Tablo 3.3 Azerbaycan`da Dağ Turizminin Güçlü ve Zayıf Yanları, Fırsatlar ve Tehditleri.....	76

KISALTMALAR LİSTESİ

AIEST	Association Internationale D'Experts Scientifiques Du Tourisme (Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği)
ICCA	International Congress and Convention Association (Uluslararası Kongre ve Konvansiyonlar Derneği)
MICE	Meetings, Incentives, Conferences and Exhibitions (Toplantılar, Teşvikler, Konferanslar ve Sergiler)
NASCAR	National Association for Stock Car Auto Racing (Stok Otomobil Yarışları Ulusal Birliği)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü)
TALC	Tourism Area Life Style (Turizm Bölgesi Yaşam Döngüsü)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNWTO	United Nations World Tourism Organization (Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü)
WTO	World Tourism Organization (Dünya Turizm Örgütü)
WTTC	The World Travel and Tourism Council (Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi)

ÖZET

Sanayileşme ve şehirleşme insanlar üzerinde birtakım olumsuz etkilere yol açmaktadır. Bunlar bazı hastalıkların oluşması, verimliliğin azalması, iş gücü performansının düşmesi gibi çeşitli negatif sonuçlardır. Bu sorunlardan kurtulmak ve yaşam kalitesini arttırmak nedeniyle insanlar turizm faaliyetlerine yönelmektedirler.

Turizm ülkelerin ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmalarında önemli bir pay sahibi olmakla beraber doğru yönetilmediği sürece olumsuz etkileri de yanında getirmektedir. Bütün bu olumsuz etkilerden kurtulmak veya en aza indirmek için sürdürülebilirlik kavramı önem taşımaktadır. Sürdürülebilir turizm doğal ve kültürel varlıkları koruyarak hem bugünkü topluluğun hem de gelecek nesillerin yaşam kalitesinin iyileşmesini amaçlamaktadır. Sürdürülebilir turizm, doğal ve kültürel zenginlikleri korur, ekonomik ve sosyal fayda sağlar, yerel halkın gereksinimlerini karşılar ve en önemlisi geleceğe yönelik olmasıdır.

Sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve çevre koruması açısından dağlar önemli bir faktördür ve inanılmaz fırsatlar sunmaktadırlar. Dağlar ve diğer doğal ortamlar macera yaratan kaçış yerlerini temsil etmektedirler. Özellikle dağlar, özgür bir şekilde adrenalin arayanlar için önemli bir hale gelmiştir. Dağ turizmi dağlık alanlarda bireysel veya toplu şekilde yapılan bütün sporları kapsamaktadır. Dağ tırmanışları ve yürüyüşleri, kayak ve snowboard gibi kış spor aktiviteleri, dağ bisikleti, yamac paraşütü, yelken, avcılık, kuş gözlemciliği gibi geniş bir yelpazeye sahiptir.

Bu çalışma Azerbaycan`da dağ turizminin potansiyelini belirlemeye yöneliktir. Bu tez çalışmasının amacı da, Azerbaycan açısından dağ turizminin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi için problemlerin ortaya konulması ve halledilmesi yolunda çözümler üretmektir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Sürdürülebilir Turizm, Dağ Turizmi, Azerbaycan Dağ Turizmi.

SUMMARY

EVALUATION OF MOUNTAINEERING SPORT IN TERM OF SUSTAINABLE TOURISM IMPACT: CASE STUDY AZERBAIJAN

Industrialization and urbanization cause some negative effects on people. For getting rid of various negative consequences such as the occurrence of some diseases, decrease of productivity, decrease of work force performance and increasing the quality of life people are turning to tourism activities.

Tourism has a significant role in the economic, social and environmental developments of the countries as long as it is not managed properly, it can have negative effects. To get rid of or to reduce these negative effects the concept of sustainability has been put forward. Sustainable tourism aims to improve the quality of life of today's community as well as future generations by protecting natural and cultural assets. With the futures of protection of natural and cultural wealth, economic and social benefits, protection of the needs of local people, the most important features of sustainable tourism is being for the future.

In terms of sustainable economic development and environmental protection, mountains have an important factor and offer incredible opportunities. Mountains and other natural environments represent adventure escape places. For those looking for adrenaline in a free way, the importance of the mountains should not be overlooked. Mountain tourism includes all sports in mountainous areas, whether individual or collective. Mountain climbing and walks have a wide range such as winter sports activities ,skiing and snowboarding, mountain biking, paragliding, sailing, hunting, bird watching.

The aim of this study is to determine the potential of mountain tourism in Azerbaijan, to reveal the problems for the evaluation and development of mountain tourism in terms of Azerbaijan and to produce solutions.

Keywords: Tourism, Sustainable Tourism, Mountain Tourism, Azerbaijan Mountain Tourism.

GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik açıdan gelişimini sağlayan ve çok önemli bir sektör haline gelen turizm 1970`li yıllardan sonra büyük bir hareket kazanmıştır. Temel olarak turizm, boş zamanın değerlendirilmesi şeklinde ortaya çıkmış ve insanların sürekli yaşadıkları yerlerin dışında yurtiçi ve yurtdışı bölgelerde geçici olarak konaklaması biçiminde bilinmektedir. Kentleşme, endüstrileşme, artan boş zaman faktörü, yaşam koşullarının değişmesi ve çevre bilincinin gelişmesi gibi nedenlerden dolayı insanların turizm tercihleri değişmiştir. Klasik deniz, kum ve güneş üçlüsünün oluşturduğu kıyı turizmi yerine artık insanlar macera turizmi, yeşil turizm, ekoturizm ve sürdürülebilir turizm gibi akımlara meyletmektedirler (Çiçek ve Avderen, 2013: 25; Mansuroğlu, 2006: 35).

Sürdürülebilir turizm, turistlerin ve onları ağırlayan yerel halkın gereksinimlerinin korunması ve arttırılmasını destekleyen, bölge halkının katılımına saygı duyan, doğal ve kültürel mirası koruyan ve çevresel etkileri azaltmaya yönelik bir turizm kavramıdır. Sürdürülebilir turizm kavramı turizmin çevreye verdiği zararlardan dolayı meydana çıkmıştır. 1980`li yıllarda turizm ile ilgili yazılan eserlerde yeşil turizm kavramı kullanılmaya başlanmış ve bu yeşil turizm kullanımı beraberinde çevre konularına da ilgini arttırmıştır. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1987`deki Dünya Komisyonunun Çevre ve Kalkınma konulu “Ortak Geleceğimiz” adlı raporunda kullanılmış ve 1992 senesinde yapılmış olan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma konferansıyla “Gündem 21” raporuyla dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Sürdürülebilir turizmin temel gayesi kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve çevresel bozulmanın önlenbilmesidir (Kuter ve Ünal, 2009: 147-148).

Sürdürülebilir ekonomik kalkınma ve çevre koruması yoluyla dağlar çok önemli bir turizm çeşiti haline gelmiştir. Macera, ekstrem, rekreasyon ve spor faaliyetleri için dağlar mühim bir destinasyon olarak görülmektedir. Bugün dağ turizmi sadece dağ tırmanışları ile sınırlı kalmayıp dağcılık, trekking, hiking, ekspedisyon, çeşitli yaz ve kış dağ aktiviteleri ve kaya tırmanışlarını da içinde barındıran geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Azerbaycan gerek relyefi, gerek doğası ve coğrafi güzellikleri, gerekse de coğrafi konumu açısından turistlere dağ turizmi açısından önemli farklılıklar arz etmektedir. Hem hükümetin hem de sektör yöneticilerinin atacağı doğru adımlar Azerbaycan`da dağ turizminin gelişmesini hızlandıracaktır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde turizm kavramı ve onun tanımlanması, turizmin önemi, turizmin ekonomiye, sosyo-kültürel yapıya ve çevreye

hem pozitif hem de negatif etkileri vurgulanmış ve turizmin çeşitleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde dağ turizmi kavramı tanımlanmış, dağcılık sporu ve tarihsel gelişimi, dağa tırmanış stilleri, tırmanırken bir dağcının yanında bulundurması gerek ekipmanlar, dağ ekosistemin korunması yönünde uygulanan politikalar, dağ yaz ve kış spor aktiviteleri ve günümüz dağ turizminde yeni trendler hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde Azerbaycan`nın mevcut dağ turizm potansiyeli değerlendirilmiştir. Araştırmanın son kısmında ise sonuç ve öneriler yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TURİZM

1.1. Turizm Kavramı

Turizm kavramının kökeni Latince'den dönme manasına gelen “tornus” sözcüğüne dayanmaktadır. Başlangıç yerine dönme şartıyla çeşitli amaçlarla yapılan seyahatleri ifade eder. Türkçe'de “seyahat” sözcüğü “turizm”, “seyyah” sözcüğü ise “turist” anlamını taşır (Kara vd., 2012: 76). Kökü ilk çağlara dayanan turizm hareketi zaman ilerledikçe daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Ortaya çıkma nedeni gezmek, eğlenmek, din ve sağlık gibi amaçlar olsa da günümüzde çok büyük bir alanı kapsayan önemli bir sektör haline gelmiştir (Barut ve Yıldız, 2013: 26-27).

XVIII. yüzyıl sonlarına doğru turizm toplumlarında mühim bir hadise olarak görünmeye başlamıştır. Bir bilim dalı olarak ise XIX. yüzyıl sonu ile XX. yüzyıl başında konu edinmeğe başlamıştır. 1884 yılında Avusturyanın Graz şehrindeki Josef Stadnerin başkanlık ettiği toplantıda turizm sanayisini ekonomik bir çalışma olarak şöyle açıklar: “Turizm sanayisi yabancıların ziyaretlerinden oluşmaktadır. Tüketiciyi üretimin yanına getirir. Tüketici, ulaştırılması mümkün olmayan bu nesnelerden faydalanmak için böyle bir yolculuk yapmaktadır. İlkim, hava, doğa, arazi gibi şimdiye kadar yararlanılmayan faktörleri ekonomik mala dönüşmesini sağlamıştır. Her geçen yıl artan tüketicisini de bir kitle halinde kendine yöneltmesi turizmin amacını oluşturur” (Evliyaoğlu, 1989: 44-45).

İlk tanımlardan biri olarak bilinen ve 1905 senesinde yapılmış tanımlardan bir de Guyer-Freuler'in tanımıdır. Guyer-Freuler turizmi “ticaret ve sanayinin gelişimi, ulaştırmanın eksiksiz bir hale gelmesi, halkların ve toplumlararası ilişkilerin inkişafının neticesi olarak artan dinlenme, hava değişimi gereksinimi, tabii güzellik ve zevk almaya dayalı günümüze özgü bir fenomen.” olarak tanımlamıştır (Esen ve Uyar, 2010: 2). 1942 yılında Hunziker ve Krapf'ın yapmış olduğu tanımda turizmi “para kazanma veya kar maksadı gütmeyen ve kalıcı bir ikamet şekline dönüşmeyen, insanların herhangi bir yere yolculuk etmeleri ve konaklamalarından meydana gelen ilişkilerin toplamı” olarak belirtmişlerdir (Cunha, 2014: 101)

L'academic Internationle du Tourizm'in (Uluslararası Turizm Akademisi) 1953 senesinde basılan sözlüğünde turizm şöyle anlatılmaktadır: “Turizm, seyahatlar için söylenen bir terim, bu seyahatların yapılması için bütün insani tutumlar; turistin gereksinimlerinin giderilmesi için ortak bir çalışma halinde olan endüstridir”. Zaman ilerledikçe bu tanımın da

eleştiriye uğradığını görmekteyiz. En çok eleştirilen yön ise boş zaman kavramından ve ihtiyaçlar kelimesinden hiç konuşulmamasıdır. Günümüz turizmin temelini de değerlendirecek olursak o halde turizmin en kısa ve kapsamlı tanımını söyle yapabiliriz. “Turizm insanların boş zamanlarını değerlendirmek suretiyle ikamet ettiği yerden başka yerlere yolculuk ve yolculuk esnansında konaklamalar ve bu konaklamalardan doğan gereksinimleri inceleyen ekonomik, sosyal ve kültürel bir hizmet sanayisidir” (Ürger, 1992: 10). Yukarıda belirttiğimiz tanımlardan yola çıkarsak turizm kavram olarak kültür, macera, merak, spor, sağlık, iş, din vb.nedenlerden dolayı insanların ikamet değiştirme ve konaklama ilişkisini ifade etmektedir (Hussein ve Saç, 2008: 6).

Turizmin ekonomik tarafından tartışmalarına yol açan biri olarak bilinen Avusturyalı ekonomist Hermann Von Schullar turizmi; “yabancı bir ülke, şehir veya bölgeden gelen insanların geçici bir zaman diliminde kalmalarıyla var olan hareketin ekonomik yönünü ele alan olayların tümü” diye nitelendirmiştir. Edmood Picard, “turizmin temel işlevi ülkeye döviz girişini sağlamak ve ekonomiye verdiği faydanı gözden geçirmek” olduğunu dile getirmiştir. M.Meyer ise turizmi, “kafa dinleme isteğinden oluşan psikolojik kaynaklı alan değiştirme” olarak söylemiştir (Kozak vd., 2011: 1-2).

Yıl 1981’de AİEST (Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği) tarafından düzenlenen tanımda turizm; insanların sürekli ikamet ettiği veya çalıştığı yerden başka yerlere yolculuk ve yolculuk esnansında genel olarak turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri dilemek, belli bir süre içinde gerçekleşen konaklamalarından türenen olay ve ilişkilerin bütünü olarak tanımlanmıştır (Kozak ve Bahçe, 2012: 3).

1.1.1.Turizmin Önemi

Turizm, hem olumlu hem de olumsuz yönleriyle ülkeler için önemli bir ekonomik faaliyetdir. Ekonomik, sosyal ve teknolojik inkişafa paralel olarak sürekli bir artış gösteren turizm 21. yy’ın önemli endüstrisi haline gelmiştir. Ülkeye döviz girişini sağlayan ve istihdamı arttıran uluslararası turizm, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan turizm potansiyeline sahip ülkelerin kalkınması için mühim bir etkidir. Turizm potansiyeli olan ülkeler sanayileşme yolunda gerekli finansmanı sağlamak için turizm sektörüne yönelmektedirler (Akış, 1999: 36).

Turizm, küreselleşmeye uygun olarak otomotiv, petrol ve kimya endüstrileri ile birlikte en hızlısı gelişme gösteren bir sektördür. Öte yandan, turizm yabancı para girişi oluşturarak, istihdam yaratarak, dış ticaret, altyapı ve ödemeler dengesini desteklemek gibi olumlu etkiler sağlamaktadır. Bu gelişim sadece gelişmekte olan ülkeler değil aynı zamanda

gelişmiş ülkeler tarafından da teşvik edilmektedir (Abubakirova vd., 2015: 3). Bacasız sanayi olarak bilinen turizm, ülke ekonomilerindeki yatırım, gelir ve istihdam artışı ve ülkeye yabancı sermaye girişini sağlayarak mevcut turizm potansiyeli olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri harekete geçirmektedir. Hammaddesi doğal, kültürel ve tarihi değerler olan turizm sanayisi, sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk bilinciyle hareket edildiği zaman hem bu değerleri koruyup geliştirme olanağına sahiptir hem de ekonomik yararlar için faydalanmayı sağlamaktadır. Böylece hem turizmin hammaddesi korunmuş olur hem de uzun süre bu nimetlerden faydalanmağı sağlamaktadır (Yıldız ve Kalağan, 2008: 44).

1.1.2. Turizmin Tarihsel Gelişimi

Turizm olayının başlangıcı M.Ö. 4000'li yıllara kadar uzanmaktadır. Sümerlerin yazıyı, parayı ve tekerliği bulmaları ve kullanmaları turizmin Sümerlere kadar uzayabileceğini göstermektedir. Bu bağlamda Finikelilerin de ilk seyyahlardan olduğu tahmin edilmektedir. M.Ö. 3000'li yıllarda Eski Mısır piramitler ve tapınaklardan dolayı seyyahların ilgisini çekmiş ve seyyahların dinlenmesi ve konaklamaları için evlerin yapıldığı bilinmektedir. M.Ö. 700 yıllarında Antik Yunanistan'da Olimpiyat oyunlarını izlemek için bölgeye insanların seyahat etmesi turizm tarihi açısından çok önemli bir olaydır. Millattan sonraki dönemlerde Hristiyanlık ve Müslümanlığa ilişkin din amaçlı seyahatlar başlamıştır. Konstantiniyye'nin fethinden sonra Bizans'taki alimlerin Roma'ya sığınmaları sonucunda Roma'daki antik yapılara ilgi artmış ve bu da kültürel amaçlı seyahatlere ivme kazandırmıştır. 1492 yılında Vasco de Gama'nın Hindistan'a varması, 1519 yılında Macellan'ın dünya turuna çıkması insanlarda merak etmek nedeniyle seyahat etmek kültürünü oluşturmuştur (Yıldız, 2011: 56).

İlk kez Thomas Cook'un 5 Temmuz 1841 yılında organize ettiği bir Şiline Leicester-Loughborough arası 500 yolcuyla taşıyan tren gezisi modern turist aktivitelerine benzer organize tur kavramını oluşturmuştur. Thomas Cook 1845 yılında kar amaçlı ilk tern gezisi yolculuğunu yönetmiştir. Leicester, Nottingham ve Derby'den Liverpool'a yapılan bu yolculukta birinci sınıf yolcular için 15, ikinci sınıf yolcular için 10 Şilin ve Kuzey Galler'e özel vapurla sehayat etmek ek ücrete tabi olmuştur. Thomas Cook 1855 yılında ilk kıta gezisini gerçekleştirmiştir. Cook'un yönettiği iki grup önce Harwich'den Antwerp'e, daha sonra Brüksel, Köln, Frankfurt, Heidelberg, Strazburg ve en son Uluslararası bir sergi için Paris'e seyahat etmiştir (<https://www.thomascookgroup.com>, erişim tarihi: 24.03.2018).

Birinci Dünya Savaşından sonra turizm önemli bir gelişim göstermiştir. Kitlesele turizm faaliyetleri başlamış, Alpler ve dağ turizmi popülerlik kazanmış, uçak ve arabanın icadından sonra uzak mesafelere daha kolay ulaşılmış ve turizm herkesin kolaylıkla

katılabileceği bir hareket haline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşıyla kesintiye uğrayan turizm savaştan sonra yeni bir boyuta ulaşmıştır. Havayolu ulaşımının hız kazanması özellikle sivil havacılık ve modern turizm altyapısının oluşması turizm olgusunu desteklemiştir (Küçükaslan, 2007: 17).

1.2. Turizmin Sektörünün Etkileri

1.2.1. Turizmin Ekonomik Etkisi

Turizm ülkelerin sahip olduğu doğal ve tarihi güzellikleri, sosyo-kültürel yapıyı kazanca dönüştürerek ekonomik kalkınmaya yardım edebilen önemli bir sektör olarak kabul görmüştür (Terzi ve Pata, 2016: 46). 1950'lerden beri, turizm sektörü refah için küresel arayışta önemli bir rol oynamıştır. O zamana kadar tarım ve imalat, toplumsal refah için ekonomik temel sağlamıştır. Bununla birlikte, 1960'lı, 70'li ve 80'li yıllarda, batı ekonomileri geliştiğinde, hizmet sektörü de ekonomik açıdan önemli ölçüde büyümüştür. Hızla gelişen turizm sektörü gayri safi yurtiçi hasıla'nın ve istihdamın %10'dan fazlasını oluşturmaktadır. Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi (WTTC), 1996'da turizm çıktısının yaklaşık 3.6 trilyon dolar bulacağını ve dünya ekonomik çıktısının %10.7'sini temsil edeceğini tahmin etmiştir ve aynı zamanda turizmdeki 255 milyon istihdamın da benzer şekilde dünya istihdamının %10.7'sini oluşturacağını belirtmektedir. Önümüzdeki on yılda, turizm gelirlerinin 7.1 trilyona ulaşacağı, küresel ekonomik çıktı ve istihdam payının sırasıyla %11.5 ve %11.1 olacağını beklenmektedir (Crouch ve Ritchie, 1999: 138).

Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO) verilerine göre uluslararası turist sayısı 1990'da 435 milyon, 1995'de 528 milyon, 2000'de 675 milyon ve 2010 yılında 940 milyon olmuştur. Uluslararası turizm gelirleri ise 1990'da 262 milyar dolar, 1995'de 403 milyar dolar, 2000'de 515 milyar dolar ve 2010 yılında 919 milyar dolar olmuştur (UNWTO, 2011: 4). Turizm sektörünün istihdam yaratıcı etkisi, yeni iş yerlerinin artışı, gelir yaratma gücü, üretimin artması, bölgesel kalkınma, ülke gelişiminin hızlanması, ve önemli bir döviz kaynağı olması ülke ekonomileri için önem arz etmektedir. Turizm dünyada en hızla gelişen ve büyüyen sektörlerin sırasında yer almakta ve aynı zamanda dünya ekonomisine de her geçen gün artan bir oranda katkı sağlamaktadır (Uğuz, 2014: 18; Akova, 1997: 263).

Turizm, gelir yaratma gücüne sahip olma, ülkeye döviz girişini sağlama ve istihdam artırma özelliğine sahip önemli sektörlerden biri olarak kabul görmektedir. Globalleşme ile paralel olarak ekonomik yanı da önemli hale gelen turizm yeni yüzyılda en hızlı yükselen sektör olup hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme ve gelişme yararına çok önemli bir görevi üstlenmektedir. Globalleşme ile eşit bir şekilde hızla büyüyen

iletişim teknolojisi, ulaşım, fiyat faktörü, küresel seyahatin demokratik bir hale gelmesi beraberinde uluslararası turizmin de büyüyüp gelişmesinde pay sahibi olmuştur (Akın vd., 2012: 64-65). Küreselleşme hareketinin hızlanması sonucunda devletlerin kendi aralarında coğrafi sınırları kaldırması, farklı din ve kültürlerle sahip toplumların birbirileriyle kaynaşması, ortak lisanların kullanılması ve kültür alışverişinin yapılması turizm sektörünün büyümesine yardımcı olmuştur (Çeken ve Ateşoğlu, 2008: 139).

Ülkede turizm kaynaklı döviz kazançları döviz kayıplarına göre artı göstermesi ödemeler dengesini de olumlu yönde etkileyecektir. Bu sebeple, ihracata yönelik büyüme varsayımlarında olduğu gibi, turizme yönelik büyüme varsayımları da uzun bir dönemde ekonomiye fayda sağlayacaktır (Kara vd., 2012: 80). Turizmden kaynaklanan döviz hareketlerinin ülke ekonomisindeki ehemmiyeti ödemeler dengesindeki konumuyla bağlantılıdır. Döviz hareketleri turist kabul eden ülkelerin döviz arzını, turist gönderen ülkelerin ise döviz talebini etkilediğinden bu ülkelerin ödemeler dengesine de tesir etmektedir. Böyle özelliğ e sahip olan turizm döviz sıkıntısı çeken ülkeler için önemli bir kaynaktır. Bugün ödemeler dengesi hem açık hem de fazla veren ülkeler turizmi uluslararası boyutta teşvik etmektedirler. Bunun temel sebebi ödemeler dengesi artı veren ülkelere bu fazlalık enflasyona yol açmaması için, açık veren ülkelere ise bu açığın kapatılması için kullanılmaktadır (Kızılgöl ve Erbaykal, 2008: 353-354).

Turizmin gelişmekte olan ülkeler tarafından en önemli ekonomik kalkınma yolu olarak kullanılmasının temel sebeplerinden biri, turizmin gözükmeyen ihracat olarak ülkeye mühim gelir getirmesidir. Ayrıca turizmin bir çok farklı sektörlerle de yakın ilişkisi bulunduğundan ülkeye gelen turist yaptığı harcamalarla sadece turizme değıl diğ er sektörlerle de kar sağlayacaktır (Unur, 2000: 2; Kar vd., 2004: 90).

Turizm emek yoğun bir sektör olduğundan geliştikçe istihdamı arttırarak ekonomiye önemli yardım sağlamaktadır. Ülkede turizm talebinin karşılanması için yeni yatırımlar gerekmektedir. Yatırımların başlamasıyla istihdamda bir artış sağlanırken, tamamlandıktan sonra sektördeki istihdamı sağlayabilmesi için yeni iş imkanları da sunulacaktır (Kızılgöl ve Erbaykal, 2008: 355). Turizm sektörü yalnızca eğitimi olan ve yetenekli insanlara değıl, kifayetsiz eğitimi olmayan insanlara da istihdam sağlamaktadır (Kara vd., 2012: 79). Turizm gelirlerinin zengin ve gelişmiş ülkelere fakir ve gelişmekte veya az gelişmiş ülkelere doğru paylaşımı ülkeler arasında yakınlaşmaya da neden olmaktadır. Böylece turizm bölgenin gelişmesine hem de bölgede ekonomik durumun iyileşmesine zemin yaratmış olacaktır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için yapılan araştırmalarda turizm ekonomik açıdan hem

gelişme hem de büyümenin en mühim kaynaklardan biri olduğu sonucuna varılmıştır (Bahar ve Bozkurt, 2010: 255; Çoban ve Özcan, 2013: 244).

1.2.2. Turizmin Sosyo-Kültürel Etkisi

Turizm, daha çok ekonomik tarafıyla konu edinmiş bir sosyal etkinliktir. Turizmin ekonomik tarafı o kadar yoğun bir şekilde ele alınmıştır ki, konunun sosyal yönüne çok önem verilmemiştir. Oysa turizm yalnızca ekonomik bir olay değil, sosyal, kültürel, ekolojik ve siyasi yönlerinin de olduğu ve topluluğu etkileyebilen bir faaliyetlerdir. Turizmin etkilerini belirlerken yalnızca maddi yönden değerlendirilmemeli, sosyal, kültürel ve diğer ekonomik olmayan tarafları da araştırılmalıdır (Özdemir vd., 2000: 79).

Turizmin gelişimi bir destinasyonun modernleşmesini, sosyo-kültürel çevrenin yeniden inşasını ve geleneksel sanatların yeniden canlanmasını kolaylaştırabilir. Turizm gelişimi aynı zamanda yerel sakinlerin iletişimini güçlendirip dış dünyayla bağlantısını sağlayabilir (Zhong vd., 2011: 2976). Turizm faaliyetleri gerçekleştiği bölgelerin sosyo-kültürel yapısına hem olumlu hem de olumsuz yönden etki etmektedir. Bölge kültürünün korunması yönündeki teşvikler, sosyal refah, boş zamanın verimli kullanılmasına yönelik alışkanlıklar, istikrarın oluşmasına ilişkin çalışmalar, bölge insanı arasında tolerans ve müsaahama platformu'nun gelişmesi ve kadın hakları mevzusunda terakki bölge sosyo-kültürüne olumlu etkilerdir. Ahlak değerlerinin yozlaşması, dilin yabancı sözcüklerin saldırısına uğraması, bölgeye gelen turistlere yönelik bir negatif hislerin beslenmesi ve cinayet olaylarındaki artış olumsuz etkilere örnektir (Özel, 2014: 57).

Butler tarafından öne sürülen Turizm Bölgesi Yaşam Döngüsü (Toursim Area Life Style/TALC) turizm ile yerel halk arasındaki ilişkiyi ele alan ve altı evreden (yedi olasılık) ibaret olan ve turizm destinasyonlarına uygulanan bir modeldir.

1. Keşif (exploration) evresi, turist miktarının az olması, özel imkanların olmaması nedeniyle yerel tesislerin kullanımı ve yerli sakinler ile temas, ziyaretçilerin bölgenin fiziki dokusuna ve toplumsal çevresine duyduğu ilgi ve turizmin bölgede daha az etkili olmasıyla tanımlanır.
2. İlgi (involvement) evresinde, artan turist sayısından dolayı bölgede temel turizm hizmetleri ortaya çıkmış olacaktır. Ziyaretçiler için ilk pazar alanının oluşması, turist çekmek için bazı reklam çalışmaları, bir turizm sezonunun oluşması, turistik seyahat düzenlemelerinde bir miktar organizasyonların beklenmesi bu aşamada oluşmaktadır. Ayrıca hükümet ve kamu kuruluşları tarafından da bu artan ziyaretçi

sayısından dolayı altyapı çalışmaları, ulaştırma ve temel ihtiyaçlar konusunda sağlama veya geliştirme eylemi de söz konusudur.

3. Geliřme (development) evresinde, artık yerli kontrol hızla dūřecek, yerel olarak sağlanan bazı tesisler ortadan kaybolacak ve yabancı organizasyonlar tarafından sağlanan daha büyük, daha ayrıntılı ve daha güncel tesisler yerini alacaktır. Bölgenin fiziksel görünümündeki değişiklikler göze çarpacak ve yerel halk tarafından hoř karşılanmaması durumu oluşacaktır. Turizmin yoğun olduğu dönemlerde turist sayısı yerel halk nüfusuna eřit veya daha fazla olacaktır. Bu aşamada dışarıdan gelen işgücü artışı olacak ve turizm sektörü için yardımcı tesisler (amaşırhaneler gibi) ortaya çıkacaktır.
4. Sağlamlaştırma evresinde, artık turist sayısı bölge halkının toplamını geçmiştir. Bölge ekonomisinin önemli bir kısmı turizmle bağlantılıdır. Pazarlama ve reklamcılık daha geniş ve kapsamlı yapılmaktadır. Büyük bayilikler ve zincirler sektörde hızla artmaya başlayacaktır. Çok sayıda ziyaretçi ve onlar için sağlanan imkanlar yerel halk arasında memnuniyetsizlik ve dūřmanlık duygularını uyandıracaktır.
5. Durgunluk (stagnation) dönemine girdiğinde bölgede turist sayısı en yüksek rakamlara ulaşacak ve taşıma kapasitesini aşmış olacaktır. Çevresel, sosyal ve ekonomik sorunlar başlayacaktır. Doğal ve gerçek çekicilik yerini süni görüntüye verecektir. Doğa tahrip edilmiş ve bölgenin özgünlüğü kaybolmuştur. Sağlam bir imaja sahip olmasına rağmen bölge artık moda olmaktan çıkmıştır.
6. Dūřüř (decline) evresinde, bölge artık yeni destinasyonlarla rekabet edemeyecek ve dūřen bir piyasa ile karřılařacaktır. Alan artık çekiciliėini kaybetmiřtir ve giderek haftasonları ve günübirlik geziler için kullanılmaktadır. Turistik tesislerin yerini turistik olmayan yapılar alacaktır. Çalıřanlar ve diėer sakinler, piyasa dūřüřlerine baėlı olarak tesisleri daha dūřük fiyata satın alabildike, turizmin yerel katılımı bu ařamada artacaktır. Sonuç olarak, bölge gerçek bir turist gecekondusu haline gelebilir veya destinasyon özelliėini tamamiyle kaybebilir.

Diğer bir olasılıksa gençleşme evresidir. Gençleşme (rejuvenation) evresinde, sektörün eski haline getirilmesine çalışılır. Böyle bir hedefe ulaşmanın iki yolu gözükmetedir. Birincisi, Atlantik City 'deki kumarhanelerde olduğu gibi insan yapımıyla oluşturulan çekicilik, ikincisi, daha önce hiç kullanılmamış doğal kaynakların avantajlarından yararlanmaktır. Her iki yol ekonomik biçimde uygulanabilir ve aynı anda bölgeye turizm

açısından eski imajını geri alabilir. Oldukça başarılı bir planlama ile bölgenin turizm yüzünün eski haline getirilmesi imkansız değildir (Butler, 1980: 6-9).

Günümüz turizmde iki farklı ülke kültürünün buluştuğu bir platformda az gelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelerin sosyo-kültürel yapısının etkisi altında kalmaktadır. Ziyaretçiler ile onları kabul eden yerel halk arasında iletişim neticesinde olabilecek olumlu sosyo-kültürel etkileri bu şekildedir (Gürbüz, 2002: 53-54):

1. Sosyo-Kültürel yapıların karşılıklı öğrenilmesi ve oluşan dostluk ilişkileri sonucunda dünya barışına sağlanan katkı,
2. Ziyaretçilerle kolay bir şekilde iletişime girebilmek için eğitim ve kültür düzeyinin yükseltilmesi,
3. Ziyaretçilere yardımcı olabilmek adına yabancı dil öğrenme isteğinin oluşması,
4. Bozulmanın önüne geçmek niyetiyle kültürel mirasa sahip çıkılması ve önem verilmesi,
5. Turizm bilincinin oluşması ve yöre insanının sahip olduğu kültürle iftihar etmesidir.

Turizmin sosyo-kültürel yapıya olumlu etkileri olduğu gibi, olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu konuda araştırma yapan bilim insanları daha çok olumsuz etkiler üzerine yoğunlaşmış bulunmaktalar. Turizmin sosyo-kültürel yapıya olumsuz etkileri bu şekilde sıralana bilir (Frent, 2016: 34).

- Kamusal alanların varlığı ve kişi sayısı: Turistler bir bölgeye geldiğinde, yerli sakinler ve ziyaretçiler mevcut park yerleri için "rekabet" yapabilir. Yerel sakinlerin kamusal alanı turistlerle paylaşmaktan hoşlanmaması bir tür hayal kırıklığı yaratabilir.
- Gürültü: Turistler genellikle akşam geç vakitte sosyalleşmekte, daha fazla alkol tüketmekte ve yerli halk için daha fazla gürültüye neden olabilmektedir.
- Trafik sıkışıklığı. Turist trafiğinin artması özellikle şehir merkezlerinde ve mevsimlik yerleşim yerlerinde trafik tıkanıklığına neden olabilir. Bu, yerel sakinlerin yaşam biçimini etkileyebilir.
- Suç: Suç oranındaki artış genellikle bir bölgedeki turist sayısındaki artışla bağlantılıdır. Suçlar genellikle yetersiz davranış, uyuşturucu ve alkol kullanımıyla ilişkilidir.
- Yasadışı uyuşturucu kullanımı ve alkol tüketimi durumunda insan davranışlarıyla ilgili sorunlar: Turistler, aşırı alkol ve uyuşturucu kullanımı nedeniyle suç ve rahatsızlıkların artmasına neden olan uygun olmayan bir davranış gösterebilirler.

- Fuhuş: Gelişmiş bir turizmle birlikte, birçok turistin eğlenmek için ziyaret ettiği eğlence tesisleri sayısının artması nedeniyle fahişeliğin artmasına neden olabilir.
- Mülk değerleri: Birçok turistin bulunduğu bölgede, turizm sektöründeki işçiler de dahil olmak üzere turizm endüstrisine hizmet etmek için gayrimenkullere yönelik güçlü bir talep vardır. Bu mülk sahipleri için iyi fiyatların artmasına neden olabilir, ancak bir mülk satın almak isteyen yerli sakinler için sorun olabilir.

Turizmin etkileri ve yerel halkın tutumlarını analiz eden en verimli teorilerden biri de Doxey'in Turist Öfke İndeksidir. Bu yaklaşım, turizm etkileri kavramlarını sakinlerin tutumlarıyla ilişkilendirir ve turizm geliştikçe bunun toplumda öfkeye neden olabileceğini önermektedir. Bu model sakinler ve turistler arasındaki uyumsuzluk derecesine göre belirlense de bu uyumsuzluğun ne olduğunu açıkça göstermiştir. Turist sayısındaki artış ve turistik yerlerin gelişmesiyle birlikte yerel halkın tutumlarının beş aşamadan geçebileceğini öngörmektedir (<https://www.researchgate.net>, erişim tarihi: 27.09.2017).

1. Coşku aşaması: Yerel halk bölgede turizmin gelişmesinden dolayı mutluluk içindedir. Turistleri özellikle ağırlarlar ve hem turistlerin hem de sakinlerin memnuniyetini karşılıklı olarak hissetmektedirler.
2. İlgisizlik aşaması: Sakinlerin turist sayısındaki artıştan kaynaklanan bir duyarsızlaşması söz konusudur. Turistler kar elde etmek için bir hedef haline gelir ve kişisel temas daha resmi hale gelir.
3. Rahatsızlık aşaması: Hem endüstri hem de yerel alan doymuşluğa yaklaşıyor. Yoğun baskılar ve sezon boyunca turist sayısının yüksek olması yerel halkın rahatsızlık hissine yol açmıştır.
4. Kızgınlık aşaması. Zıtlasma daha da açık bir hal alıyor. Turistler, imha, saygısızlık, gençlerin yozlaşması gibi şeylerden sorumlu olarak görülüyor. Karşılıklı nezaket artık düşmanlık haline gelmiştir.
5. Son aşama: Sakinler artık yaşadığı yerlerin asla aynı olmayacağı gerçeği ile yaşamayı öğrenmelidirler. Hala turistleri cezbedebilir, ancak farklı bir gerçeğe sahiptirler. Eğer destinasyon kitle turizm ile baş edebilecek kadar genişse, gelişmeye devam edecektir. Niagara'nın eski bir kentindeki ampirik araştırmalarına dayanarak Doxey, bir destinasyonda yapılacak herhangi bir değişikliğin yerel halkın ciddi bir şekilde yabancılaşmasına yol açacağı ve bunun da turistlere karşı düşmanlık duygularının oluşacağı sonucuna varmıştır.

Bazı bölgelerde enternasyonal turizm faaliyetlerinin hızla gelişmesi sosyo-kültürel yapının biçimsizleşmesi kaygısını da yanında bulundurmaktadır. Sosyal çevrenin kalabalık duruma gelmesi, ceza yasalarına aykırı davranışların artması, dil, kültür, örf ve adetlerin giderek dejenere olması gibi endişeler doğurmaktadır. Ancak bölgenin sahip olduğu doğal ve kültürel değerler iyi bir planlama işi ve kontrol ile hem sosyo-kültürel yapıya hem de ekonomiye fayda sağlayabilmektedir. İyi düzenlenmiş, şuurlu turizm faaliyeti ile hem bölgenin kalkınmasına hem de bölge insanının yararına fayda sağlanabilmir (Özdemir vd., 2000: 79).

1.2.3. Turizmin Çevresel Etkisi

Dünyada en hızla büyüyen sanayilerden biri haline gelen turizm, ülke ekonomilerine olumlu katkılar yaparak, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin var olan turizm potansiyelini canlandırıp, bu ekonomik katkılardan faydalanma arzusunu gidermektedir. Turizm sanayisinin ana hammaddesi doğal çevredir. Bazı bölgeler ve ülkeler böyle bir nimete sahiptirler. Asıl önemli olan bu mevcut potansiyeli bir turistik ürün haline getirip pazarlamaktır (Yıldız ve Kalağan, 2008: 44).

Turizm ve çevre müşterek bir ilişkiyi sembolize eden mefhumlardır. Çevre, mühim bir turizm kaynağıdır, turizm faaliyetinin devam edebilmesi için çevrenin olması gereklidir ancak çevreye en büyük zararı da turizm vermektedir. Aynı zamanda turizm, çevrenin koruyucu bir gücünü de sağlamaktadır. Turizm-çevre ilişkisinde bir çelişmenin varlığı söz konusudur. Turizm faaliyetleri iyi yönetilmediği sürece doğal çevrenin bozulması, su, hava, toprak kirlenmesi gibi negatif sonuçlar alınacaktır (Demir, 2002: 93-94).

Bir ülkenin doğal ve tarihi çevresi ülke turizminin inkişaf etmesinde mühim bir etkindir. Lakin bilindiği üzere turizm geliştikçe çevreye belli bir zarar verir. Turizm olayının devamı için gerekli olan çevrenin korunması ve turizmin çevreye verdiği ziyana engel olmak durumu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle çevre, turizm aracılığıyla ülke ekonomisine gelir sağlamışken, bu gelirin bir kısmı tekrar çevrenin korunmasına harcanmalıdır. Ancak, turizm gelirlerinin başka alanlara harcanması bir dönem sonra çevrenin giderek bozulmasına ve turizm gelirlerinin de azalacağına neden olacaktır. Çevrenin kendisini onarma gücünün sınırlı olması, bozulan çevrenin iyileşmesinin sağlanması için yoğun bir emek ve önemli harcamalar gerekmektedir. Zamanında alınmayan önlemler sonucunda da turizm gelirleri harcamalarla denk duruma gelecek ve ekonomiye önemli bir katkı yapabilmeyecektir (Ömürgönülşen, 1990: 32).

Nüfus artışı, şehirleşme, endüstrileşme gibi çevre düzenine zarar veren faktörler sırasına son on beş yılda turizm de katılmıştır (Dolmacı ve Bulgan, 2013: 4856). Turizmin gelişimi büyük oranda doğal çevreye bağlıdır. Bu nedenle, bir destinasyon için turizm çevresinin kalitesini korumak veya arttırmak esastır. Turizmin gelişimi ikitaraflı bir kılıçtır, yalnızca olumlu etkiler (istihdam, döviz) yaratmaz, iyi planlanmadığı sürece olumsuz etkilere (hava kirliliği, su kirliliği, ekosistem bozulması) neden olabilir (Sunlu, 2003: 265). Bunlar;

Su çevresi: Oteller ve diğer turistik tesislerin inşası sıklıkla artmış kanalizasyon kirliliğine neden olur. Atık su, turistik bölgeyi çevreleyen denizleri ve gölleri kirleterek flora ve fauna zarar verir. Kanalizasyon akışı mercan kayalıklarına ciddi zararlar verir, çünkü bir sürü besin içerir ve filtre besleyen mercanları örten yosun oluşumuna zarar verir ve hayatta kalma kabiliyetlerini engeller. Tuzluluk ve şeffaflığa yapılan değişiklikler kıyı ortamlarında geniş kapsamlı etkilere neden olabilir. Kanalizasyon kirliliği insanlar ve hayvanlara zarar verebilir.

Deniz manzarası bir turizm bölgesi için önemli bir çevresel unsurdur. Kanalizasyon, çöp ve turizm faaliyeti ile ilgili diğer çevre kirliliği birleştiğinde bölgede bulaşıcı hastalıkların yayılmasına ve su koruma ormanlarının bozulmasına neden olabilir. Kayıkla gezme, sörf, rafting, yüzmeye gibi rekreasyonel faaliyetlerin su çevresi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği vurgulanmıştır. Turistlerin yüzey su üzerinde bıraktığı atıklar, su kalitesini ciddi şekilde kirletebilir. Otel ve restoranlardaki atıkların, yanısıra motorlu gemilerin kullanımından kaynaklanan petrol ve ağır metallerin su kirliliğine neden olduğu gösterilmiştir (Zhong vd., 2011: 2974).

Hava çevresi: Hava, kara ve demiryolu ile ulaşım, yükselen turist sayısına ve hareketliliğinin artmasına karşılık sürekli artmaktadır. Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü, dünya genelinde uluslararası hava yolcularının sayısının 1972'de 88 milyondan 1994 yılında 344 milyona yükseldiğini bildirmiştir. Hava taşımacılığındaki bu artışın bir sonucu, turizmin şu anda hava yolculuğunun% 60'ından fazlasını oluşturduğundan bu nedenle hava emisyonlarının önemli bir kısmından sorumludur. Bir çalışma, tek bir transatlantik dönüş uçuşunun, ortalama bir kişi tarafından yılda tüketilen diğer tüm kaynaklardan (aydınlatma, ısıtma, araba kullanımı vb.) üretilen CO emisyonlarının neredeyse yarısını yayınladığını tahmin etmektedir (Sunlu, 2003: 264).

Bazı turistik alanların hava çevresi kömür ve diğer yakıtların ısıtma ve diğer amaçlarla kullanılması, yoğun araç kullanımı ve turistik etkinlikler nedeniyle olumsuz etkilenmiştir. Bir turizm bölgesindeki hava kalitesi duman, kükürt dioksit, azot oksitleri ve diğer zararlı gazlar nedeniyle önemli ölçüde azalma gösterebilir. Kapalı bir çevrede turizm

faaliyetlerinin etkileri üzerine yapılan çalışmalar mağaracılık sporunun havadaki oksijenin azalmasına, karbon gazının artmasına, mağaradaki sıcaklığın değişmesine ve tozların artmasına neden olduğunu gösterir (Zhong vd., 2011: 2975).

Toprak ve toprak erozyonu: Uygun olmayan bir turizm türünün yapılması toprak erozyonuna ve çölleşmeye neden olabilir. Çevrenin korunması yoksayılsa, toprağın içindeki besinler azalacak ve tuzlanma meydana gelecek. Çin'de turizmin toprak üzerinde etkileri konusunda bir bölgede yapılan araştırmalarda turistik altyapı ve aşırı at binme sporu nedeniyle bölgede 50.000 m³'lük bir toprak kaybına neden olduğu tespit edilmiştir. Başka bir çalışmada ziyaretçiler tarafından ciğnenen topraklarda pH değerinin düştüğü, alüminyum ve manganez içeriğinin artarak bitki köklerini zehirlediği, aynı zamanda toprağa dökülen içeceklerin bile pH değerini değiştirdiği kanaatine varılmıştır (Zhong vd., 2011: 2975-2976).

Flora ve fauna: Vejetasyon üzerindeki turizmin etkileri, bioçeşitlilik kaybı, topluluk yapısının bozulması ve bitki üretkenliğinde azalma hatta bazı türlerin tükenmesini içermektedir. Köknar ormanları üzerine yapılan araştırmalar sonucu ziyaretçiler tarafından sık kullanılan alanlarda köknar ölüm oranının diğer alanlara göre birkaç kat fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Turizm faaliyetlerinin hayvanların doğal ortamı ve davranışları üzerinde doğrudan bir etkisi olabilir. Yapılan bir araştırmada bazı doğal ortamların ciddi bir şekilde etkilendiğine, yaban hayatı popülasyonunun keskin bir şekilde azalmasına ve bunun sonucunda hayvanların gıda zincirlerinin kısılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda av faaliyetleri hayvan sayısının değişmesine, hayvanların üremesi, beslenmesi ve dinlenmesine engel olmuş durumda (Zhong vd., 2011: 2976).

Ses kirliliği: Ses manzarası turizm çevresinin önemli bir bileşenidir. Rahat bir ortam ve iyi bir turizm deneyimi yaratmaya yardımcı olur. Buna rağmen turizm aktiviteleri ses kirliliğine neden olabilir. Turizmin gelişimi ulaşımı da beraberinde getirir ki, bu da trafik gürültüsüne neden olur. Doğal turizm alanlarında, otomobiller sessiz turizm ortamını bozarak hem ziyaretçilerin yorgunluğuna neden olan hem de hayvanat bahçelerinden hayvanların sağlığına müdahale eden 90 desibele kadar ses üretebilir. Uçak kalkış ve iniş sesleri, trafik gürültüsü, gece kulüpleri gibi eğlence mekanlarındaki sesler yerel topluluklar üzerinde büyük etkilere sahiptir. Örneğin, gürültü sakinlerin işitme organlarına zarar verebilir ve psikolojik problemlere neden olabilir (Zhong vd., 2011: 2976).

Bir turist destinasyonunda turizmin gelişimi, eğer turist sayısı fazlaysa, aşırı kaynak kullanımı varsa ve yönetim zayıfsa bu olumsuz çevresel etkilerle sonuçlanabilir. Aşırı kalabalık, doğal kaynakların yanlış kullanımı, bina ve altyapı çalışmaları ve turizm ile ilişkili diğer faaliyetler çevre üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Düzgün yönetilen turizm,

kaynak bütünlüğünün muhafaza edildiği hatta geliştirildiği yenilenebilir bir sanayi olma potansiyeline sahiptir. Yanlış yönetilirse veya kısa vadeli amaç ve hedeflerle büyümesine izin verilirse, üzerine inşa edildiği kaynakları yok etme kabiliyeti vardır (Mbaiwa, 2002: 67).

Estetik ve kültürel etkiler: Turizm, "mimari" veya "görsel" kirlilik yaratan çevre koşullarıyla çatışan yapıların inşası yoluyla bir destinasyonun estetik çekiciliğini azaltabilir. Atlantic City ve Miami sahillerindeki veya Jerusalem'deki yüksek katlı oteller kentin mimari güzelliğini tahrip eden örneklerdir (Rabbany vd., 2013: 121).

Görsel kirlilik çeşitli sebeplerden kaynaklanabilir (Vehbi, 2012: 102):

- Kötü tasarlanmış oteller ve doğal çevreye iyi entegre edilmemiş, yerel mimari tarz ve ölçekle uyumlu olmayan diğer turistik tesisler,
- Dış cephelerde uygun olmayan inşaat malzemelerinin kullanılması,
- Düzensiz planlanmış turistik tesisler,
- Manzaraların engellenmesidir.

Birçok olumsuz etkisine rağmen, turizm hem çevre hem de topluluklar üzerinde olumlu etkiler yapabilir. Aslında, turizm, Florida'daki Everglades Ulusal Parkı gibi hassas ekosistemlerin korunmasını motive etmiştir. Ayrıca, kültürel ve tarihi alanlara odaklanan turizm, mevcut tarihi alanların, binaların ve anıtların korunması için bir itici güç olabilir. Örneğin, Cape Cod, Massachusetts'teki tarihi fenerler ve iskele ve Williamsburg, Virginia'daki tarihi binalar, turizm amacıyla dönüştürülmüş ve korunmuştur. Toplumsal turizm, ev sahibi toplumlarda büyük bir etkiye sahiptir. Ayrıca, turizm, uluslararası bir dostluk, barış ve anlayış kaynağı olabilir (Rabbany vd., 2013: 127).

Turizm, çevresel korumaya, biyolojik çeşitliliğin korunması ve restorasyonuna ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına önemli ölçüde katkıda bulunabilir. Çekiciliği nedeniyle bozulmamış alanlar ve doğal alanlar değerli olarak tanımlanır ve cazibe merkezini canlı tutma ihtiyacı milli parkların ve vahşi yaşam parklarının yaratılmasına neden olabilir. Hawaii'de, Hawaii yağmur ormanlarını korumak ve yerli türleri korumak için yeni yasalar ve düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Adaların etrafındaki mercan kayalıkları ve onlara hayatta kalma bağlı olan deniz yaşamı da korunmaktadır. Hawaii şimdi ekolojik sistem araştırmaları için uluslararası bir merkez haline geldi ve adaların turizm endüstrisinin geliştirilmesi ve korunması bu eylemlerin temel motivasyonudur.

Turizm, özellikle Afrika'da olduğu gibi Güney Amerika, Asya, Avustralya ve Güney Pasifik'te de vahşi yaşam korunması ve koruma çabaları üzerinde olumlu bir etki yapmıştır. Çok sayıda hayvan ve bitki türü zaten tükenmiş ya da yakında yok olacaktır. Bu nedenle birçok ülke yaban hayatı rezervleri oluşturmuş ve doğayı seven turistleri çekmek için

hayvanları koruyan katı yasaları yürürlüğe koymuştur. Bu önlemlerin bir sonucu olarak, nesli tükenmekte olanların birkaçının nesli yeniden gelişmeye başlamıştır (Sunlu, 2003: 269).

Turizm ve çevre, biri diğerine zarar vermeyecek şekilde, bir arada ve karşılıklı yarar ilkesine dayanan bir ilişki içerisinde gelişmek zorundadırlar. Turizm gelişimi ve çevre arasında denge sağlanamadığı için çevrede birtakım olumsuz faktörler meydana gelmiştir. Doğal ve kültürel değerlerin gelecek nesillere aktarımı için bu olumsuz faktörlerin belirlenip ortadan kaldırılması veya etkilerinin düzeltilerek en aza indirmek için çalışmalar yapılmalıdır (Kaya vd., 2011: 264-265).

1.3. Turizm Türleri

1.3.1. Katılımcı Sayısına Göre Turizm Türleri.

Bireysel Turizm: Turizm faaliyetlerine bireysel olarak katılmaktır. Maddi durumu iyi olan gençler ve öğrenciler ağırlıklıdır. Yalnızca erkekler değil günümüzde kadınların da tercih ettiği turizm türüdür.

Grup Turizmi: Farklı toplumsal grupların turizm hareketlerine katılımını içinde bulundurmaktadır. Katılımcı kişi sayısı 11 ile 16 arasında değişen öğrenci grupları, topluluk üyeleri, sanatçı grubu gibi nitelikleri bakımından bir bütün oluşturan kişilerin turizme katılımıdır.

Kitle Turizmi: İnsanların turizm faaliyetlerine kitleler halinde katılımını anlatmaktadır. 1950'li yıllardan sonra başlayan kitle turizmi günümüzde turizm hareketlerinde belirleyici konumdadır. Kitle turizminin en karakteristik özelliği insanların paket turları ile seyahat etmesidir (Kozak vd., 2001: 13-14).

1.3.2. Ziyaret Edilen Yere Göre Turizm Türleri.

Turizm, turizm hareketlerine katılan turistin ziyaret ettiği yere göre iç turizm ve dış turizm olmakla iki farklı gruba ayrılmaktadır. İç turizm, ulusal sınırlar içinde gerçekleşen turizm faaliyetlerinin bütünüdür. Dış turizm, başka bir ülkeye seyahat ve orda gerçekleşen tüm faaliyetlerdir (Hussein ve Saç, 2008: 39).

1.3.3. Katılanların Yaşlarına Göre Turizm Çeşitleri.

Gençlik Turizmi: 15-24 yaş arası grupların aile yakınları olmadan turizm hareketlerinde iştirak etmesidir. Bu yaş grubu insanların seyahat oranı daha yüksektir ve yapısı itibarıyla adrenalin, eğlence, hareket ve maceraya daha eğilimlidirler.

Orta Yaş Turizmi: 25-60 yaş arasındaki insanların turizme katılmalarıdır. Genellikle yaz aylarında seyahat etmektedirler. Orta yaş grubu insanlar seyahat ederken ağırlıklı olarak kendi araçlarını tercih eder ve daha uzun süreli tatil yaparlar.

Üçüncü Yaş Turizmi: : 60 ve üzeri yaş grubunun gerçekleştirdiği turizm faaliyetleridir. Genellikle sağlık sorunlarından dolayı sağlık hizmetleri destekli turizm faaliyetlerine katılmaktadırlar (Hayta: 2008: 32).

1.3.4. Katılanların Gelir Düzeyine Göre Turizm Çeşitleri

Turizm faaliyetlerine katılan insanların gelir düzeyleri ve ekonomik durumları önemli unsurlardandır. Gelir düzeyine göre turizme katılanlar 2 başlık altında incelenmektedir. Sosyal turizm; ekonomik açıdan çok varlıklı olmayan işçi, memur, esnaf, çiftçi, gençler ve benzeri gruplardan olan insanların turizm faaliyetlerine katılımıdır. Lüks turizm; toplum içinde saygınlık kazanmış ve yüksek gelir düzeyine sahip iş adamları, ünlü sporcular, yüksek bürokratlar ve benzeri kişilerin pahalı ve tüm ihtiyaçlarını karşılayacak turistik tesisleri tercih etmeleridir (Küçükaslan, 2007: 22-23).

1.3.5. Katılanların Amaçlarına Göre Turizm Türleri.

İnsanlar farklı amaçlarla turizm hareketlerine katılmaktadırlar. Turizmin çeşitlendirilmesi olayı bu amaçlar doğrultusunda şekillenmiştir. Kongre turizmi, Sağlık turizmi, Dağ ve Kış turizmi, İnanç ve Kültür turizmi, Spor ve Rekreasyon turizmi bu turizm türlerinden bazılarıdır (Kozak vd, 2001: 19-20).

1.3.5.1. Kongre Turizmi

Toplanma, buluşma anlamını veren kongre kelimesi, Latince “Congressus” sözcüğünden gelmektedir. Kongre, ulusal ve uluslararası düzeyde aynı veya değişik meslek gruplarına ait bireylerin beyin fırtınası yapması amacıyla bir araya toplanmaları anlamına gelir. Kongre turizmi, aynı veya değişik meslek gruplarına sahip insanların bilim, siyaset ve iş maksadıyla yaptığı seyahatler sonucunda oluşan bir turizm faaliyetidir (Kaya ve Batman, 2016: 81). Farklı konularla tanışma, öğrenme, tartışma, eleştirme, karar verme ve tarih boyunca bilgilendirilmek amacıyla toplantılar yapılmıştır. Aslında, toplantıların insanlık tarihi kadar uzun sürdüğü varsayılır. Bu toplantılara konferans, seminer, sempozyum ve kongre adları verilmektedir. Bugün, iletişim, bilgi alışverişi, karar verme ve brifing gibi daha kapsamlı ve iyi örgütlenmiş olarak görülebilir. Bununla birlikte, isim ve araca bakılmaksızın, insanların toplanmasına ve yerinden edilmesine ihtiyaç duyan ortak zemin, turizmin bir kolu haline gelmektedir (Timor, 2011: 125). Geçtiğimiz çeyrek asır

boyunca, gerek yurtiçi gerekse yurtdışı iş turizmi akışlarında güçlü bir büyüme kaydedildi ve turizm akademisyenleri konunun araştırma öneminin arttığını belirttiler. Yine de, iş seyahatleri ve turizm, turizm dalında en çok çeşitlenen ve parçalanmış temalardan biridir. Nitekim, 'iş turizmi' bireysel genel iş gezileri, eğitim kursları, ürün lansmanları ve kurumsal seyahatleri içeren en az on beş farklı kategoriye ayrılmıştır. İş turizminin en önemli unsurunun kongre turizmine ev sahipliği yapmak olduğu kabul edilmektedir (Rogerson, 2005: 176).

İş turizmi ve özellikle kongre faaliyetleri, hükümetler, sanayi ve diğer sorumlu kuruluşlar tarafından uzun zamandır büyümesi hedeflenmiştir. Bu odak milli ve şehir düzeyinde görülebilir. Bunun bir takım sebepleri var. Öncelikle, iş seyahati yapanların gezi başına değil, günde en az bir gün, boş vakit geçiren ziyaretçilere göre daha yüksek bir harcamaya sahip olduğu konusunda bir varsayım (ve bazı kanıtlar) vardır. İkincisi, geleneksel tatil ziyaretçilerine göre daha uzun bir süre boyunca turistik tesisleri kullanmak için bir potansiyel mevcut olabilir. Üçüncüsü, bir şehrin veya ülkenin sunduğu olanaklar, güçlü bir kongre turizminin destekleyebileceği sergi ve konferans olanaklarının geliştirilmesi, yerli sakinlerinin ortak yararları ve belki de bir varış noktasının daha çekici olmasıyla uzatılabilir (Jones ve Li, 2015: 117). Daha önce nadiren görülen toplantıların sayısı (özellikle uluslararası toplantılarda) önemli artış görülürken, bu artışın büyüklüğü kongre organizasyonunun bir meslek haline geldiği ve kongre kavramının bir turizm faaliyeti olarak kabul edildiği sonucuna varmıştır. Turizm endüstrisinin önemli bir bölümünü oluşturan ve MICE (Meetings, Incentives, Conferences and Exhibitions - Toplantılar, Teşvikler, Konferanslar ve Sergiler) olarak kısaca kongre turizmi (seyahat, konaklama ve gezi, eğlence gibi diğer faaliyetleri içeren tüm , dinlenme ve istirahat) uzmanlık gerektiren bilimsel konularda bilgi alışverişinde bulunmak amacıyla yerel yerleri veya çalışma yerlerini başka yerlerde toplamanın bir sonucu olarak meydana gelmektedir (Timor, 2011: 125)

ICCA istatistiklerine göre akademik kongrelerin değerine olan ilgi son yıllarda istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Kongre endüstrisi yüksek rekabetçiliğe sahip küresel bir endüstridir. Bununla birlikte, yapılan araştırma miktarı endüstrinin hızla gelişmesine ve artan performansına rağmen, az araştırılmış bir alan olmaya devam ediyor. Kongre endüstrisinin en ünlü dergilerinden 1990-2003 yılları arasında yayınlanan 137 bilimsel makalenin araştırılması sonuçlarını bildirmektedir. 2000-2009 döneminde bu endüstride 144 bilimsel makalenin olduğu ortaya çıkmaktadır. Araştırmalar, geleneksel olarak, kongre yeri, destinasyon seçimi ve kongrelerin destinasyonlarda sunduğu ekonomik ve sosyal etkilere deyinmişler. Ve kongre yeri faktörü, bilimsel kongrelerin başarılı organizasyonu için büyük önem taşır. Araştırmalarda, kongre yeri faktörünün, potansiyel delegelerin kongrelere katılımlarıyla ilgili

karar verme sürecini şekillendirebilecek ikinci en önemli faktör olduğu tartışılmaktadır. Kongrenin bulunduğu yerin önemine ilişkin çok sayıda ölçüt ortaya koyulmaktadır (Terzi vd., 2013: 364-365).

- Kongre merkezinin konaklama ve tesisler açısından katılımcıların ihtiyaçlarını karşılayabilen destinasyonda olması,
- Tarihsel ve kültürel mirasa sahip çıkan bir destinasyon katılımcıların ilgisini artırabilir ve katılım seviyelerini uzatabilir,
- Kongrelerin düzgün çalışmasına izin veren uygun hava koşullarına sahip bir destinasyonun olması,
- Yeterli seyahat hizmetleri sunabilen, beslenme ve eğlence açısından ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılayabilen bir destinasyon seçimi,
- Destinasyonun kolayca ulaşılabilir olması,
- Güvenilir bir destinasyonun olması,
- Yerel topluluktan rahatsızlık görmeden veya konferansların sorunsuz çalışmasını sağlayan sakin bir ortamdır.

1900 yılında uluslararası düzeyde yapılmış olan 232 kongre'den 202'si Paris'te yapılmıştır. 2006 yılında bu rakamlar 212 değişik ülke ve 1521 şehir olarak gösterilmiştir. Böyle bir rekabet ortamının oluşması kongre turizmi için yalnızca alt ve üst yapı değil, tanıtım ve pazarlama yönetiminin de önemini arttırmaktadır (Baytok vd., 2010: 11).

ICCA (2016: 6) verilerine göre İlk 10, geçtiğimiz yıl olduğu gibi aynı ülkelerden oluşmaktadır. ABD, 2016'da 934 toplantıyla bir numara olmayı sürdürmektedir, 2015'ten 9 toplantı daha fazladır. Almanya ikinci sırada ve Birleşik Krallık üçüncü sırada kalmıştır. Fransa ve İspanya bir önceki seneye göre yer değiştirmiştir. Fransa şimdi dördüncü, İspanya beşincidir. İtalya ve Japonya altıncı ve yedinci olarak kalmıştır. 2016 yılında en fazla uluslararası kongre düzenlenen ülkeler ve şehirler sırasıyla Tablo 1 ve Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 1.1 Dünya Geneline Toplantı Sayısına Göre İlk 10 Ülke

Sıra	Ülke	Toplantı Sayısı
1	ABD	934
2	Almanya	689
3	Birleşik Krallık	582
4	Fransa	544
5	İspanya	533
6	İtalya	468

7	Çin	410
8	Japonya	410
9	Hollanda	368
10	Kanada	287

Kaynak: ICCA, 2016: 15.

Tablo 1.2 En Fazla Uluslararası Kongre Düzenlenen Şehirler

Sıra	Şehir	Toplantı Sayısı
1	Paris	196
2	Viyana	186
3	Barselona	181
4	Berlin	176
5	Londra	153
6	Singapur	151
7	Amsterdam	144
8	Madrid	144
9	Lizbon	138
10	Seul	137

Kaynak: ICCA, 2016: 20.

Turizm faaliyetleri içindeki değeri her geçen gün biraz daha fazla yükselmekte ve genişlemekte olan kongre turizmi, hem turizm sektörüne hem de ülke ekonomisine önemli katkıda bulunmaktadır. Turizmin çeşitlendirilmesi ve mevsimlere yayılması siyasetinde başka turizm faaliyetlerine göre daha önemli hale gelmiştir. Bir ülkenin veya şehrin kongre ülkesi veya şehri olması önemli bir konum olarak değerlendirilmekte ve bu ülkeye veya şehre gelen bilim insanları, iş adamları, politikacıların katıldığı kongrelerden yararlanmak mühim bir önem kasetmektedir. Kongre turizmi ülkeye ve turizmine saygınlık kazandırmak ve tanıtımını yapmakta ehemmiyetli bir araçtır. Artık ülkeler ve şehirler arasında kongre organizasyonları için büyük bir rekabet söz konusudur (İstanbul Ticaret Odası, 2008: 151).

1.3.5.2. Sağlık Turizmi

Sanayileşme ve şehirleşmenin getirmiş olduğu olumsuz etkiler insanları bu yönde etkilemekte ve onlarda bir takım rahatsızlıklara neden olmaktadır. Sinir, dolaşım, solunum, sindirim ve benzeri hastalıkların oluşması insanlarda iş gücü performansının düşmesine neden olmaktadır. Sağlığın korunması ve verimliliğin artırılması amacıyla insanlara sağlık turizmine yönelmesi tavsiye edilir. Toplumun sağlık sorunlarının çözülmesi ve yaşam

kalitesinin artırılması için oluşturulan hizmetler sağlık turizmi olarak karşımıza çıkmış bulunmaktadır (Yardan vd., 2014: 30-31).

Sağlık turizmi insanların ikamet ettiği alanın dışına seyahat ederek tedavi olma maksadı sonucunda meydana gelen bir alternatif turizm türüdür. Yalnızca sağlığını yitirmiş insanlar değil, sağlığını korumaya ve geliştirmeye çalışan insanlar da sağlık turizminin hedef kitlesi arasındadır (Aydın, 2012: 92). Kaybolan sağlığına yeniden kavuşmak veya uzun süre önlemek için meydana gelen sağlık turizmi, kişilerin turistik amaçlı seyahatlara yönelmesini sağlayan nedenlerden biridir. Sağlık turizmini özetlersek tedavi amaçlı gerçekleştirilen seyahatlardır (Özsarı ve Karatana, 2013: 137; Öztürk ve Bayat, 2014: 141).

Sağlık turizmi kavramı yeni değildir. Sağlık turizminin ilk kaydedilen örneği, Yunanlı seyyahların Akdeniz'in dört bir yanından, Saronik Körfezi'ndeki Epidauria adlı küçük bölgeye seyahatları binlerce yıl geriye gitmektedir. Ortaçağda, manastıra bağlı bakıma muhtaç hacıların yaptığı seyahatlar, on sekizinci yüzyılda akdenizli gezginlerin sağlıklı mineralli sulara sahip oldukları için karaciğer rahatsızlıklarına ve bronşit hastalıklarına karşı kaplıcaları ziyaret etmesi örneklerdendir.

Yurtdışındaki sağlık tedavileri ile birlikte turizmin artan eğilimleri sağlık turizmi fenomeninde bir artışa neden olmuştur. Sağlık turizmi, seyahat acenteleri ve kitle iletişim araçları tarafından turizme ilişkin tipik olarak seyahat ve eğlence konuları, her şey dahil sağlık turizmi paketleri şeklinde sunulmaktadır (<https://www.asianhnm.com>, erişim tarihi: 01.10.2017). Sağlık turizmi son on yılda önemli bir endüstri haline gelmiştir. Sağlık turizminde artan etkinliğin ardından, uluslararası bir sağlık kuruluşunun seçiminde tüketicilerin karar verme süreci, ilgili taraflar için giderek önem kazanmıştır. İnsanlar hem zihinsel hem de fiziksel olarak rahatlamak için tatile gitmelidir. Bunun için, insanlar manevi veya psikolojik iç arzularını tatmin etmek, sıkıntıdan kaçmak, macera ihtiyaçlarını gerçekleştirmek, yeni şeyler keşfetmek, sağlıklı olmak, sosyalleşmek ya da prestij kazanmak gibi birçok amaçla tatile katılmaktadır. Sağlık turizmi, aynı zamanda sağlıklarını iyileştirirken, sağlıklı, eğitici ve eğlenceli aktiviteler bulabilecekleri yerlerden zevk almak istedikleri için seyahat eden bir grup insana da odaklanmaktadır. Bu tür turizmin sosyal amacı, kaliteli hizmetleri garanti etmekle, ancak kendi ülkelerinde bulunanlardan çok daha düşük fiyatlarla seyahat etmek için bu hizmetleri müşteriye sunmak ve böylece hem turizmi hem de tıbbi hizmetleri teşvik eden etkili bir strateji oluşturmaktır. Her ikisi de ulusal ve uluslararası tüketicilerini hedef almaktadır (Ruiz vd., 2017: 799-800).

Sağlık hizmeti almak, yani sağlık turizmi seyahat etmek için popüler bir amaç haline gelmiştir. Sağlık turizmin temel önceliği, diğer ülkelerde aynı bakımın veya daha iyi bakım

kalitesinin bulunabileceği ve kendi ülkesinde olduğundan daha uygun bir maliyetle elde edilebileceğidir. Dolayısıyla, gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki sağlık turizminin arkasındaki en önemli neden maliyet ve kalitedir. Aşağıdaki tablo hastaların sağlık hizmeti alması nedeniyle yurtdışına seyahat etmesinin ana sebebini ortaya koyan sağlık turizmi niyet matrisini göstermektedir. Hem gelişmekte olan hem de gelişmiş olan ülkelerin hastalarının kaliteli tıbbi hizmetler almak için gelişmiş bir ülkeye gittiklerini, gelişmiş bir ülkenin hastası hem kaliteli hem de maliyet tasarrufu için gelişmekte olan bir ülkeye gittiğini göstermektedir.

Tablo 1.3 Sağlık Turizmi Niyet Matrisi

		Etkilenen ülkeler	
Destinasyon	Gelişmiş	Gelişmiş	Gelişmekte olan
		Kalite	Kalite
	Gelişmekte olan	Kalite ve Maliyet	Maliyet ve Kalite

Kaynak: Hasan ve Hassan, 2013: 54.

Yurtdışında sunulan son derece rekabetçi sağlık turizmi tıbbi tedavi fiyatları, çoğu tıbbi veya sağlık turistini cezbetmeye devam etmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre, yer ve usule bağlı olarak, tıbbi bir tatil, ülkede normal olarak ödeyeceği harcamanın yüzde 50, yüzde 30 veya hatta yüzde 10'una mal olabilir.

Hindistan, Tayland ya da Güney Afrika'daki ameliyat maliyeti, ABD ya da Batı Avrupa'da onda bir ya da daha az olabilir. Örneğin, ABD'de 200.000 ABD Dolarına veya daha fazlasına mal olan bir kalp valfi değiştirme, dönüş uçak bileti ve tatil paketi dahil olmak üzere Hindistan'da 10.000 ABD Dolarına gidebilir. Benzer şekilde, ABD'de 5,500 ABD doları değerinde metal içermeyen bir diş köprüsü, Hindistan'da 156 ABD doları iken standart dolum maliyetinin toplam maliyeti İngiltere'de 156, Macaristan'da ise 8 euro civarındadır. Toplam maliyet, diş hekiminin zamanı kadar x ışınları, malzemeler, ilaçlar ve genel masrafları da içerir. Kozmetik cerrahi tasarrufları daha da büyüktür: ABD'de 20.000 ABD dolarına mal olacak olan tam bir facelift, Güney Afrika'da 1,250 ABD doları civarındadır. ABD'de 40.000 ABD doları kalça protezinin bulunması Kosta Rika'da 6,600 ABD Dolarına, Küba'da ise 4,000-5,000 ABD Doları'na mal olabilir. Tıp turizminin Hindistan'daki değerinin tahminleri, 2012'ye kadar yılda 2 milyar ABD doları civarında hesaplanmıştır (<https://www.asianhnm.com>, erişim tarihi: 01.10.2017).

Sağlık turizmini 3 ana başlık altında incelemek mümkündür.

1. Sağlıklı yaşam turizmi (spa-wellness, yaşlı ve engelli turizmi),
2. Medikal (tıbbi) turizmi,
3. Termal turizmdir.

Yaşlı ve engelli kişilerin ihtiyaçlarının giderilebilmesi için yaptığı seyahatlar sonucu ortaya çıkan sağlık turizmi çeşitidir. 60 ve üzeri yaş grubu (yaşlı) 2010 yılı verilerine göre dünya nüfusunun toplam % 24'ünü oluşturmuştur. Avrupa'da bu rakam 110 milyona ulaşmıştır. Bu grup insanların ilgisini güzel doğası ve sıcak havası olan ülkeler çekmektedir. Ayrıca, dünya genelinde 500 milyondan fazla engelli birey bulunmaktadır. Yaşlı ve engelli kişilere çeşitli hizmetler sunulabilmesi için bakım evleri, rekreasyon alanları ve klinik oteller kurulmuştur. Günümüzde Spa-wellness hizmetleri de oldukça yaygınlaşmaktadır. Spa-wellness, su ve aromatik kürler kullanılarak beden ve ruhun gençleşmesini, vücudun dinlenmesini, güzellik ve bakım için yapılan masaj, sauna, su egzersizleri, çamur ve bitkisel banyo gibi tedavi yöntemlerini kapsamaktadır. Bu sağlık turizm çeşitinden bir otel veya bir cruise gemisinde faydalanabileceğimiz gibi bir iş seyahatında da tıbbi bir sağlık programına uymak zorunda kalmadan yararlanmak mümkündür (Toprak vd., 2014: 41).

Medikal turizm birtakım tıbbi müdahalelere gerek duyulduğu veya potansiyel hastalıklardan korunmak maksadıyla yapılan seyahatlardır. Tıp ve teknoloji alanlarındaki gelişmeler sağlık sektörüne bağlı olarak medikal turizmde artış göstermektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik ve refah seviyesinin yüksek olması sağlık hizmetleri harcamalarının masraflı olmasına yol açmaktadır. Sosyal güvenlik kurumlarının bu masrafları karşılamakta güçlük çektiği ülke vatandaşları başka ülkelere giderek aynı hizmetleri daha uygun fiyata alabilmektedirler. Bir ABD vatandaşının öz ülkesinde aldığı medikal hizmeti Brezilya'da % 25-40, Tayvanda'da % 40-55, Türkiye'de % 50-65, Malezya'da % 65-80, Hindistan'da % 65-90 oranında daha ucuza alabilmektedir. ABD'de karaciğer nakli fiyatı 300 bin dolarken Tayvan'da bu rakam 90 bin dolar civarındadır. Tüp bebek tedavisinin ABD fiyatı 15 bin dolarken Türkiye'de bu rakam 3 bin dolardır. Giderek artan bir eğilim gösteren medikal turizm, 2010 yılı verilerine göre dünyada yaklaşık 10 milyon insan bu amaçla seyahat etmekte ve yaklaşık 35 milyar dolarlık bir pazara ulaşmıştır (Daştan, 2014: 147-148).

Yaşam standartlarının ve gelir düzeyinin artması ve bunun yanı sıra şehir hayatının getirmiş olduğu çeşitli sorunlar nedeniyle insanların turizm ile ilgili seçim ve tercihleri değişmiştir. Artık insanlar deniz kum güneşten ziyade diğer alternatif turizm çeşitlerine yönelmiştir. İnsanların turizm faaliyetlerine katılma nedenlerinden biri sağlıktır. Sağlık turizminin önemli bir parçası olarak bilinen termal turizm, doğal bir şekilde belli bir sıcaklıkta

yerin yüzeyine çıkan ve faydalı mineralleri içinde bulunduran şifalı suyun bulunduğu bölgenin iklim koşullarında meydana gelen bir turizm türüdür (Erdoğan ve Aklanoğlu, 2008: 84).

Kaplıca turizmi, termalizm, balneoloji kelimeleri termal turizmle aynı anlamı taşıyan terimlerdir. Termal turizm uygulamaları kür olarak bilinmektedir. İngilizceden tedavi, care manasına gelen “cure” sözcüğüne dayanmaktadır. 3 çeşit kür bulunmaktadır: kaplıca, içme ve çamurdur (peloidoterapi). Kaplıca ve içme kürlerinde soğuk ve sıcak mineralli sulardan değiştirilmeksizin yararlanılırken, çamur kürlerinde sıcak kaplıca suları kil oranı yüksek topraklarla karıştırılıp çamur haline getirilir. Kaplıca ve içme sularında suyun sıcaklığı 20°C`den düşükse soğuk; 20-27°C sıcaklığındaki sular ılık; 37-42°C sular sıcak; 42°C`den yüksek sıcaklığa sahip sular olarak bölümlendirilir. Ayrıca üzerinde hamam veya konaklama tesisleri yapılmış termal kaynaklara kaplıca, bu türlü tesislerin bulunmadığı termal sular ılıca olarak bilinmektedir (Taş, 2012: 141).

Günümüz dünyasında Türkiye de dahil bir çok ülkelerde tradisyonel ve deneysel termal tedavi uygulanırken, Almanya, Fransa, İtalya, İsrail ve Japonya gibi ülkeler yüksek kalite standartlarına uygun biçimde tedavi gerçekleştirmektedirler. Sadece Almanyada 263 resmi belgeli termal tesis ve 750.000'e ulaşan yatak kapasitesi bulunmaktadır. Yılda takribi 12 milyon kürist ağırlamakla 30 milyar dolar gelir sağlanmaktadır. Fransa 104, Macaristan 120, İspanya'da 128 termal tesis bulunurken, İtalyada termal tesis sayısı 360'dır ve yıllık ağırlanan kürist sayısı 600.000'dir. Rusya, Baltık ülkeleri, Bulgaristan, Tunus ve Fas'ta da mühim kaplıcalar bulunmaktadır. ABD'nin termal turizmi Avrupaya göre daha gençtir ve burda kür tedavileriyle beraber insanların dinç ve sağlıklı kalması için de merkezler faaliyet göstermektedir (Bucak ve Özkaya, 2013: 10-11). Son yıllarda gelişmiş ülkelerdeki sosyo-ekonomik gelişmeler, dünya görüşlerinin değişmesi ve insanların yaşam şekline ve kalitesine verdiği önem artmakla birlikte hem de farklılık göstermektedir. Artık insanlar sağlıklarının korunmasında doğal kaynakların kullanılmasını tercih eder ve sade ancak sağlıklı yaşama önem vermektedirler. Bu hususta sağlık ve termal turizm çok önemli bir potansiyeldir (<http://yigm.kulturturizm.gov.tr>, erişim tarihi: 06.10.2017).

1.3.5.3. İnanç ve Kültür Turizmi

İnanç turizmi geçmişten bugüne önemini korumayı sürdürmektedir. Nasıl geçmişte insanların kutsal yerleri ziyaret etme gibi bir boyun borcu var iken bu vecibe bugün de insanlar tarafından devam ettirilmektedir. Din insanların yapmış olduğu kutsal yerlere din amaçlı ziyaret etmeği buyurmuş ve böylelikle “inanç turizmi” olgusu bütün dinlerde dini

kurallar arasında yer edinmiştir. İnanç turizmini tarif edecek olursak genel turizm tanımından yola çıkarak “İnanç turizmi sürekli ikamet edilen yerlerin dışındaki kutsal mekanlara dini inaçlarını hoşnut etmek amacıyla yapılan ziyaretler ve bu geçici ziyaret esnasında konaklamalar ve bu konaklamalardan doğan gereksinimler” şeklinde tanımlayabiliriz (Kaynak, 2010: 123).

İnsanların hem kendi dinleri hem de farklı dinleri öğrenme merakı inanç turizminin gelişmesine neden olmuştur. Bazı ülkeler inanç turizmi aracılığıyla önemli ölçüde gelir sağlamaktadır. Hacı olmak amacıyla Müslümanların Mekke ve Medine ziyareti, Hristiyanların Kudüs, Roma ve Efes ziyareti, Musevilikte yine Kudüs ve Hinduların Varanasi'deki Kutsal Ganj Nehrini ziyaret etme tutumları inanç turizminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle dini bayramlarda, müslümanların Kurban Bayramında Mekke şehrindeki Kabe ziyareti, Noel ve bayram gibi dönemlerde Musevilerin Kudüs şehrindeki Ağlama Duvarını ziyaret etmeleri, Hristiyanların Vatikan'da 24 Aralık tarihinde bir hafta süren Noel ayinleri dönemlerinde önemli ölçüde ziyaretçi akımına uğramaktadır. (Yılmaz ve Yılmaz, 1998: 2; Özgen, 2012: 254).

İnsanların kendi dinlerinin kutsal bilinen mekanlarını veya dini liderlerinin yaşadıkları yerleri ziyaret etmesi nedeniyle ortaya çıkan inanç turizmi önemli bir alternatif turizm türüdür. Bu turizm çeşiti özellikle 1990'lı yıllardan sonra önemli artış göstermiştir. 1994 senesine kadar yıllık 4.4 milyon kişi inanç turizmine katılmışken 2006 yılında bu rakam yıllık 14.7 milyon ziyaretçi sayısına ulaşmıştır. Bugün ziyaret eden kişilerin artık sadece 50 yaş ve üzeri olmadığı, genç bireylerin de bu tür ziyaretlere ilgi gösterdiği bilinmektedir ki bu sebepten inanç turizminin her geçen gün büyüdüğü ve geliştiği söylenebilir. İnsanların inanç turizmine katılmasına neden olan etkenler aşağıdakilerdir (Eyckay vd., 2015: 60-61);

- Hac ziyaretlerinin yerine getirilmesi,
- Dini görevleri tamamlama, dua etme ve günahlarından kurtulma eğilimleri,
- Kutsal mekanları ziyaret etmek ve orda zaman geçirmek,
- Aynı dinden olan insanlarla buluşup tanışmaktır.

Bütün dinler kendi inançlarında kutsal bilinen şehir, toprak ve mekanların ziyaretini şart koşmakla büyük bir ekonomik akım başlatmıştır. Bu sebeptendir ki bu dini yapıların olduğu ülkeler hem iman eden hem de merak eden insanların etmiş olduğu ziyaretler sonucunda büyük kazanç elde etmektedirler (Kaya vd., 2013: 13). İnanç turizmi takribi 300 milyon ziyaretçiye hizmet eden, 18 milyar dolarlık bütçesi olan ve her geçen gün hızla büyüyen bir alternatif turizm türüdür (Güzel, 2010: 94).

İnanç turizmine katılan ziyaretçilerin temel amacı dinin buyurduğu üzere hacı olmak ve iç huzuru yakalamalarıdır. Ancak bu zaman diliminde ziyaretçiler bir çok turizm türünden de faydalanabilir. Örneğin, Kuşadası'na gelen ziyaretçiler Meryem Ana Evi'ni ve Artemis Tapınağını ziyaret ettikten sonra hem deniz kum güneş üçlüsünden faydalanabilir hem kültürel varlıkları ziyaret edebilir ve aynı zamanda alışveriş de yapabilirler. İtalya'nın başkenti Roma inanç ve kültür turizminin sık olarak yaşandığı bir şehirdir (Başer ve Başçı, 2012: 430-431). İnsanların din anlayışı kültürün gelişmesinde etkiliyken kültür de dini yorumlayıp hayatımıza katarak mühim yardım sağlamaktadır. Kültürün gelişmesinde dine, dinin de anlam kazanarak yaşanabilir hale gelmesinde kültür önemli görevler üstlendiğine göre, dini kültürden, kültürü de dinden ayırmak pek mümkün görünmemektedir. Tek fark, kültürün duygu dünyasına dayalı olarak insanlar tarafından oluşması sağlanırken, dinin ise Allah tarafından gönderilmiş olmasıdır. Bu yüzden kültür, insanın duygu ve inançlarını kullanarak anlam kazandırmasından, şekillendirmesinden ve uygun hale getirmesinden ibaretdir (Özden, 2005: 121-122).

Kültür turizmi, farklı medeniyetleri tanımak, tarihi yerleri ve toplumların yaşam tarzlarını görmek, festival, sergi, folklor ve tiyatro gibi aktivitelere katılmak niyetiyle yapılan seyahatlardır. İnsanların kültürel mirasa olan ilgisi sonucunda oluşan kültür turizmi, tarihi kalıntılar, müzeler, fuar ve festival gibi etkinliklerle daha da gelişmiştir. Geçmiş uygarlıklara ait kalıntılar, yaşam tarzları, alışkanlıkları, gelenek ve görenekleri, el sanatları ve yemekleri kültür turizmi adına önemli hale gelmiştir (Tapur, 2009: 474). Kültürel ve doğal varlıklar, tarihi yerler, arkeolojik kazılar, anıt, külliye, cami, kilise gibi değerler yasalarla korunması gereken kültür turizmi oluşturan unsurlardır. Maddi varlıklar dışında gelenek ve görenekler, yaşam biçimleri, dini inançlar, müzik, sanat gibi manevi varlıklar kültür turizmini bütünleyen unsurlardır (Emekli, 2006: 56).

İlk defa 1980'li yıllarda Avrupa Birliği'nin kültürel kimliğini açıklamak adına yapılan çalışmalarda bilinmeğe başlayan kültür turizmi kelimesi bugün uluslararası turizm pazarında önemli bir turistik ürün haline gelmiştir (Çulha, 2008: 1829). Kültür turizmini diğer turizm türlerinden ayıran en önemli etken kültür turizminin öğrenme görevli olmasıdır. Kültür turizmi, seyahet ettiğiniz destinasyonda yalnızca geçmişe ait mekan ve yerlerin ziyareti değil, aynı zamanda o bölgede yaşayan ulusun yaşam tarzı hakkında bilgi edinmektir. Dolayısıyla kültür turizm gezilerinde bilgi ve deneyime sahip olunur (Aliağaoğlu, 2004: 51).

Kültür kelimesi sadece geçmiş ile ilgili değil, bugün ile de bağlantılı olduğundan kültür turizmini tarihsel ve güncel olarak iki başlık altında öğrenmek mümkündür: tarihsel ve güncel kültür. Tarihsel kültür, her hangi bir ulusa özgü tarihi kültürel mirasın bir turizm

organizasyonu çerçevesinde tanıtımıdır. Günümüz kültür turizminde etkinlikler üstün bir öneme sahiptirler. Güncel kültür; yöresel etkinlikler, küçük bölgesel etkinlikler, önemli bölgesel etkinlikler, ulusal etkinlikler ve uluslararası etkinlikler olmakla beş başlık altında incelenmektedir (Alkanoğlu, 2010: 126).

Silberberg (1995: 361) kültür turizmini “bir topluluğun, bölgenin, grubun veya kurumun tarihsel, sanatsal, bilimsel veya yaşam biçimi / miras tekliflerine ilgi duyularak ev sahibi topluluğun dışındaki kişiler tarafından yapılan ziyaretler” olarak açıklamıştır. Richards (2005: 24) kültür turizminin kavramsal tanımını "kültürel ihtiyaçlarını tatmin edecek yeni bilgi ve tecrübe edinme niyetiyle, normal yerleşim yerlerinden uzaktaki kültürel etkinliklere insanların hareketi" olarak açıklamıştır. Teorik olarak ise "insanların belirli yerleşim alanlarının dışındaki miras alanları, sanatsal ve kültürel belirtileri, sanat ve tiyatro gibi belirli kültürel etkinliklere olan tüm hareketleri" olarak tanımlamıştır.

Dünya Turizm Örgütü kültür turizmini, "diğer kültür turları gibi doğası gereği kültürel motivasyonlar için kişilerin, doğayı, folkloru veya sanatı ya da hac yolculuğunu incelemek için festivallere seyahat etmeyi kapsar" şeklinde tanımlamıştır (Sigala ve Leslie, 2002: 7).

Kültür bir cazibe olarak tanımlanarsa, üç ana tür ayırt edilmelidir (Bujdoso vd., 2015:308):

1. Atıl kültür (binalar, mimari stiller, sanatsal eserler, kişisel eşyalar),
2. Günlük kültür (boş zaman etkinlikleri, yaşam biçimleri, gastronomi),
3. Sahnelenen kültürdür (festival, karnaval, geleneksel etkinlikler).

Kültür turisti, en az bir gece yaşadığı yerden 40 kilometreden daha uzakta kalan bir sanat galerisi, müze, kütüphane, müzik konserleri, opera ve sinema ziyaretini içeren kültürel bir mekana katılan bir kişidir (Vargas-Hernandez, 2012: 147).

Kültür turizminin bir destinasyona hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır.

Tablo 1.4 Kültür Turizminin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

Olumlu Yönler	Olumsuz Yönler
• Bölgesel kültürün gelişimi • Doğal yaşam alanlarının korunması • Turizm bölgelerine dikkat çekmek • Yerel gelenek ve kültürün güçlendirilmesi • Turizm sezonunun uzatılması • Sürdürülebilirlik	• Kültürün ticari hale gelmesi • Çevrenin yok edilmesi • Yerel geleneklere uymayan mimari • Taşıma kapasitesi sorunları • Kültür turizminin bağımlı bir role sahip olması • Uyuşmazlık kaynağı

Kaynak: Csapo, 2012: 224.

Kültür turizmi her yıl milyonlarca insanı hareket ettirerek tarihi yerlerin, müzelerin ve sanat galerilerinin ziyaret edilmesini sağlar, binlerce insanın istihdam edilmesine yardımcı olur, konaklama işletmelerinin doluluğunu artırır ve diğer turizm işletmeleriyle birlikte bir hayli sektörü de olumlu yönde etkileyerek turizm hareketlerinin tüm yıla yayılmasını temin etmektedir (Uygur vd, 2015: 98).

Bugüne kadar turizm faaliyetleri deniz kum güneşe kadar indirilip turizm yatırımlarının kıyılara yapılması denizi olmayan lakin zengin kültürü olan destinasyonları geri planda kalmasına sebep olmuştur. Kültürün korunması, sahip çıkılması, yerli ve yabancı turistlere tanıtılması ve bölgenin kalkınması için kültür turizmini geliştirmek oldukça önemlidir. Kültür turizmi aynı zamanda turizmin oniki aya yayılmasında, turistik ürün çeşitlendirmede ve turistlere daha fazla harcama yaptırılmasında oldukça önemli bir güçtür (Bandeoglu, 2015:166-167).

1.3.5.4. Spor ve Rekreasyon Turizmi

Spor muhtemelen insanlık kadar eskidir. İnsanlığın gelişimi ve büyümesi ile birlikte gelişmiştir. Ana amacımız, uyumlu, gelişmiş, güçlü ve sağlıklı bir nesil kuşağı yetiştirmek olduğundan, sporun hayatımızdaki ve günlük aktivitelerimizdeki anlamını pek fazla tahmin edemeyiz. Spor bedenimizi güçlendirir, reaksiyonlarımızı hızlandırır ve fikirlerimizi şekillendirir. Aynı zamanda aşırı yağ almamızı, gözlerimizi, beyinlerimizi ve kaslarımızı birlikte çalışmamızda değerli bir uygulama yapar ve bizi kendinden daha organize ve daha iyi bir disiplin haline getirir (Gozalova vd., 2014: 92).

Spor ve turizm arasındaki bağlantılar son yıllarda oldukça genişlemiştir ve daha net bir şekilde tanımlanmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısı, spor ve turizmin hızla gelişmesine tanık olmuştur. Her ikisi de şimdi küresel ekonomideki en büyük ve en hızlı büyüyen endüstriler arasında yer almaktadır. Spor ve turizm, savaş sonrası yıllara kitlesel katılım sağlamış ve birçok durumda spor ve turizme katılım aynı anda gerçekleşmiştir. Bu süreç, spor ve turizm sektörleri arasında yeni bağlantılar yaratmıştır. Gerçekten de, spor ve turizmin kaynak ve altyapı gereksinimleri sıklıkla paylaşılan doğal çevreler, inşa edilen tesisler, ulaşım, hizmetler ve konaklamalardır (Higham ve Hinch, 2002: 175-176).

Hudson (2003: 2) spor turizmi, eğlence veya rekabete yönelik bir spor etkinliklerine katılmak, herhangi bir seviyede spor müsabakası izlemek ve belirli bir spor salonu gibi bir spor cazibe ziyareti yapmak için seyahat etmekten ibaret olduğu tanımlanmıştır.

Spor turizmi, sportif faaliyetlere katılmak amacıyla yapılan gezileri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Tıpkı turizm gibi, sanayi devriminden sonra hayat standartlarında

ortaya çıkan artışlar ve işçilerin daha fazla boş vakit geçirdiği duruma paralel olarak spor gelişmiştir ve zamanla iletişim alanındaki teknolojik gelişmeler sporu bağımsız bir endüstri haline getirmiştir. Spor alanında ortaya çıkan bu gelişmeler, hem spor şubelerinin sayısını hem de spor faaliyetlerine katılanların sayısını arttırmış ve sporun ulusal sınırların ötesinde uluslararası bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Bu nedenle uluslararası arenada düzenlenen spor faaliyetleri, bu etkinliklerin düzenlendiği ülke veya bölgeye yapılan yolculukları ve cazibe merkezlerini arttırmaya başlamıştır. Turizm sektörü yolculuklar üzerine kurulduğundan özellikle uluslararası arenada düzenlenen spor organizasyonları ev sahibi ülke/şehir için önemli bir turistik hareketlilik sağlamaktadır (Yıldız ve Çekiç, 2015: 330).

Spor turizmi, gelişmekte olan ülkelerin hedef planlamasına odaklanan nispeten yeni ve sürekli artan bir turizm endüstrisidir. Ayrıca, spor turizminin, kırsal ve kentsel toplulukları sosyal ve ekonomik perspektiflerden yeniden yapılandıracağına inanılmaktadır. Görünüşe göre spor turizmi, turistik çekim yoluyla kişilerin yaşam kalitesini artıracak ve yerel toplulukların ekonomik refahına neden olacaktır. Günümüzde, spor ve turizm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki önemli ekonomik faaliyetlerle ilgilidir. Örneğin 1997'den 2005'e, spor turizmi yıllık gayri safi yurt içi hasıla artışında %1,3'lük bir artışa neden olmuştur ve işsizlik yıllık bazda %1.9 gerilemiştir. Böylece, spor, spor temelli hizmetleri ve ürünleri işlevsel ve görsel boyutlar açısından önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, 21. yüzyılda ulusal büyümeyi ve geliri etkileyen etkili faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Homafar vd., 2011: 34).

Başka bir yaklaşım da Spor turizmiyle ilgili olarak, özellikle spor etkinliklerini izlemek için alınan uluslararası gezilerle ilgilidir. Ortak örnekler arasında Dünya kupaları (futbol, ragbi, kriket vs), Olimpiyatlar, Formula 1 Grand Prix, Avrupa Futbol Şampiyonası Ligi gibi bölgesel etkinlikler ve tenis, golf ve at yarışı gibi bireysel katılımcı sporlar vardır. Spor ve turizm, simbiyotik bir ilişki kuruyor gibi görünmektedir. Spor bir yandan spor etkinlikleri, seminerler, kongreler ve turistik yerler aracılığıyla turizmi teşvik eder. Öte yandan turizm, katılım oranını, tesis yapımı ve altyapı inşaatını arttırarak sporu teşvik eder. Küresel büyümekte olan rekabet ve gittikçe artan müşteri beklentileri, daha yüksek kalite ve maliyet düşürme arayışında Spor Turizmi hizmetleri sunan kuruluşları teşvik etmektedir (Chirila vd., 2014: 53).

Genel olarak üç tür spor turizmi olduğu bilinmektedir: Spor Etkinliği Turizmi, Aktif Spor Turizmi ve Nostalji Spor Turizmi'dir (Ross, 2001: 3-4).

1. Spor etkinliği turizmi Olimpiyat oyunları ve Dünya Kupası Futbol Şampiyonaları gibi nitelikli olayları içerir. Örneğin, 1994'deki ABD'de yapılan

Dünya Kupası'nda yine 1996'da ABD Atlanta'da yapılacak olan Olimpiyat oyunları aktif olarak bir turistik cazibe merkezi olarak tanıtıldı.

2. Spor etkinliklerine katılmak için seyahat edenler, aktif spor turizmi kategorisini oluşturmaktadır. Bu katılımcı etkinlikler çok çeşitli spor dallarında çok çeşitli şekillerde olabilmektedir. Golf, kano, tenis, balık tutma ve sörf insanların katıldığı sporların sadece birkaç örneğidir.
3. Nostalji spor turizmi, herhangi bir spor dalıyla ilgili turistik mekanlara seyahat etmeyi içerir. Basketbol, beyzbol, tenis gibi spor dallarında onurlandırılmış isimlerin yer aldığı Hall of Fame'lere yapılan ziyaretler, ayrıca, Kuzey Carolina, Charlotte'daki NASCAR (*National Association for Stock Car Auto Racing* - Stok Otomobil Yarışları Ulusal Birliği) müzesi, Wisconsin, Green Bay'daki Lambeau Field gibi ünlü spor arenaları bu kategoriye dahildir.

Spor turizminin oluşabilmesi için gerekleri yerleri aşağıdaki gibi sıralaya biliriz (Turco vd., 2002: 7);

- İnsan yapımı yerler – stadyumlar, müzeler,
- Sosyal yerler – barlar, restoranlar,
- Ekonomik yerler – fuarlar ve kongreler,
- Doğal yerler – dağlar, göller, kıyılar, nehirler ve hava,
- Kültürel yerler – Teksas rodeoları ve İspanya boğa güreşleridir.

Turizm sektörü istihdam yaratıcı etkisi, gelir yaratma gücü, bölgesel kalkınma, ülke gelişiminin hızlanması gibi ülke ekonomisine mühim katkı sağlamaktadır. Spor turizmi de bir turizm çeşiti olarak bu pozitif etkilerin yanısıra negatif etkileri de beraberinde getirir. Spor turizminin doğal kaynaklar üzerindeki etkisi bu tip turizmin popülerliği arttıkça daha da geniş hale gelmiştir. Açık hava sporunun farklı yönleri çevreye zarar verebilir. Her şeyden önce, etkinlikler ve sporcuların kendileri olumsuz bir etkiye sahip olabilmektedir (Ross, 2001: 6);

- Dağ bisikletçileri bitki ve toprağa zarar verebilir,
- Sürat tekneleri ve ralli arabalarından gelen ses ve ışık hayvanları bozguna uğratabilir,
- Kampçılar, yürüyüşçüler ve kayıkçılar çöpleri park ve derelere atabilirler,
- Tekne çapaları ve dalgıç ayakları ve elleri su altındaki mercana zarar verebilir.

Boş vakit geçirmek için öncelikli olarak kullanılan spor ve eğlence aktiviteleri, kesinlikle sağlık iyileştirme, sosyal ve siyasi ilişkileri geliştirme ve spor etkinliklerini genişletme işlevine sahiptir ancak aynı zamanda ekonomi hedeflerini de etkilemektedir (Kranjcevic, 2017: 29).

Günümüz çağında sanayileşme, şehirleşme ve nüfus artışı çevremizde her geçen gün yeşil alanların azalmasına neden olmaktadır. Bu yetersiz çevre durumu karşısında insanların rekreasyon ihtiyaçları giderek çoğalmaktadır. Günümüzde pek çok yaygın duruma gelen rekreasyon kavramı artık gelişmiş toplumlarda günlük yaşam tarzı haline gelmiştir. Ayrıca teknolojinin gelişimi, çalışma saatlerinin kısalması ve toplumdaki eğitim ve kültür düzeyinin gelişmesi de bu faaliyeti desteklemektedir (Yılmaz ve Özkan, 1994: 111).

Latince **recreatio** sözcüğünden gelen rekreasyon kelimesi yenileme, yeniden yapma anlamına gelmektedir. Türkçe’de karşılığı boş zamanların değerlendirilmesi olarak kullanılır. Rekreasyon, insanların çalışma saatleri dışındaki boş zamanlarında gerçekleştirdikleri faaliyetlerdir (Orel ve Yavuz, 2003: 62). Basitçe tanımlanan rekreasyon, boş zamanlarında birey tarafından seçilen ve takip edilen deneyimler ve etkinliklerdir (Utama, 2015: 4).

Turizm ve rekreasyon tanımları boş zaman, eğlence gibi durumları nedeniyle hep güçlü bir ilişki içindeler. Lakin birbirinden farklı kavramlardır. Turizm kavramının temelinde tüketicinin sürekli ikamet ettiği yerden uzağa seyahat varken, rekreasyon faaliyetinde bu tür mecburiyet yoktur (Meriç ve Bozkurt, 2017: 156).

Rekreasyonel faaliyetlerin mekan ve zaman dilimi zorunluğu yoktur, kısa süreli hatta birkaç saatlik bile olabilmektedir. Rekreasyonel etkinliklerde mesafeler sınırlanmıştır, genellikle yakın mesafeler tercih edilir, bazen de yürüme mesafesinde olması üstün sayılır. Gelişmekte olan ülkelerde rekreasyonel faaliyetler daha çok denize veya göle girmek, balık tutmak ve benzeri olaylardan oluşuyorsa gelişmiş ülkeler bu faaliyetleri daha çok insanın katılabileceği, faaliyet çeşitliliğinin fazla olduğu ve yüksek yatırımlarla gerçekleşen bir sanayi haline getirmiştir (Kervankıran ve Eryılmaz, 2014: 83-84).

Genel olarak rekreasyonel etkinlikler açık havada yapıldığından çevre faktörü çok önemlidir. Rekreasyonel turizmin gelişmesi çevrenin giderek bozulmasına neden olmaktadır. Bu da çevrenin fauna ve florasını olumsuz yönde etkilemektedir. Rekreasyonel faaliyetlerin yapılacağı alanlarda doğal çevre unsurları dikkate alınmalı ve çevrenin zarar görmemesi veya çevreye verilen zararın minimuma indirilmesi için taşıma kapasitesinin önceden saptanması gerekir. Oluşturulan bütün rekreasyonel etkinlikler doğanın bir parçası olarak planlanmalı ve çevrenin sürdürülebilirliği önemle sağlanmalıdır (Çelik ve Meriç, 2017: 303-304). Bir takım kurallar ve düzenlemeler, bu olumsuz etkiyi azaltmanın en büyük yolu değildir. Bu gereksiz etkinin olduğu zamanların çoğu basit bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Zakaria vd., 2008: 2).

Günümüzde yapılan rekreasyonel faaliyetlerin birçoğu Tablo 1.5`de gösterilmiştir.

Tablo 1.5 Rekreasyonel Turizm Faaliyetleri

• Piknik,	• Kamp,	• Tenis,
• Olta balıkçılığı,	• Off-road,	• Golf,
• Güneşlenme,	• Avcılık,	• Basketbol,
• Araba sürme,	• Doğada yaşam,	• Voleybol,
• Yürüyüş,	• Dağcılık,	• Buz pateni,
• Yüzme,	• Bahçe işleri,	• Bowling,
• Fuar, eğlence ve alışveriş,	• Hayvan besleme,	• Her türlü oyunlar,
• Doğada yürüyüş,	• Kayak yapmak,	• Bilgisayar oyunları,
• Sandal gezintisi,	• Ilıcalar,	• Modern danslar,
• Yelkencilik,	• Yatçılık,	• Kitap okumak,
• Rafting,	• Kuş ve doğa gözlemciliği,	• Maket yapmak,
• Dalış,	• Fotoğrafçılık,	• Yeme-içme,
• Bitki örtüsü inceleme,	• Resim yapmak,	• Uçurtma uçurmak,
• Su alanlarını inceleme,	• Enstrüman çalma,	• Savunma sporları,
• Doğal yapıları inceleme,	• Şarkı söyleme,	• Fal, Burç,
• Tarihi yerleri inceleme,	• Paintball,	• Yemek yapmak,
• Koleksiyonculuk,	• At binmek,	• Partiler,
• Telsizcilik,	• Tütün mamülleri,	• Kumar oynamak,
• Futbol,	• Koşu yapmak,	• Jimnastik,
• Masa Tenisi,	• Halk oyunları,	• Aerobik,
• Hentbol	• Bisiklet sürme,	• Konser veya tiyatro

Kaynak: Orel ve Yavuz, 2003: 65.

Rekreasyonel ve turistik faaliyetlerin hem doğal hem de biyolojik olarak olumlu etkilerine rağmen doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilere neden olduğu da bilinmektedir (Sun ve Walsh, 1998: 331). Rekreasyonel turizm alanında doğa konusunda eğitilmiş ve nitelikli kadrolar yetiştirilmeli, rekreasyonel alanlar sürdürülebilir kullanılmalı, gelecek nesillere aktarılması düşüncesi ve çevreyi koruma bilinci her zaman ön planda tutulmalıdır (İslamoğlu vd., 2014: 280).

1.4. Sürdürülebilir Turizm

Turizm sektörü dünyada baş veren ekonomik, teknolojik ve politik gelişmelere paralel olarak hızla büyümektedir. Turizm, ekonomik, sosyal ve çevresel kalkınmanın önemli bir

destekleyici gücü olmakla beraber iyi yönetilmediği takdirde geri dönüşümü mümkün olmayan negatif etkileri de beraberinde getirebilir. Bu nedendendir ki, turizmin temel amacı kaynakları doğru kullanarak sürdürülebilir kılmak ve hem bugünkü toplumların hem de gelecekteki nesillerin yaşam kalitesini iyileştirmektir (Can, 2013: 24).

Sürdürülebilir turizm, doğal kaynakları ve kültürel varlıkları koruyarak bölgede ekonomik ve sosyal kalkınmayı amaçlar. Bu politika ve planlar günümüzde sağlanan faydaların gelecekte de sağlanmasını hedefler. Sürdürülebilir turizmin en bariz temel özelliği yerel halkın ve turistlerin gereksinimlerinin karşılanması ve ekonomik fayda olarak görülen doğal ve kültürel zenginliklerin korunmasıdır (Alkan, 2015: 6692-6693). Sürdürülebilir turizm kavramı daha büyük bir anlam ifade eden “Sürdürülebilir kalkınma” kavramından gelmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk kez 1987’deki Dünya Komisyonunun Çevre ve Kalkınma konulu “Ortak Geleceğimiz” adlı raporunda (Brundtland Raporu olarak da bilinir) kullanılmıştır (Sezgin ve Karaman, 2008: 430). Raporda yer alan tanıma göre “İnsanlık, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama olanağından ödün vermeksizin, kendi ihtiyaçlarını karşılamak için kalkınmayı sürdürülebilir kılma kabiliyetine sahiptir” (World Commission on Environment and Development, 1987: 16). Dünya Turizm Örgütü sürdürülebilir turizmi "kültürel bütünlüğü, temel ekolojik süreçleri, biyolojik çeşitliliği ve yaşam destek sistemlerini koruyarak ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçların karşılanacağı şekilde tüm kaynakların yönetimine yönlendiren turizm" olarak tanımlamıştır (Towards Earth Summit, 2002: 1).

1992’nin Haziran ayında Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda sürdürülebilir kalkınma kavramı tekrar dünya kamuoyuna duyurulmuştur. Rio konferansı’nda kabul edilmiş “Gündem 21” raporu sürdürülebilir kalkınma mevzusunda bir eylem özelliğine sahiptir (Akış, 1999: 37).

Turizmin sürdürülebilir kalkınmasının ilke ve hedeflerini keşfetmek için öncelikle "sürdürülebilir kalkınma" terimini tanımlamak gerekir. Sürdürülebilir kalkınmanın yaygın şekilde kabul görmesine rağmen, bu terimlerin gerçek anlamı üzerinde fikir birliği bulunmaktadır. Turizm dahil birçok bağlamda uygulanabilir. Bununla birlikte, Brundtland Raporu tarafından "Sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini içermeksizin, mevcut neslin ihtiyaçlarını karşılıyor" şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım, sürdürülebilirlikle ilgili temel ilkeleri açıklamaktadır (Niedziolka, 2014: 159).

Bunlar

- planlama ve strateji için bütüncül bir yaklaşım benimser,
- çevreyi (biyoçeşitlilik) ve insan yapımı mirasını korur,

- temel ekolojik süreçleri korur,
- kamu katılımını kolaylaştırır ve yürütür,
- üretkenliğin uzun vadeli geleceğe kalmasını sağlar,
- farklı ülkeler arasında daha iyi bir adalet ve fırsat düzeyi sağlar.

Sürdürülebilir turizm ekonomik, ekolojik, sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik boyutlarına sahiptir. Ekonomik sürdürülebilirlik, gelişimin ekonomik açıdan verimli olmasını ve kaynakların gelecek nesilleri destekleyebilecekleri şekilde yönetilmesini sağlar. Ekolojik sürdürülebilirlik, temel ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve biyolojik kaynakların bakımıyla uyumlu bir kalkınmayı sağlama ile ilgilidir. Sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik, gelişimin insanların yaşamları üzerindeki kontrolünü arttırmasını, etkilenen insanların kültürü ve değerleri ile uyumlu olmasını ve topluluk kimliğini korur ve güçlendirir (Timur ve Getz, 2009: 221-222)

Sürdürülebilir turizm, ekonomik, çevresel, coğrafi ve sosyolojik özelliklerine uygun olarak dört unsura bölünebilir (Kaya ve Smardon, 2001: 223);

1. Uzun süreli: Sürdürülebilir turizm, uzun vadeli ekonomik hedefleri doğru bir şekilde planlamış olmalıdır,
2. Çevre Dostu: Sürdürülebilir turizm, mevsimsel etkilerin farkında olarak doğal ve kültürel alanların kapasitesini göz önüne alarak onları en aza indirmenin yollarını aramalıdır,
3. Çeşitlendirilmiş: Sürdürülebilir turizm, iç bölgeyle bağlantılı olarak, yerel işletmeler ile alanın özgünlüğü arasında dengeden sapma algılanırsa doğal güzelliğin korunması lehine çalışacak hassas dengeyi sağlayarak tasarlanmalıdır,
4. Katılımcı: Sürdürülebilir turizm, turizmden yararlanan yerel sakinlerin katılımını gerektirir.

Sürdürülebilir turizmle yakından bağlantılı bir diğer terim taşıma kapasitesidir. Taşıma kapasitesi, fiziksel çevrede kabul edilemez bir değişiklik yapılmaksızın ve ziyaretçilerin edindikleri deneyimlerin kalitesinde kabul edilemez bir düşüş olmaksızın bir destinasyonu kullanabilecek maksimum insan sayısıdır. Taşıma kapasitesi kavramı, herhangi bir çevre veya turizm bölgesi için aşımı aştığında, çevrede bir takım zararlı ve bazen geri döndürülemez değişikliklere neden olabilecek olayları açıklar (Ramet vd., 2016 : 2).

Turizmin artan yaşam standartları, yükselen gelirler ve boş zaman miktarları, gerçek seyahat masrafları ve dünyadaki gelişmiş ulaşım nedeniyle gelecekteki hızlı büyümesine devam etmesi beklenmektedir. Bu büyüme yalnızca turistlerin kendilerinin keyfini çıkarmak

için değil, daha da önemlisi, ekonomik faydaları en üst düzeye çıkarmak ve böylece ev sahibi toplulukların ve ülkelerin yaşam standartlarını arttırmak için kullanılabilir. Turizm planlaması, kalkınma ve yönetimi, turizmin olumsuz çevresel ve sosyo-kültürel etkilerini en aza indirmek için çok önemli olabilir. Bu nedenle, uluslararası topluluk için en büyük zorluk, yalnızca turizmin olumsuz etkilerini en aza indirmek değil aynı zamanda turizmin ekonomik faydalarının çevre korumasına ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına katkıda bulunmasını sağlamaktır (Yazdi, 2012: 55).

Sürdürülebilir turizmin, turizmin olumsuz etkileri ile ilgilenen nispeten daha dar bir alana hitap eden kitlesel turizmle muhalif olan bir turizm biçimi olduğunu iddia eden eleştirmenler vardır. Bu çok tehlikeli bir bakış açısıdır. Sürdürülebilir kalkınma ilkelerine dayalı turizm olarak tanımlanan sürdürülebilir turizmin temel bir hedefi olduğu açıktır. Düzgün organize edilmiş ve kontrol edilen kitle turizmi, sürdürülebilir olabilir (Bac, 2014: 138). Sürdürülebilir turizm sadece doğal ve kültürel kaynaklara ve ev sahibi topluluklara değil, ekonomik yaşama ve sosyal adalete ve en önemlisi geleceğe yöneliktir (Park ve Yoon, 2011: 413).

İKİNCİ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM AÇISINDAN DAĞ TURİZMİ

2.1. Dağ Kavramı

Coğrafyacılar, ilk keşifler zamanından günümüz jeomorfolojik ve jeofizik araştırmalara, en son bilimsel teknikleri kullanarak dağlara bir hayranlık uyandırmıştır. Birçok fiziki coğrafya kitabı dağlarda önemli bölümler içermiştir. 1936'daki Peattie'nin “Dağ Coğrafyası” kitabı, dağların beşeri coğrafyanın temel kavramlarından bazılarını oluşturur. Bununla birlikte, dağ araştırmasının gerçekleştiği koşullar son on yılda dramatik bir şekilde değişmiştir. 1992'deki Rio Dünya Zirvesi'nden bu yana dağlar kendi başına çok daha politik ve bilimsel açıdan anlamlı hale gelmiştir. Dağ Gündemi'nin ortaya çıkışı ve Gündem 21'in belirli bir bölümünün (Bölüm 13) dahil edilmesi ile, küçük, oldukça yerelleştirilmiş bir araştırma odağı olan dağlar şimdi çevre ve kalkınma tartışmalarında küresel bir role sahiptirler. Bu eğilime bağlı olarak, coğrafya uzmanları Bölüm 13'e ve Uluslararası Dağ Yılına (2002) bağlı önemli eserler yayınlamıştır (Funnell ve Price, 2003: 183-184). Ayrıca Birleşmiş Milletler Örgütü 2002 yılını “Dünya Dağlar Yılı” ilan etmiştir (Ekoturizm Yılı olarak da onaylanmıştır). Gerek dağların gerekse ekoturizmin bir bütün halinde enternasyonal bir arenaya kadar yol katetmesi önemli bir başarıdır. Bununla da Birleşmiş Milletler hem dağların hem de çevreye duyarlı turizmin ne kadar önemli olduğu mesajını vermiştir (Somuncu, 2004: 2-3).

Dağlar daima insan hayatında önemli bir yere sahip olmuştur. İlk çağlarda insanlar güvenlik gerekçesiyle dağlara sığınmışlarsa, bugün dağlar milyonlarca insanı çeşitli amaçlarla kendine çekmeyi sürdürmektedir. İlk olarak yalnızca yaz mevsimlerinde dinlenmek ve zinde kalmak amacıyla dağlara yönelen insanlar zaman ilerledikçe bu eğilimlerini kış mevsimlerinde de sürdürerek orta ve yüksek dağlık alanlara akın etmeye başlamışlardır. Sonralar bu yer değiştirme olayı daha büyük boyutlara taşınarak geziler, yürümeler, doğa araştırmaları, tırmanma ve kış sporları gibi faaliyetleri bünyesinde barındırarak dağ turizmi ve dağ sporlarının gelişmesine ivme kazandırmıştır (Kaya, 2016: 218).

Dağlar, bölgesel ve küresel çevrenin ve küresel ekonominin büyük ölçüde bağımlı olduğu ve önemli doğal kaynakları geniş bir yelpazede barındıran önemli yaşamsal ekosistem kaynağıdır. Ekonomik kalkınma, çevre koruma, ekolojik sürdürülebilirlik ve insan refahına önemli katkılarda bulunurlar. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısı tatlı su, temiz enerji, sulama suyu, taşkın kontrolü, mineraller, kereste ve kereste dışı orman ürünleri, rekreasyon ve genetik kaynaklar için dağlara bağımlıdır. Küresel biyoçeşitlilik sıcak noktalarının yarısı ve

korunan alanların üçte biri dağlardadır. Dağlar ayrıca bir milyardan fazla insana ev sahipliği yapıyor, bunların önemli bir kısmı geçim alanları dağlık alanlarda bulunan doğal kaynaklara bağlı olan yerli etnik topluluklardır. Dağlar aynı zamanda kentsel nüfus için kültürel, ruhsal ve dinlenme kaynağı olan bir kaynaktır (ICIMOD, 2011: 7).

Dağlık alanlar, geleneksel turistik yerlerdir ve kıyı destinasyonlarının ardından en çok tercih edilen yerlerdir. Dağlık alanlar, son derece etkileyici olup sunduğu birçok olanaktan dolayı yatırımcıların ve turizm organizasyonlarının ilgisini çekmiştir (Simoni, 2015: 12). Günümüzde turizm sanayisi inkişaf etmiş ülkeler deniz kum güneş üçlüsünün ve kültür turizminin yanı sıra, turizmi 12 aya yaymak, çeşitliliği arttırmak, istihdamı devamlı kılmak amacıyla dağ turizmi imkanlarından faydalanma tercihinin yapmaktadırlar. Dağ turizmi daha geniş bir mana ifade ederek dağlık alanlarda bulunmak, dinlenmek ve dağ sporlarını da kapsayan bir turizm faaliyeti olarak bilinmektedir (Emekli, 2015: 11).

Dağlarda turizmin tanıtımı, turizm için cazip olan özel özelliklere dayanmaktadır. Bunların arasında temiz, serin hava, çeşitli topografya, dağların ve kültürel peyzajların doğal güzelliği vardır. Dahası, turizm için çok çeşitli fırsatlar sunmaktadır. Dağ bölgelerinde yüzme, yürüyüş, ziyaret kasabaları ve milli parklar, kayak, snowboard, oymacılık, kuş gözlemciliği, dalış, bungee jumping, yamaç paraşütü, nehir rafting ve dağcılık gibi son birkaç yıldır gelişen bir dizi aşırı eğilim sporu faaliyetleri mümkündür. Uzun süredir kutsal alanlar ve manevi yenilenme mekanları olarak tanınan dağlar, hızlı kentleşen bir dünyada kaçış yerleri gibi cazip hale gelmiştir. Andlar, Alpler, Rocky dağları veya Himalayalar'daki uzun zamandır devam eden dağ turistik bölgelerinde turizm, bölgesel gelirin yüzde 90'ına kadarını sağlamaktadır. Turizm, bu nedenle, hayatta kalma ve dış göç sorunlarıyla uğraşan, daha önce uzak, kaynak zayıf alanlarda erişim, iletişim, altyapıyı ve eğitim seviyelerini büyük ölçüde geliştirmiştir. (Schorner, 2010: 90-91).

2.2. Dağ Turizmi Kavramı

Turizm dünyanın önemli ve en büyük endüstrisidir. Yıllık küresel cirosu 444 milyar ABD dolarıyla, dünyanın 55 fakir ülkesinin toplam Gayri Safi Milli Hasılatını geçmektedir. Turizmin yıllık cirosu son 10 yılda (1989-1998) % 4.7 artmıştır. 2020 yılına kadar % 4.1'lik ortalama bir büyüme tahmin edilmektedir. Birçok turistik bölge dağlık bölgelerdedir. Turizm endüstrisinin yaklaşık % 15-20'si veya yıllık 70-90 milyar doları dağ turizmi tarafından sağlanmaktadır. Dağ bölgelerinin ulusal ekonomilere genel olarak küçük katkılarının aksine, dağların turizme olan değeri önemlidir (Agenda, 1999: 6). Ancak bugün turizm hareketlerinin büyük bir bölümü kıyı turizmi ile ilgilidir. Kıyı turizminin yaz mevsimi ile sınırlı olmasına

karşılık dağ turizmi yılın 12 ayı turistlere hizmet edecek faaliyetleri barındırır. Yakın zamana kadar dağlar ulaşılması zor, vahşi hayvanların yaşadığı yerler olarak görülmüş ve bu sebeptendir ki yeteri kadar ilgi gösterilmemiştir. Yalnızca dağ spor aktiviteleri sayesinde değerlendirilmeğe başlanmıştır. Dağ kış sporlarıyla sınırlı kalmayıp ekoturizm, dağ yürüyüşleri, yaban hayatı izleme ve yamaç paraşütü gibi farklı aktiviteler sunması dağları önemli bir konuma getirmiştir. (Ceylan ve Demirkaya, 2007: 28).

Dağlarda turizmin gelişmesi, sürdürülebilir ekonomik kalkınma girişimleri ve çevre koruması yoluyla insanların yaşam kalitesinin iyileştirilmesine odaklanmanın önemli bir faktörü olabilir. Sosyo-ekonomik ve çevresel açıdan, dağlık bölgelerdeki turizm bir nimettir ve birçok fırsat da sunmaktadır (Nepal ve Chipeniuk, 2005: 313-314). Bugün dünya nüfusunun büyük kısmı kentsel alanlarda yaşamaktadır. Dağlar, göller, akarsular veya ormanlar potansiyel macera sunan kaçış yerlerini temsil eder. Ve bu yer değiştirme olayı, turizmin temelini oluşturan keyifli bir deneyim sağlamaktadır. Özellikle dağlar, bağımsız bir şekilde macera arayanlar için önemli hale gelmiştir. Turizm, macera ortamlarını benimsemek için genişledi ve dağlar bu gelişmelerde önemli paya sahiptir (Beedie ve Hudson, 2003: 625-626).

Nepal (2002: 107-108) dağ turizmini katılımcı bir planlama süreci, verimlilik, çevre dostu, özgünlük, yavaş gelişme, yüksek kalite ve hümanistik bir felsefe ve yönetim ile karakterize etmiştir. Daha spesifik olarak, aşağıdaki önlemler dikkatle düşünülmelidir.

- Sürdürülebilir hale getirilmesi: Dağ toplulukları, doğal çevrenin korunması ve taşıma kapasitesi düşüncesini izleyen mekanizmalara yatırım yapmalıdır.
- Bağımlılığın azaltılması ve çeşitliliğin artırılması: Turizm olgunlaştıkça, tarım ve hayvancılık, ulaşım, iletişim gibi diğer ekonomik sektörlerle de bağlantı oluşturulmalıdır.
- Mevcut devlet ve sivil toplum kuruluşlarının yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini ilerletmek: Turizm ile ilgili projeler ve programlar, hem erkekler hem de kadınlar için eşit fırsatları ve genç insanlar için istihdamı düşünülmelidir.
- Bağımsız yerel ekonomilerin teşvik edilmesi.
- Eğitim, iletişim ve finansmana erişimin sağlanması.
- Barış ve güvenliğin teşvik edilmesi: Dağlık bölgelerdeki çatışmalar, ayaklanma, siyasi istikrarsızlık ve terörizm dağlarda mevcut ve gelecekteki ekoturizm hedeflerine çok zararlıdır.

Turizmin yükselişi dağ bölgelerine büyük yararlar getirmiştir. Birçok Alp vadisi, yalnızca turistik hizmetler talebindeki artışın bir sonucu olarak modern ulaşım ile erişilebilir hale gelmiştir. Turizm, dağ bölgelerini yeni fikirlere, yeni üretim yöntemlerine ve kültürel alışverişe açmanın sorumluluğunu da üstlenmiştir. Bugün dünyanın birçok dağ bölgesinde yaşayan insanlar hayatta kalmalarını turizme borçludurlar. Turizm, çiftçilere ilave gelir ve istihdam sağladı, yeni kariyer fırsatları yarattı ve dağlık alanlardan hem yüksek kaliteli geleneksel ürünler hem de yerel ürünler için pazarlar yaratmıştır. Ancak olumlu ekonomik etkiler hikayenin yalnızca bir parçasıdır. Turizm, kendi gelişiminin temellerini yıkmada konusunda açık bir eğilim sergilemektedir (Agenda, 1999: 4).

Dağ turizmi potansiyeli dağlık alanlarla bağlı bütün aktiviteleri kapsamaktadır. Bireysel veya toplu olarak yapılan sportif amaçlı dağ yürüyüşleri ve tırmanma, karlı ve buzlu bir zeminde yapılan kayak, kızak, snowboard gibi kış spor aktiviteleri, dağ bisikleti, yelken ve yamaç paraşütü sporlarını da kapsayan geniş bir yelpazeye sahiptir. Dağlık alanların fauna zenginliği dağlarda avcılık turizmi, kuş gözlemleri ve olta balıkçılığı gibi aktivitelerin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır (Emekli, 2015: 11-12).

2.3. Dağcılık Sportu

2.3.1. Dağcılık Sportunun Önemi ve Tarihsel Süreci

Gelişmiş dünyadaki nüfusun büyük kısmı kentsel alanlarda yaşamaktadır. Dağlar, göller, okyanuslar, ormanlar, sahralar ve diğer doğal yerler, heyecanı ve potansiyel macerayı ortaya çıkaran kaçış yerleri temsil etmektedir. Turizmin yüzü küresel olarak değiştikçe, gezginler ekoturizm, köy turizmi, spor turizmi gibi tematik deneyimler aramaktadır. Turistik seyahat, spor ve rekreasyon faaliyeti için dağlık bölgeler başlıca amaç olarak görülmektedir. Genel olarak, turizmde spor faaliyetlerinin ortaya çıkmasına neden olan başlıca faktörler:

a) Modern yaşam biçiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan, artan spor ve rekreasyon ihtiyaçları.

b) Artan boş zaman.

c) Gelirin artmasıdır (Markovic ve Petrovic, 2013: 80-81).

İlk olarak insanlar pragmatik nedenlerden dolayı dağlara tırmanmışlardır: (hayvanları otlağa götürmek, ulusal sınırları belirlemek ve bilimsel deneyler yapmak). İnsanların ruhlarını tazelemek, sınırlarını zorlamak, hayatta kalma sınırlarını tanımlamak ve macera yaşamak istemesi dağcılık sportunun ortaya çıkmasına neden olmuştur (Jonston ve Edwards, 1994: 461). Dağcılık, kişinin cesaretini, becerisini, marifetini, gücünü, kabiliyetini ve dayanıklılığını sınırsız tehlike altında test ederek üretilen heyecanı temsil etmektedir. Dağcılık zevkleri

yalnızca bir tepenin "fethi" değil, aynı zamanda yoğun kişisel çaba, giderek artan ustalık ve doğal ihtişamla temas yoluyla ortaya çıkan fiziksel ve ruhsal tatminlerde yatmaktadır. (<https://www.britannica.com>, erişim tarihi: 12.12.2017).

Dağcılığın tarihçesi Alp dağlarında başlamıştır. Alpler'de tarihe geçen ilk tırmanma olayı 1336 yılında Francesco ve Gerardo Petrarch'ın 1912 metre yüksekliğinde olan Mont Venoux'a tırmanmasıdır. Avrupa'nın kaydedilmiş en yüksek noktası olan Mont Blanc'a (4.807 m.) ilk kez 1786 yılında bilim adamları M. G. Paccard ve J. Balmat tarafından tırmanılmıştır (Jonston ve Edwards, 1994: 461). Mont Blanc fethinden sonra dağcılar Alp dağlarının diğer yüksek noktalarını hedef almışlardır. 1800 yılında Avusturya'nın en yüksek dağ zirvesi olan Grossglockner (3.797 m.), dört yıl sonra bugün İtalya sınırları içinde kalan Ortler zirvesine (3.905 m.) tırmanılmıştır. İlk olarak Grossglockner zirvesine tırmanılmasının nedeni onun Ortler'e göre daha yüksek olduğu zannedilmiştir. Grossglockner fethi 62 kişiyle tamamlanmıştır. Ortler zirvesine avcı Joseph Pichler iki yardımcısıyla beraber tırmanmışlardır. Daha sonraları doğabilimci Johann Rudolf ve Hieronymus Meyer Bern Alpleri'nin Jungfrau zirvesine (4.158 m.), 1820 yılında teğmen Karl Naus iki yardımcısıyla birlikte kartoğrafik çalışmalar nedeniyle Almanya'nın en yüksek dağı olan Zugspitze'ye (2.962 m.) ve 1850 yılında Doğu Alpleri'nin en yüksek zirvesi olan Piz Bernina'ya (4.049 m.) tırmanmışlardır (Somuncu, 2004: 3). Dufourspitze, İsviçre'nin en yüksek dağı ve Monte Rosa masifinin bir parçasıdır. Adı 1863 yılında İsviçre Federal Konseyi tarafından ordu generali, Dufour haritasının mucidi ve Kızılhaç'ın kurucularından Henri Dufour'un onuruna verilmiştir. İlk kez 1855'te İngiliz dağcılar ve İsviçreli rehberler tarafından tırmanılmıştır. Başarılı tırmanıcılardan biri, 10 yıl sonra Matterhorn dağından dönüş sırasında hayatını kaybeden Charles Hudson'dur (<http://www.summitpost.org>, erişim tarihi: 13.12.2017).

Dağcılık sporu gelişdikçe kulüpleşme yolunda adımlar atılmıştır. 1857 yılında Londra'da ilk dağcılık kulübü "Alpine Club" kurulmuştur. Bu spor kulübü üyesi İngiliz dağcılarının lokomotifliğinde, Fransız ve İsviçreli dağcılarının rehberliğinde, 10 yıl gibi kısa bir sürede, neredeyse Avrupa'nın tüm önemli zirveleri fethedilmiştir (<https://dogayakacis.com>, erişim tarihi: 13.12.2017). 1862 yılında Oesterreichischer Alpenverein (Avusturya Dağcılık Kulübü), 1863'de the Club Alpin Suisse (İsviçre Dağcılık Kulübü) ve Club Alpino Italiano (İtalya Dağcılık Kulübü), 1869 yılında Deutscher Alpenverein (Alman Dağcılık Kulübü) ve 1874 yılında ise Club Alpin Francais (Fransa Dağcılık Kulübü) tesis edilmiştir (Somuncu, 2004: 5). Yüksek zirvelere ulaşmak arayışı, dağcıları Himalaya'a götürmüştür. Ancak bu amaca ulaşmak o kadar kolay değildir. Himalaya Dağları, olağanüstü derecede yüksektir. 14 zirve 8.000 metreden daha yüksek seviyelere ulaşmıştır. En yüksek Avrupa Zirvesi Mont

Blancla (4.807 m.) karşılaştırıldığında Himalay dağları çok yüksektir. Himalaya'ya tırmanmak muazzam güçlüklerle sonuçlanmış ve bu zorlukların üstesinden gelmek bölge ve dağcılık sporunun kaderini değiştirmiştir. İlk tam ölçekli Himalaya keşif gezisi, Martin Conway'nin Baltoro, Hispar ve Biafo buzullarını araştırdığı 1892 yılında gerçekleşmiştir. İlk Everest seferi 1921'de Albay Howard-Bury tarafından gerçekleştirilmiştir. 1950'de Annapurna zirvesi başarıyla derecelendirilmiştir, böylece bir Avrupa tırmanıcısı tarafından “fethedilen” 8000 metreye ulaşan ilk Himalay zirvesi olmuştur. 1953'te Yeni Zelandalı dağcı Edmund Hillary, Everest Dağı'nın tepesine ulaşmış ve İngiltere Kraliçesi tarafından başarılı bir çaba için şövalyelik ünvanını kazanmıştır. 1964 yılına gelindiğinde, geriye kalan 8.000 metrenin üzerindeki bütün zirvelere ulaşılmıştır (Jonston ve Edwards, 1994: 462).

Günümüz dağcılığı artık bir dağ zirvesine tırmanmak değil, daha da çeşitlenerek hiking (günlük yürüyüş), trekking (kamplı etkinlik), expedition (uzun süreli ve çok amaçlı etkinlikler), kayaklı dağcılık, bouldering, yapay duvar tırmanışı ve çeşitli dağ aktivitelerini de içinde barındıran geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır (Çakıcı vd., 2014: 77). Tüm dünyada milyonlarca insan dağcılık, yürüyüş, trekking ve kaya tırmanışı yapmaktadır. Birçok ülkede dağ sporları günlük yaşamın önemli bir faktörü haline gelmiştir. Dağ sporları kadar geniş bir motivasyon yelpazesini kapsayan başka herhangi bir etkinlik pek yoktur. İnsanlara, kişisel hedeflerini gerçekleştirme ve ömür boyu sürdürebileceğiniz anlamlı aktiviteler imkanını vermektedir.

2.3.2. Dağcılık Sporunun İlkeleri

Sırt çantalı geziler ve tırmanış popülaritesinin artmasıyla dünya üzerindeki dağlar her geçen gün artan sayıda insan tarafından ziyaret edilmektedir. Bazen iz bırakmama ve keşfettiğimiz vahşi doğanın güzelliğini korumak zor olabilir. Dağlık arazilerin sorumlu bir biçimde kullanılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması oldukça önemlidir. Sonuç olarak, dağlık alanların sorumlu kullanımını teşvik etmek 7 prensipte (ilke) özetlenmiştir (<http://www.leavenotraceireland.org>, erişim tarihi: 14.12.2017).

1. Plan öncesi hazırlık:

Güzergah koşulları, çığ tehlikesi, hava tahmini ve yerel izinler ve düzenlemeler de dahil olmak üzere ilgili bilgileri araştırarak gezi güzergahınız ve hedefleriniz tanımlanmalıdır. Şiddetli hava, acil durumlar ve kendi kendini kurtarma için hazırlanmalıdır. Ekibinizin yiyecek ve yakıt tüketim stratejisi belirlenmelidir. Ekibinizin boyutuna, becerisine ve deneyimine uygun bir rota seçilmelidir. Güzergahınızın bir kopyası aile veya arkadaşlarınıza bırakılmalıdır. Yiyeceğiniz yeniden kullanılabilir konteynırlara veya torbalara konulmalıdır.

Bir harita, pusula, altimetre (yükseklik ölçer), rota işaretleyicileri ve mümkün olduğunca global bir konumlandırma sistemi cihazı alınmalı ve nasıl kullanılacağı öğrenilmelidir (<https://www.alpineascents.com>, erişim tarihi: 14.12.2017).

2. Dayanıklı Yüzeylerde Seyahat ve Kamp yapılmalı:

Gidilen güzergahlarda toprak ve bitki örtüsünün tahrip edilmesi erozyona neden olan faktörlerdir. Bu nedenle aynı yürüyüş izinin kullanılması ve yeni bir izin oluşturulmaması gerekmektedir. Kalıcı görünümlü kamp alanları kurmaktan kaçınılmalıdır. Mümkün olduğunca doğal ortam ve malzemeler yerine insan yapımı ekipman kullanılmalıdır (<http://www.pinoymountaineer.com>, erişim tarihi: 14.12.2017).

3. Atık Yönetimi:

Çöp veya dökülen yiyecekler için kamp ve dinlenme alanlarına bakılmalı ve tüm çöpler ve artık yiyecekler paketlenmelidir. Katı insan atıkları en az 200 adım su, kamp ve yollardan uzak 6 ila 8 inç derinliğindeki bir çukura gömülmelidir. Temizlik malzemeleri ve tuvalet kağıdı paketlenmelidir. Kendinizi veya bulaşıklarınızı yıkamak için derelerden veya göllerden 200 feet uzakta su taşınmalı ve az miktarda biyolojik olarak parçalanabilir sabun kullanılmalıdır (<http://www.thephilippinemountaineering.com>, erişim tarihi: 15.12.2017).

4. Bulduğunuz şeyi bırakın:

Arkeolojik eserler dahil olmak üzere kültürel kaynaklar korunmalıdır. Canlı ağaçlara ve bitkilere zarar vermekten kaçınılmalıdır. Doğal nesneler bırakılmalıdır (<http://ayeepia.tripod.com>, erişim tarihi: 15.12.2017).

5. Kamp ateşi etkilerinin en aza indirilmesi:

Kamp ateşleri, taşralar için kalıcı etkilere neden olabilir. Pişirme için hafif soba kullanılmalı ve ışık için mum fenerinin tadı çıkarılmalıdır. Ateş yakılmasına izin verildiğinde, belirlenmiş ateş çemberleri kullanılmalıdır. Çemberler küçük tutulmalı ve elle kırılabilen çubuklar kullanılmalıdır. Tüm ahşaplar ve kömürler kül haline getirilmeli, sonra soğuk küller dağıtılmalıdır (<http://climbingschool.com>, erişim tarihi: 15.12.2017).

6. Yaban Hayata Saygı:

Yaban hayat uzaktan gözlemlenmeli, takip edilmemeli ve onlara yaklaşılmamalıdır. Hayvanları beslememeli veya onlara yiyecek bırakılmamalıdır. Erzağınızı ve çöplerinizi güvenli bir şekilde depolayarak yaban hayatı korunmalıdır (<https://www.alpineascents.com>, erişim tarihi: 15.12.2017).

7. Ziyaretçilere Saygı:

Diğer ziyaretçilere saygı gösterilmelidir. Nazik olunmalı, iz üzerindeki diğer kullanıcılara yol verilmelidir. Molalar verilirken diğer ziyaretçilerden uzaklaşılmalıdır.

Doğanın sesleri geçerli olmalı, yüksek ses ve gürültüden kaçınılmalıdır (<https://Int.org>, erişim tarihi: 15.12.2017).

2.3.3. Dağcılık Sporunun Stilleri

Alpin Stil

Alpin stil hız ve becerini ustaca kullanarak dağın tepesine tırmanış stildir. Tek kamp noktasından hareket edilerek ana ve ara kamp kullanılmaz. Daha az insan, daha az zaman, daha az enerji ve kaynak kullanılmaktadır. Alpin stil tırmanışı son derece kararlı bir tırmanış stildir. Tırmanıcılar çok fazla zorluk ve tehlikelere maruz kalırlar. Bu gibi durumlarla tırmanıcılar kullandıkları malzemelere değil kendilerine güvenerek başa çıkarlar (<https://www.linkedin.com>, erişim tarihi: 12.01.2018).

Ekspedisyon

Ekspedisyon stil uzun vadeli, çok fazla enerji ve kaynak kullanılan bir tırmanış stildir. Daha az beceri ve tecrübe gerektirir. Bir dizi kamp noktaları kullanılır ki, bu kamplar arasında sabitlenen ipler tırmanıcıların kamplar arası daha kolay hareket edebilmesini sağlar. Örneğin, 1953 yılında Norgay ve Hillary tarafından Everest'e yapılan tırmanışta dağda 7 kamp kuruldu, yaklaşık 400 kişi vardı ve ekspedisyon süresi ortalama 5 ay sürmüştür (<https://www.linkedin.com>, erişim tarihi: 12.01.2018).

Ferrata

Ferrata kayalara demir merdivenler sabitlenir ve bu şekilde tırmanılır. Dağcılıkta en kolay tırmanma stillerinden biri olarak da bilinir (<http://www.dpudak.com>, erişim tarihi: 13.01.2018).

Hiking

Hiking, genellikle vadi, orman, patika, yapay yürüyüş yolu gibi doğal ortamda başlangıç ve bitiş noktası ve rotası önceden belirlenmiş ve ortalama yürüyüş süresi genellikle 2 ile 8 saat arası süren gidiş-dönüş turları şeklinde gününbirlik doğa yürüyüşleri olarak bilinir. Hiking, trekking veya dağcılığa nisbeten daha kolay bir aktivitedir. Fakat yine de kendi içinde zorluk derecesi değişebilir. Hiking yürüyüşlerinde başlangıç ve bitiş noktası genelde aynıdır. Bu döngü, çember şeklinde olabildiği gibi, aynı yolu geri dönmek şeklinde de olabilir. Fakat bazı hiking turlarında başlangıç ve bitiş noktası farklılık gösterebilir, bu sebepten rotayı önceden kontrol etmek her zaman önemlidir. Bir hiking aktivitesinde yanınızda bulundurmanız gereken malzemeler hava şartlarına uygun kıyafetler, tercihen su geçirmez yürüyüş ayakkabısı/botu ve ceket, şapka, güneş kremi, bölge haritası, pusula, ilk yardım

çantası, su, yiyecek, bazen de yürüyüş bastonudur (<https://www.tdf.gov.tr>, erişim tarihi: 03.01.2018).

Trekking

Trekking, yüksek alanlarda, uzun ve engebeli arazileri yürüyerek aşmak anlamına gelen, iki ya da daha fazla gün sürmektedir. Hikingden farklı olarak trekkingde organize olmak, kamp kurmak, yiyecek ve ekipmanı yanınızda bulundurmak gereklidir. Trekking sporunun önemli özelliklerinden biri, yüzme ve tırmanış gibi bazı spor becerilerine sahip olmaktır. Trekking turlarının başlangıç ve bitiş noktası farklıdır. Başlangıç ve bitiş noktası arasındaki mesafe ortalama 40 kilometre ile yüzlerce kilometre arasında değişebilir. Bazı popüler trekking rotalarının tamamlanması birkaç hafta sürebilir. Örneğin, Tour du Mont Blanc, Fransa, İtalya ve İsviçre'yi kapsayan 170 kilometrelik bir trek alanıdır ve tamamlanması genelde 7 ila 10 gün sürer. Trekking sporunun ekipmanları, sırt çantası, yüksek irtifada sıcaklık değişikliklerine uygun hafif kıyafetler, su geçirmez yürüyüş ayakkabısı/botu, yağmurluk, güneş gözlüğü, şapka, ilk yardım seti, hayatı idame kiti, pusula, su matarası, yiyecektir (<https://www.tdf.gov.tr>, erişim tarihi: 03.01.2018).

Dağcılık

Dağcılık, hiking ve trekkinge göre tartışmasız en zor olanıdır. Genellikle deniz seviyesinden 5000m yükseklikte yüksek zirvelere ulaşmanın hedeflendiği spor türüdür. Dağcılık ayrıca, öncesinde yoğun fiziksel ve teknik eğitim gerektiren, günlerce sürebilen bir spordur. Dağcılıkta, hiking ve trekkingde olduğundan çok daha fazla ekipmana ihtiyaç vardır ve bu ekipmanların nasıl kullanıldığını da bilmek gerekiyor. Örneğin, kramponlarla nasıl buz tırmanışı yapmak, buz baltasının nasıl kullanıldığını bilmek, buzlar üzerinde büyük çatlakların nasıl aşılabileceği, kar fırtınalarıyla nasıl mücadele edileceği, buz baltasıyla kendinizi nasıl kurtarabileceğiniz vd. Hatta bazı bölgelerde, düşük oksijenle saatlerce tırmanış yapabilecek güce sahip olmalısınız. Dağcılık sporuyla ilgilenen ve başlamayı düşünenler eğitim alarak bu işe başlamaları gerekmektedir. Dağcılar düzenli olarak spor yapmalı ve vücutlarını buna göre hazırlamalıdır (<https://www.tdf.gov.tr>, erişim tarihi: 03.01.2018).

Son yıllarda gelişen ve gittikçe çeşitlenen kaya tırmanışı, kendine özgü karakteri, teknikleri ve kuralları olan, ancak hepsi de bir kayaya tırmanmayı amaçlayan bir tarz tırmanma biçimidir.

Kapalı tırmanış (Indoor climbing)

Kaya tırmanışının en erişilebilir şekli kapalı tırmanıştır. Kapalı tırmanış, genellikle ahşaptan yapılmış duvarlara, önceden cıvatalanmış tutamaklarla tırmanış şeklindedir. Kapalı duvarlar, yeteneklerinizi geliştirebileceğiniz, kontrollü bir çevre sağlayan, rüzgar ve yağmuru

olmayan kaya tırmanışına başlamak için mükemmel bir yerdir (<https://mpora.com>, erişim tarihi: 13.01.2015).

Spor tırmanışı (Sport climbing)

Spor tırmanışı çok daha güvenilir tırmanış biçimidir. Daha önceden emniyet aletleri kayaya sabitlenmiş vaziyette olur ve tırmanıcı kayaya tırmandıkça ipi ekspreslerin başında olan karabinalardan geçirir. Yine de temel ip teknikleri ve düğümleri bilmekte fayda vardır (<https://mpora.com>, erişim tarihi: 13.01.2015).

Geleneksel tırmanış (Trad climbing)

Geleneksel tırmanışlarda tırmanıcılar kendi rotalarını kendileri çizer. Tırmanış ipini geçirmek için önceden tanımlanmış döngüler kullanmak yerine emniyet aletlerini kendileriyle taşırlar. Yarık ve çatlak kayalara minik metal takozlar sıkıştırıp ekspres takarlar ve ekspreslerin ucundaki karabinadan iplerini geçirerek tırmanırlar. Bu da tırmanıcılara düştüklerinde ipin asılabileceği sabit noktalar verir. Geleneksel tırmanışta emniyet aletlerinin çıkma riski her zaman vardır (<https://mpora.com>, erişim tarihi: 13.01.2015).

Serbest tırmanış (Free climbing)

En yaygın tırmanma biçimidir. Bu tür tırmanışlarda hiçbir emniyet aletleri kullanılmamaktadır. Kullanılan ip ise tehlike anında tırmanıcının düşüşüne engel olmak amaçlı koruma maksadıyla bulundurulmaktadır (<http://www.dpudak.com>, erişim tarihi: 13.01.2018).

İpsiz tırmanış (Free solo)

İsminden bilindiği üzere ip de dahil hiçbir emniyet aletinin kullanılmadığı, tırmanış ayakkabısı ve toz torbasıyla yapılan tırmanma şeklidir. Deneyim ve psikolojik hazırlığın çok önemli olduğu, korku ve paniğe yer olmayan bu tırmanış biçiminde en ufak bir hata ölümle sonuçlanabilir (<http://www.dpudak.com>, erişim tarihi: 13.01.2018).

Yapay tırmanış (Aid climbing)

Kayaya tırmanırken çeşitli emniyet aletleri kullanılarak yapılan bir tırmanış şeklidir. Bu tür tırmanışlarda sikke, jumar, kanca, merdiven, ip gibi malzemeler kullanılmaktadır. Tırmanıcının kayaya sabitlenmiş sikkeye veya bolta basarak yada onu tutarak tırmanması halinde yapay tırmanış adı verilmiştir (<http://www.dpudak.com>, erişim tarihi: 13.01.2018).

Bouldering

Bouldering, genel olarak 6 m'den büyük olmayan küçük kaya veya yapay kaya duvarları üzerine tırmanış şeklidir. Bu tip tırmanışta ip veya kemer kullanılmamaktadır. Dayanıklılık ve parmak gücü arttırmak için de yapılmaktadır. Bouldering sporunun özelliği

ölüm risklerinin daha az olması, düşük maliyet, daha az ekipman ve sosyalleşmektir. Ayrıca bouldering yarışları hem iç hem de dış mekan ortamlarında gerçekleşebilmektedir (<http://www.wiki-zero.net>, erişim tarihi: 05.06.2018).

2.3.4. Dağcılık Sporunun Ekipmanları

Dağcılık ciddi bir faaliyettir ve bir dağ gezisi planlıyorsanız doğru ekipmana sahip olduğunuzdan emin olmanız gereklidir. Dağcılık faaliyetleri için gerekli ekipmanların birçoğu Tablo 2.1’de gösterilmiştir.

Tablo 2.1 Dağcılık Ekipmanları

On temel malzeme	Navigasyon, Güneşten koruma (güneş gözlüğü ve güneş kremi), Ekstra kiyafet, Kafa lambası veya el feneri, İlk yardım malzemeleri, Ateş, Tamir takımı, Yiyecek, İçecek, Barınak.
Giyim	Bot veya yürüyüş ayakkabısı, Çorap, Tişört, Şort, İçlik, Sentetik veya yün yalıtıcı pantolon, gomlek, kazak veya ceket, Panço yağmurluk, Mevsimine uygun sentetik veya yün şapka, bere ve balaklava, Eldiven, Tozluk,
Gece konaklamalı faaliyetler	Sırt çantası ve yağmurluğu, Uyku tulumu ve torbası, Mat, Çadır, Yayı, Yiyecek, Su kabı, Tamir seti, Ocak-yakıt ve aksesuarları, Mutfak gereçleri, Tuvalet malzemeleri, Alarmlı saat, Kamp giysileri, Kamp ayakkabısı, Fener, Düdük, Böcek ilacı, Naylon ip, Altimetre, GPS, Kamera ve yedek pil, Dürbün, Bandana, Havlu.
Kaya tırmanışı için gerekli malzemeler	Kask, Emniyet kemeri, Karabinler, Ekspres bantlar, İp inişi emniyet alma aracı, Deri emniyet eldiveni, Pursik ipleri, Tırmanış ipi, Takozlar ve takoz temizleme çubuğu, Kaya tırmanış ayakkabıları, Tebeşir tozu, Zincir perlon, Atletik bant.
Kış, kar ve buzul faaliyetleri için	Buz baltası, Krampon, Karabinler, Emniyet kemerleri, Pursik ipleri, Kurtarma makarası, İp inişi emniyet alma aracı, Tırmanış ipi, Kar gözlüğü, Eldiven, Yün çorap, Yalıtıcı ceket, Salopet pantolon, Uzun iç giysi, Kar küreği, İlk yardım seti, Plastik ayakkabı, Ekspres bant, Tozluk, Hedik ayakkabı veya kayak, Çığ kurtarma ve arama cihazı, Cığ sondası, Kar kazığı ve kar demiri, Kar vidaları, Baton, Kar testeresi, El ısıtıcı, Termos şişe.

Kaynak: Eng ve Van Pelt, 2010: 39.

Tırmanmak güç ve dayanıklılık gerektirir. Dağcılarının deneyim, beceri ve fiziksel kapasitesi tırmanma potansiyelini en üst düzeye çıkarmak için çok önemli unsurdur. Gerekli deneyimi, becerileri ve gücü almadan başarı elde etmeyi umut eden bir tırmanıcı, felakete

yönelir. Dağcılarının deneyim, beceri ve fiziksel kabiliyeti seviyesi, dağcılıkta kaza ve ölüm sayısını tarihsel olarak etkilemiştir. Bir dağcının genel dağcılık, kaya veya buz tırmanışı yapmaya niyetli olmasına bakılmaksızın, deneyimsizlik nedeniyle ölüm ve kazaların toplam yüzdesi% 66'dır. Başarı sağlanacaksa, tırmanıcıların kendi deneyim, beceri ve fiziksel yetenek düzeylerini dikkatlice değerlendirmeleri gerekir.

2.3.5. Dağcılık Sporunun Tehlikeleri

Her yıl milyonlarca insan dinlenmek ve rahatlamak için Avrupa Alplerine gitmektedirler. 13.Uluslararası Dağ Kurtarma Doktorları Toplantısı'nda doktor Schori'nin yaptığı açıklamasında dağcılık aktivitelerinin (dağcılık, doğa yürüyüşü, kayak pistleri veya yamaçlardaki kayak gibi geleneksel faaliyetlerin yanı sıra; yamaç paraşütü, snowboard ve kanyon gibi) genel halk arasında popülerlik kazandığını belirtmiştir. Ne yazık ki, dağcılık organizasyonları tarafından yapılan kapsamlı koruyucu önlemlere rağmen, yaz ve kış mevsiminde her yıl ölümcül kazalar yaşanmaktadır. Birkaç yıl önce, yetersiz teçhizat bu tür kazalarda büyük bir faktör oldu ve özellikle doğu ülkelerindeki turistlerde hala önemli bir faktör olabilir. Geçmişte olduğu gibi, tecrübesizlik, kendi gücüne aşırı güvenme ve doğa güçlerini hafife alma gibi faktörler önemli bir rol oynamaktadır. 1987-1997 yılları arasında, Avrupa Alpleri'ndeki 5 alanda analiz edilen dağcılık kazalarından dolayı kurtarma çabalarının sayısında belirgin bir artış oldu. Kurtarma misyonlarının toplam sayısı 1987'de 9608 iken 1997'de 12 337'ye yükseldi. İlgili zaman döneminde dağcılık kurtarma çabalarının toplam sayısının aksine, bu tür çabalarla ele geçirilen ölüm sayısının önemli bir artışı yoktur. 1987'deki toplam ölüm sayısı 374 idi; 1997'de sayı 462'dir (Lischke vd., 2001: 74-75).

Kazalar dağ sporuyla ilgilenen insanlar için ciddi bir risk oluşturmaktadır. Bilimsel literatür dağcılık sporunu tehlikelerle karakterize edilen spor olarak görmektedir. Analiz edilen 135 tepkiden; dağcılık (% 32.59), tırmanma (% 30.37), yokuş aşağı kayak ve dağcılık dağcılığı (% 19.25), yürüyüş (% 11.85), ülke çapında bisiklet sürme (% 5.19) ve dağ yarışlarıdır (% 0.74) (Chamarro ve Fernandez-Castro, 2009: 197-198).

Dağlarda iken doğal ve insan yapımı olaylardan kaynaklanan tehlikeler subjektif ve objektif olmak üzere iki tür tehlike vardır; subjektif tehlikelere insan tarafından yapılan yanlış güzergah seçimi, aşırı efor, dehidrasyon (sıvı kaybı), kişinin yeteneğinin üzerinde tırmanma ve kötü kararlar, çeşitli nedenlerden kaynaklanan düşüşler ve ekipmandır. Objektif tehlikelere yükseklik, yarıklar, çığ, kötü havalardan veya karanlığın neden olduğu kötü görüş, soğuk ve ıslak koşullara neden olan kar yağışı, kaya parçalarının düşmesi, yıldırım düşmesi, sel

taşkınları, yağmur, rüzgar ve güneş çarpmasıdır (<http://www.wilderness-survival.net>; <http://peakhigh.co.za>, erişim tarihi: 21.01.2018).

2.3.6. Dağcılıkta Fiziksel ve Mental Hazırlık

Dağcılık, fiziksel olarak zorlu bir aktivitedir. Dağcılar bugün bir zamanlar imkansız kabul edilen başarıları başarmışlardır. Kaya, buz ve yüksek irtifa tırmanışında yeni standartlar düzenli olarak belirlenmektedir. Bu standartlar sadece tepe noktalara tırmanmakta değil, aynı zamanda geri dönüşler de görülmektedir. Bir zamanlar zor ya da imkansız olduğu düşünülen dik patikalar artık kayaklar ve snowboardlarla da inilmektedir. Beceri seviyeniz ve arzunuz ne olursa olsun, iyi fiziksel hazırlık kritik önem taşımaktadır. Çok güçlü ve iyi hazırlanmanıza rağmen, dağların beklenmedik tırmanma zorlukları ile karşılaşmanız kaçınılmazdır. Tırmanmak için daha geniş bir dağ seçeneğine sahip olacaksınız ve sadece katlanmak yerine tırmanışın keyfini çıkarmanız daha olası olacaktır. Daha da önemlisi, bütün grubun güvenliği bir üyenin gücüne veya zayıflığına dayanabilmektedir.

Dağcılıktaki başarı veya başarısızlığı belirleyen ve fiziksel hazırlık kadar önemli olan tutum zihinsel hazırlıktır. Zihnin açık ve sakin kalabilmesini sağlamak, hava tahminlerinden tırmanış sırasında düşen bir arkadaşını kurtarmaya kadar bütün kararlarda yardımcı olmaktadır. Dağcılar, kendileriyle pozitif, gerçekçi ve dürüst olmalıdırlar. Kendine fazla güvenme tutumuna sahip olmak ve ortamın ve şartların araştırılmaması tehlikeleri sonuçlara neden olabilmektedir. Kıdemli bir dağcı, en büyük meydan okumanın zihinsel olduğunu söylemektedir. Belki de bu, dağcılığın en büyük temyizlerinden biridir: tepelerin özgürlüğünü ararken, insanların kendisiyle yüzleşmesidir (Eng ve Van Pelt, 2010: 15).

2.4. Dağ Turizminde Kış ve Yaz Spor Aktiviteleri

Binlerce yıldır, dağlar, insanların geçim kaynakları için, tarım ve hayvancılık, malların taşınması ve ticareti açısından önem taşıyor. Bununla birlikte, mevcut dünya ekonomisinde, pek çok dağa, az yatırım yapılmakta ve aşırı kullanım nedeniyle kaynaklara zarar verilmektedir. Oysa ki dağ bölgelerinde turizmin gelişmesi için birçok fırsat bulunmaktadır. Temiz ve serin hava, zengin kültürel miras, hayvan ve bitki örtüsü, dağların doğal manzaraları ile dağ turizmi üzerine kurulu olan özelliklerden sadece birkaçıdır. Dağların, spor ve eğlence faaliyetleri için elverişli nitelikleri vardır. (Markovic ve Petrovic, 2013: 81-82).

Kış spor alanları artık dünyanın dört bir yanındaki dağlarda bulunabilir. Onların gelişimi, dağ turizminde önemli bir itici güç oldu ve dağlar kentsel alanlar için aktivite alanları haline gelmiştir. Ve dünya çapında 65-70 milyonluk bir pazar olarak tahmin ediliyor (Mountain Agenda 1999: 35).

Tablo 2.2 Kış Sporlarının Çeşitlendirilmesi

Geleneksel kış sporu faaliyetleri	Çağdaş kış sporu faaliyetleri
Kayak (Skiing)	Kar kayağı (Snowboarding)
Kros kayağı (Cross-country skiing)	Kar motosikleti (Snowmobiling)
Telemark kayağı (Telemarking)	Kar ayakkabısı (Snowshoeing)
Cat-skiing (Cat-skiing)	Heliski (Heli-skiing)
Kış sporları etkinlikleri (Winter sports events)	Yelken kanat (Hangliding)
Buz pateni (Ice-skating)	Tubing (Tubing)
Atlı kızak (Horse-drawn sleigh)	Köpek kızıağı (Dog sledging)
Körling (Curling)	Buz tırmanışı (Ice-climbing)
Tobogan (Tobogganing)	Buzdan heykel yapma (Ice sculpting)

Kaynak: Ritchie ve Adair, 2004: 80.

Yaz spor aktiviteleri yükselen ve çeşitlenen durumuyla bugün dağ turizmi için önemli unsur haline gelmiştir. Tüm dünyadaki dağlarda dağcılık alt bölümlere ayrılmış, yeniden keşfedilmiş ve tanımlanmıştır. Tırmanma sporunun bugün macera tırmanışı veya spor tırmanışı gibi, egzotik yerlerde yürümek hiking veya trekking olarak tanımlanmış, bisiklete binme doğada zor koşullarda yol alan dağ bisikleti olarak gelişmiş, kanyoning bir macera etkinliği olarak ortaya çıkmış ve bugün adrenalin tutkunlarının vazgeçilmez eğlencesi bungee jumping olmuştur. Dağ kayak merkezlerinde doğa yürüyüşü ve dağ bisikleti gibi aktivitelere uyum sağlamak için yaz aylarında artan telesiyej popülerliği var ve en önemli kayak merkezlerinde artık yaz aylarında telesiyej faaliyeti bulunmaktadır. Dağlarda en popüler yaz spor faaliyetleri hiking, trekking, dağ bisikleti, at binme, tırmanma, kanyoning, bungee jumping, yelken kanat, yamaç paraşütü, rafting, kayaking ve kanodur. (Markovic ve Petrovic, 2013: 83).

2.5. Dağcılık Turizmine Yönelik Koruma Politikaları

Dağ bölgeleri doğanın en hassas ve en savunmasız alanlarından. Çevresel mirasın korunması, kırılgan bölgelere insani müdahalenin sınırlandırılması yapılmadığı müddetçe dağ bölgesinin biyolojik çeşitliliği etkilenip bozulabilir ve aynı zamanda dağ ekoturizmi için de geri dönüşü olmayan hasarlara neden olabilir (Innocenti vd., 2012: 70-71). Bu sebeptendir ki dağ ekosistemlerin turizm amaçlı korunması adına hem yerel düzeyde hem de uluslararası düzeyde koruma politikaları geliştirilmiştir.

2.5.1. Yerel Düzeyde Dağ Turizmi Politikaları

- Koruma ve yoksulluğun azaltılması gibi hedefleri gerçekleştirmek için ulusal kalkınma planlarında ve programlarında dağa özel stratejiler benimsemek,
- Dağ ekosistem hizmetleri pazarlarını teşvik etmek. Özel sektörü, uygun politika ve düzenleyici destek vasıtasıyla cesaretlendiren, böylece pazar dağ ekosistemi yönetiminin finansmanı için bir seçenek haline gelebilir,
- Dağ ekosistemi hizmetleri teşviklerinin ve tazminatın kurumsallaştırılması için politikalar geliştirmek ve dağ ekosisteminin korunmasını ekonomik karar alma sürecinin merkezine getirmek,
- Dağ ekosistem hizmetlerinin eksik değerlendirme ile ilgili politika, kurumsal ve piyasa başarısızlıklarını değiştirmek veya onları ulusal ekonomik karar verme sürecinde tanımamak,
- Enerji, su, yüksek kaliteli dağ tarım ve organik ürünler için yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma potansiyellerini göstermek için dağ bölgelerine yatırım yapmak. Dağ bölgelerinde yeşil yatırımlar için hükümetler, düşük faizli krediler veya mali destek sağlayabilirler,
- Dağlara ve yeşil altyapıya yatırım yapmak için elverişli bir ortam yaratmak ve sanayi ve ticareti dağ ve kırsal topluluk yararına teşvik etmek,
- Fosil yakıtların ve yakacak odunun olumsuz etkilerini azaltmak için hidroenerji, rüzgar enerjisi, biyogaz ve güneş enerjisi gibi alternatif enerji biçimlerini benimsemektir.

2.5.2. Uluslararası Dağ Turizmi Politikaları

- Dağ bölgelerinin yeşil malları ve hizmetleri üzerindeki ticaret engellerini ve fiyat çarpıklıklarını kaldırmak,
- Dağ sorunları konusunda uluslararası işbirliği geliştirmek,
- Küresel anlamda dağ ekosistemlerin korunması ve geliştirilmesi ile uğraşan kurumlar için teknoloji transferi ve kapasite geliştirmeyi desteklemek,
- Rio +20'nin ötesindeki sürdürülebilir dağ kalkınma sürecini üstlenmek için dağ paydaşlarının ittifaklarını güçlendirmek ve genişletmek. Farklı dağlık bölgeler arasındaki işbirliği ve ağ oluşturma sürecini güçlendirmek. Dağlık bölgelerdeki sözleşmeler, Alp (1991) ve Karpatlar (2010) sözleşmelerinin örneğini izleyerek takip edilebilir,

- Küresel önemi olan dağ sistemleriyle ilgili araştırma için uluslararası desteğin güçlendirilmesidir (ICIMOD, 2011: 25-26).

2.6. Dağ Turizminde Yeni Trentler

Spor odaklı dağ turizmi popülaritesi son 30 yılda büyük bir artış göstermiştir. Rocky dağları ve Alpler gibi geleneksel yerlerden Orta Asya, Himalay, Kafkaslar, And Dağları ve hatta Antartika'nın da bulunduğu bu tür faaliyetlerle dokunulmamış olan dağlık alanlara yayılmış durumdadır. Aynı zamanda, bu sporların küresel yayılımı, ulaşım ağlarının yeni mekanlara yayılması ve modern teknolojilerin kullanımı ile kolaylaşmıştır. Örneğin, helikopterler daha önce birkaç gün veya hatta haftalarca yürüyerek ulaşılacak yüksek yerlere erişim sağlamak için kullanılmaktadır. Bu avantaj yalnızca bu sporu uygulayanlar için değil, aynı zamanda tatilleri sırasında yüksek dağlara tırmanmak isteyenler için de avantajlıdır. Trend sporlarının yaygınlaşmasının başlıca nedeni, spor şirketleri tarafından yeni teknolojilerin hızlı bir şekilde geliştirilmesi ve pazarlanmasıdır (Agenda, 1999: 37).

Dağcılık sporları zaman içinde doğal olarak gelişerek bir alt bölümlere ayrılmıştır. Bu bölümler dağcılıkta yeni trentler olarak nitelendirilmektedir. Tablo 2.3 dağcılıkta trent haline gelmiş sporları listelemektedir.

Tablo 2.3 Dağcılıkta Yeni Trentler

Mountaineering (dağcılık)	Paramotor (Motorlu Yamaç paraşütü)
Hiking	Bungee Jumping
Trekking	Ziplining
Bouldering (kaya tırmanışı)	Ice climbing (Buz tırmanışı)
Abseiling (Kaya İnişi)	Snowboarding
Caving (mağaracılık)	Skiing (Kayak)
Mountainbiking	Heliski (Helikopterli Kayak)
Helibiking	Snowkite
Mountainboarding	Snowmobiling
Paragliding (Yamaç Paraşütü)	Snowshoeing
Hang gliding (Yelken Kanat Sportu)	Glacier hiking

turizminin gelişimi için potansiyeldir. Zengin kültürel varlıklara ve tarihi eserlere sahip ülkemizde halen geleneksel kent dokusunu yaşatan ve el sanatlarının bulunduğu merkezlerin bulunması, en eski yerleşim yerlerinin olmasına rağmen birkaç kültürel alanların ziyareti dışına kültür turizmi pek gelişmemiştir (Seferov ve Hesenov, 2006: 257-263).

3.2. Azerbaycan`da Turizmin Tarihsel Gelişimi

Antik ve Orta Çağ

Azerbaycan`a yapılan ilk seyahatlar ticari, dini, diyasi ve kültür amaçlı gerçekleşmiştir. Azerbaycan topraklarından geçen kervanlar ilk seyahatlar olarak bilinmektedir. Büyük İpek Yolunun (BİY) Azerbaycan topraklarından geçmesi turizm açısından Azerbaycan`ı önemli konuma getirmiştir. Yunan tarihçisi Strabon`a göre hint mallarının büyük çoğunluğu Orta Asya`dan Hazar Denizini geçerek Azerbaycan topraklarına, ordan Gürcistan`a ve Karadenize götürülmüştür. BİY üzerinde yerleşen Tebriz, Marağa, Erdebil, Gence , Nahçıvan, Ordubad, Nuha (şimdiki Şeki) Azerbeycan`ın kuzeyinde önemli ticaret merkezleri olmuştur (<http://www.azerbaijans.com>, erişim tarihi: 28.03.2018).

14.-19. Yüzyıllar

Rusya`dan İran ve Hindistan`a giden kara ve su yollarının merkezinde yerleşen Bakü 14. Yüzyılda Batı ve Doğu arasında önemli ticaret merkezi olmuştur. Beyaz Deniz`den Volga nehriyle Hazar Denizine, oradan İran ve Hindistana giden yollar Bakü`de yeni kervansarayların inşasına neden olmuştur. Zaman zaman Azerbaycan`a seyahat eden seyyahlar ve tarihçiler bu kervansarayları kendi kitaplarında not almışlardır. Multani (12.-14. YY) , Buhara (14.-16. YY), Fars, Lezgi gibi kervansaraylar günümüze kadar gelmişlerdir. Marco Polo, Afanasiy Nikitin, Giosafat Barbaro, Ambrocco Kontarini, Antoni Cenkinson, Sadko, Evliya Çelebi gibi diplomatlar, tüccarlar ve gezginlerin notlarında Azerbaycan`ın o zamanki önemi belirtilmiştir (<http://www.azerbaijans.com>, erişim tarihi: 28.03.2018).

19.-20. Yüzyıllar

Azerbaycan`ın Rusya İmparatorluğu tarafından işgalinden sonra turizmin gelişimi Rusya ile bağlantılı olmuştur. Bakü`deki kervansaraylar otel olarak hizmet vermeye başlamışlardır. 1908 yılında Kırım-Kafkas dağ kulübünün şubelerinden biri Bakü`de açılmıştır. Burada hem kısa hem uzun süreli geziler düzenlenmeye başlanmıştır. 1922 yılında Bakü`de gezgin kulüpleri yaratılmıştır. Bu kulüpler fabrikalar, petrol madenleri gibi üretim alanlarında çalışan işçiler için ülke içi geziler düzenlemişlerdir. 1927 yılında bu amaçla 450 gezi turları yapılmıştır. 1929 yılında “Proletarya Turizm Derneği” kurulmuştur. Bu derneğin

kurulmasındaki amaç alt sosyal sınıflar için turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi olmuştur (<http://www.azerbaijans.com>, erişim tarihi: 28.03.2018).

1950 ve 1991 yılları arası

İkinci Dünya Savaşı Sonrası Sovyetler Birliği'nde turizm faaliyeti durmuştur. 1950 yılında Bakü'de, 1957 yılında Mingeçevir ve Hacıköy'de, 1958'de Zagatala, 1960 yılında Şuşa ve Gökgöl'de tatil köyleri yaratılmıştır. 1962 yılında Nabran beldesinde 150 kişilik çadır kamp alanı yapılmıştır. 1965 yılında Bakü, Gence ve Sumgayıt, 1969 yılında Naftalan ve Bakü'nün Merdekan beldesinde seyahat acentaları kurulmuştur. 1973 yılında Azerbaycan'ın 1942 kişilik en büyük oteli "Azerbaycan", 1975 yılında Nabran beldesinde "Dostluk" tatil köyü ve Bakü'de "Karabağ" oteli ve 1978 yılında "Moskova" oteli hizmete açılmıştır. 1987 yılı istatistiklerine dayanarak Azerbaycana yurtdışı 50 bin, yurtiçi 250 bin turist seyahat etmiştir. 1988 yılı Dağlık Karabağ olaylarından dolayı turizmde bir düşüş olmuştur (<http://www.azerbaijans.com>, erişim tarihi: 28.03.2018).

Bağımsızlık Dönemi

1990 yılındaki savaş sorunları ve sınırdaki dengesiz olaylar yurtiçi ve yurtdışı turizm faaliyetlerini dibe çekmiştir. 21. Yüzyılın başlangıcından itibaren Bakü, Gence, Nahçıvan gibi şehirlerde modern tipli oteller hizmete açılmıştır. 100'den fazla turist acentesi ve 149'dan fazla otel hem yerli hem yabancı turistlere hizmet etmektedir. Sadece başkent Bakü'de değil farklı bölgelerde dinlenme tesisleri, tatil köyleri ve modern tipli oteller hizmete açıktır. Son yıllarda ülkeye gelen yabancı turist sayısı 1 milyon kişiyi aşmıştır (<http://www.azerbaijans.com>, erişim tarihi: 28.03.2018).

3.3.Azerbaycan'da Turizm Çeşitleri

3.3.1. Kış Turizmi

Artık insanlar sadece yaz mevsimlerinde değil kış aylarında da tatil yapmaktadırlar. Bu olay kış turizmi faaliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Azerbaycan dağ ve kış turizmi açısından zengin kaynaklara sahiptir. Ülkede kış turizminin gelişimi için bu kaynakların doğru kullanımı gerekmektedir. Son yıllarda Gusar ilide yapılan "Şahdağ Kış Yaz Turizm Kompleksi" ve Gabala ilinde "Tufandağ Kış Yaz Turizm Kompleksi" Azerbaycan'da kış turizminin gelişimini hızlandıran faktörlerdir.

Şahdağ Kış Yaz Turizm Kompleksi

Şahdağ Azerbaycan'ın ilk kayak mekezidir. Gusar ilinden 30 kilometre kuzeyde Şahdağ Milli Parkı sınırları içerisinde yerleşmektedir. Hem yeni başlayanlar hem de profesyoneller için altyapıya sahiptir. Ayrıca çeşitli tiplerde 11 teleferik ile donatılmıştır. 17

kilometre boyunca uzanan 14 kayak pisti hem çocuklar hem acemiler hem de ileri düzey kayakçılar için tasarlanmıştır. Yapay kar jeneratörleri yardımıyla yapılan pistler daha kaliteli ve daha keyifli olmakla kayak sezonunu da daha uzun yapmaktadır. Avrupa standartlarına göre inşa edilen 4 adet yüksek sınıf otel ve aktif rekreasyon için gerekli her şeyle donatılmıştır. Sıcak yaz aylarında merkez at biniciliği, ATV, paintball ve dağ gezileri gibi aktivitelerle insanlara hizmet etmektedir (<http://azerbaijan.travel>, erişim tarihi: 26.03.2018).

Tufandağ Kış Yaz Turizm Kompleksi

Tufandağ Gabala şehir merkezine 4 kilometre, Gabala Uluslararası Havalanına 20 kilometre ve başkent Bakü'ye 220 kilometre mesafededir. Tufandağ turizm merkezi iyi donatılmıştır ve 3000 kişiyi misafir edecek kapasiteye sahiptir. Merkezde restoranlar, barlar, kafeteryalar, rekreasyon alanları, çocuk ve yetişkinler için kayak okulu, kayak kiralama merkezi ve onarımı faaliyet göstermektedir. Beş yıldızlı Kafkas Tufandağ Dağ Resort Hotel'i insanlara hizmet etmektedir. Gabala Tufandağ kayak pistleri hem yeni başlayanlar hem ileri düzey kayakçılar için hem de snowboardçular için tasarlanmıştır. Parkurların toplam uzunluğu 15 kilometredir (<http://azerbaijan.travel>, erişim tarihi: 26.03.2018).

Azerbaycan'da kış turizmini daha da güçlendirmek için bir dizi önlem alınacaktır. İlgili kamu kurumlarının, tur operatörlerin, yerel belediyelerin ve otellerin ortaklık bazında kış turizm merkezleri ile potansiyel turistlerin yaşadığı bölgeler arasında ulaşım bağlantısı kolaylaştırılacaktır. Bu amaçla, sezon sırasında kış turizm tesislerine karayolu ile seyahat eden turistler için Bakü'den ücretsiz veya sübvande edilmiş günlük otobüslerin teşkili, havayolu ile seyahati tercih eden turistler için ise çeşitli noktalardan Gabala şehrine uçuşların say ve süre açısından etkinliğinin artırılması öngörülmektedir. Bununla ilgili olarak, potansiyel turistlerin yaşadığı ülkelerden turist akımının sağlanmasında semereliliyin yükseltilmesi ve faaliyetlerin koordinasyonu amacıyla Turizm Konseyi'nin ilgili kurumlarla işbirliği çerçevesinde Bakü şehrinin pazarlama ve iletişim planı çerçevesinde hedef ülkelerden Gabala kentine doğrudan hava reyslerinin açılması meselesine öncelik tanınacaktır. Bir veya iki günlük kayak kullanım kartları veya turizm kompleksi ile otel müşterileri olan yolcuların ücretsiz ya da sübvanse edilmiş ulaşım hizmetlerinin kullanımı, ulaşım hizmeti sağlayıcıları, dağ-kayak turizmi kompleksleri ve seyahat acentelerinin temsilcileri ile koordineli olarak sağlanacaktır. Turizm Konseyi'nin organizasyonu ile Azerbaycan'a iş amacıyla seyahat eden turistlerin ülkede kalma süresinin arttırılması için Azerbaycan Kongreler Bürosu ve dağ-kayak turizm kompleksinin temsilcileri ile birlikte ilgili olarak oturumlara, uluslararası konferanslara ve resmi tedbirlere kış turizm hizmet paketlerinin de entegrasyonu uygulanacaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bölge ülkelerinden olan turistlerin Azerbaycan'a akımının teşviki amacıyla kış

turizm tesislerinde çeşitli mevsimlerde, özellikle yılbaşı veya diğer devlet bayramları ve kültürel etkinlikler sırasında büyük festivallerin yapılması için eylem planı geliştirilmesi hazırlanacaktır. Bu plana göre, festivaller sırasında hem düşük, hem de yüksek fiyata seçimlerin yanı sıra yerel mutfak lezzetleri sunulacak, geleneksel sanat ürünlerinin satışı sağlanacak ve yapılacak festivaller konusunda kamuoyu önceden tam olarak bilgilendirilecektir. Kış turizm merkezlerine yakın bulunan özel ve devlet okullarındaki öğrenciler için dağ-kayak eğitimi programlarının geliştirilmesi amacıyla ortak çalışma yapılacak ve bu yönde elde edilen deneyim sonucunda öğretiye dahil edilmiş okulların sayısı her yıl arttırılacaktır. Bu eğitim programlarına katılan öğrencilerin ailelerine, haftalık aile istirahati için indirimli fiyatlarla turistik hizmetler paketi sağlama fırsatı sunulacaktır. Zagatala, Şaki, Balakan, Daşkasan gibi dağlık illerde de bu tarz modern tipli kış turizm merkezlerinin planlanan inşası kış turizmi açısından çok önemli gelecek vaad etmektedir (<https://azertag.az>, erişim tarihi: 28.05.2018).

3.3.2. Sağlık Turizmi

Azerbaycan dağları, gölleri, nehirleri, 825 km'lik Hazar Denizi sahil şeridi, zengin mineral suları, flora ve faunası, rölyefi ve zengin iklim çeşitliliği ile turizm potansiyeli oldukça yüksek bir ülkedir. Şifalı çamur petroleri, çamur volkanları, tuzlu göl çamuru tedavileri ve zengin şifalı su kaynakların olması Azerbaycan'da sağlık turizminin gelişmesi için potansiyeldir. Abşeron Yarımadası iklimi, denizi, kumlu plajları, şifalı suları ve özellikle hidrojen sülfürlü suları ile sağlık turizmi bakımından önemli kurort merkezidir. Kalp damar hastalığı, sinir sistemi, mide bağırsak gibi önemli hastalıkların tedavisi yapılmaktadır. “Bilgah” kardiyooloji, “Abşeron” mide bağırsak hastalıkları, “Kırlangıç” üroloji, “Güneşli” nöroloji ve “Şıh” destek ve hareket sistemi hastalıkları tedavi eden önemli sanatoriumlardır (<http://www.academia.edu>; <http://sanatorium.az/>, erişim tarihi: 27.03.2018)

Naftalan Azerbaycan'ın orta batısında yer alan ve başkent Bakü'den 330 kilometre uzaklıkla olan önemli sağlık turizmi merkezidir. Naftalan merhemi olarak bilinen koyu renkli ve kıvamlı petrol kemik kas eklem hastalıkları, sinir hastalıkları, damar hastalıkları, deri hastalıkları ve üroloji gibi hastalıkların tedavisinde çok etkilidir. Merhem %70'i Naftalan petrolü, %18'i parafin ve %12'lik kısmı ise petrolatundan oluşmaktadır. Deriye sürülerek, tampon, sargı, inhalasyon ve merhem dolu küvetlere girme şeklinde tedaviler uygulanmaktadır. Toplamda 3200 yatak kapasitesi olan Naftalan'da tedavi merkezleri sanatoriumlar şeklinde hizmet vermektedir. Bunların başında ise 5 yıldızlı otel niteliğinde olan “Çınar” ve “Gaşaltı” gelmektedir (<http://www.academia.edu>, erişim tarihi: 28.03.2018).

Geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren karst mağaralarının ve tuz madenlerinin bronşiyal astım hastalarına iyi geldiği alternatif tıbbi malum olmuştur. Yapılan araştırmalarda bu mağaralarda bulunan sodyum ve klor iyonlarının bronşiyal astım hastalarının tedavisinde oldukça etkili olduğu anlaşılmıştır. Yunanca “speleotherapy” kelimesi mağara terapisi olarak bilinmektedir. Bu tip tedavi yöntemleri Polonya, Macaristan, Ukrayna, Romanya, Almanya gibi ülkelerde yapılmaktadır. Azerbaycan’da ise 1979 yılından itibaren Nahçıvan Ö.C’de uygulanmaktadır. Merkezden 2 kilometre uzaklıkta denizden 1173 metre yükseklikte fizik tedavi merkezi hizmet etmektedir. Tedavi için gelen misafirler 5 yıldızlı 128 yatak kapasitesi, açık ve kapalı havuzlu, futbol ve basketbol sahası ve tenis kortuyla donatılmış Duzdağ otelinin hizmetlerinden yararlanabilirler (<http://www.duzdag.com>, erişim tarihi: 28.03.2018).

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017-2020 yıllarında sağlık turizmi gelişimi için bir eylem planı geliştirecektir. Bu plan aynı zamanda, 2020'den sonra sağlık turizmi gelişimini teşvik etmek için Gabala, Şabran, Masallı ve Lankaran bölgeleri gibi mevcut doğal kaynakların kullanılması için uzun vadeli planlar içerecektir. Naftalan yağına dayalı sağlık ürünleri geliştirmek için gerekli önlemler alınacaktır. Böylece, Naftalan petrolü kullanılarak Turizm Konseyi tarafından oluşturulacak yeni kozmetik ürünlerin türünü belirlemek için bilim adamları ve diğer ilgili uzmanlardan oluşan Naftalan Petrol Arama Grubu kurulacaktır. Daha sonra, üretilen ürünler de dahil olmak üzere farklı ürün gruplarının ve bağlı markalarının oluşturulmasına katılan şirketlerin önerileri ve faaliyetleri desteklenecektir. Uluslararası kuruluşlardan Naftalan petrolünün tıbbi önemini doğrulayan bir sertifika talebinde bulunulacaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından mevcut ürünlerin uygulanmasına ve genişletilmesine özel sektörü çekmek için çeşitli kampanya mekanizmaları hazırlanacaktır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, bu ürünlerin Azerbaycan ve uluslararası sağlık merkezlerinde turist destinasyonları arasında dağıtılmasını sağlamak için pratik adımlar atacaktır. Böylece, masaj ve spa tedavileriyle ilgilenen yabancı turistlere, Bakü'den Naftalan'a sübvansé edilmiş seyahatler sunulacak, yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekecek bazı pazarlama aktivitelerinin yanı sıra birkaç ücretsiz Naftalan petrol ürünü örnekleri de sunulacaktır. Azerbaycan'daki diğer sağlık kuruluşları ürünlerin satışına destek vermek için Naftalan'a kısa süreli (üç gün veya daha az) sağlık turları organize edeceklerdir. Aynı zamanda Naftalan ve Duzdag'daki yatırımlar, turizm ihtiyaçları ve kozmetik ürünler online platformlarda düzenli olarak güncellenecektir. Bakü ve Naftalan arasında hızlı ve kaliteli otobüs ve tren seferlerinin başlatılması Bakü'den Naftalan'a araç, tren ve otobüs bağlantısı, yolcuların güvenilirliğini ve rahatlığını sağlamak için güçlendirilecektir. Böylece, hızlı ve kaliteli otobüs ve tren seferlerinin başlatılması için ilgili kamu kurumları arasında Turizm

Konseyi aracılığıyla Bakü ve Naftalan arasında işbirliği kurulacaktır. Seyahat acenteleri ile uygun koordinasyon sağlandığında, oteldeki sağlık paketleri ile birlikte araç biletleri satılacaktır. Konsey, turizm bilgilendirme merkezleri, yerel kanallar ve seyahat acenteleri aracılığıyla haftalık sağlık turizmi ve ulaşım alternatifleri de dahil olmak üzere çeşitli broşürler yayımlayacaktır (<https://azertag.az>, erişim tarihi: 28.05.2018).

3.3.3. Av Turizmi

Zengin tarihi-kültürel mirasa ve doğa koşullarına sahip Azerbaycan farklı turizm türlerinin gelişimi için önemli potansiyele sahiptir. Son yıllarda gelişen turizm türlerinden biri de av turizmidir. Aslında av turizmi Azerbaycan'da 1963 yılından itibaren başlamasına rağmen sonralar durgunluk dönemi geçirmiştir ve son yıllarda tekrar insanların merakına neden olmuştur. Azerbaycan'da kuş ve hayvan sayılarının düzenlenmesi için yapılan avcılık avlanmaya yerleri ve avcılık çiftlikleri ile sınırlıdır. Azerbaycan'da faaliyetini sürdüren avcılık çiftlikleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.1 Azerbaycan'da Avcılık Çiftlikleri

İsim	Yerleştiği il	Hektar	Avlanan türler
Ulduz	Şamahı	5.000	Dağıstan turu, karaca,yaban domuzu, sülün
Şeki	Şeki ve Oğuz	60.000	Dağıstan turu, Kafkas geyiği, karaca, yaban domuzu, güderi
Qah	Qah	2.700	Dağıstan turu, Kafkas geyiği, karaca, yaban domuzu, güderi
Samuh	Samuh	40.424	Yaban domuzu, keklik
Pirallahı	Azizbeyov	10.000	Su kuşları
Yaşma	Hızı	4.000	Tilki, çakal
Gilezi	Hızı	25	Yaban domuzu
Babadağ	Guba ve İsmayılı	61.000	Dağıstan turu, karaca, yaban domuzu, güderi
Sarısu	İmişli ve Sabirabad	120	Göl balığı, su kuşları

Varvara	Yevlah	7.762	Göl balığı, su kuşları
Şarbat-Qobu	İmişli	20.000	Su kuşları
Daşgil	Garadağ	3	Av antrenman alanı
Pirsaat	Garadağ	3.000	Su kuşları
Mahmudçala	Bilesuvar	7.135,6	Av antrenman alanı
Zavvar	Celilabad	6.995	Yaban domuzu, tilki, çakal, su kuşları
Kırmızıköy	Neftçala	10.000	Su kuşları

Kaynak: <http://www.azerbaijans.com>, (erişim tarihi, 28.03.2018).

Tablo 3.2 Avlanan Türler ve Avlanma Süresi

Avlanan türler	Avlanma süresi
Dağıstan türü	Haziran-Kasım
Su kuşları	Ekim-Mart
Kafkaz geyiği	Haziran-Ekim
Kurt, tilki, tavşan	Ağustos-Mart
Yaban domuzu	Eylül-Mart
Orman av kuşları	Ekim-Mart
Siyah turaç	Temmuz-Mart
Vaşak	Eylül-Mart

Kaynak: <http://www.azerbaijans.com>, (erişim tarihi, 28.03.2018).

3.3.4. Ekoturizm

Son yıllarda çevreye duyarlı turizm anlayışının ortaya çıkması ekoturizm, yeşil turizm, doğa turizmi, köy turizmi, yayla turizmi gibi turizm türlerinin gelişmesine neden olmuştur. Turizmin kırsal alanlar ile tanıştırılması pozitif anlamda bir çok artışa neden olmuştur. Ekonomik, sosyal ve çevre bilincinin gelişmesi kırsal alanlarda olan milli parkları da ekoturizm kapsamında turizme kazandırmıştır. Bu anlamda doğal çevresel yaşama zarar vermeyecek şekilde milli parkların önemli turizm ürünü olarak önem arz ettiği söylenebilmektedir. Milli parklarda gerçekleştirilen turizm faaliyetleri hem yerel ekonomiye katkı sağlar, hem çevresel değerlerin korunmasına yardımcı olur hem de turizmin sürdürülebilirliği açısından çok önemli olanak sağlayabilmektedir (Dinçer vd., 2015: 111-112).

Azerbaycan'daki milli parklar ekolojik, tarihi ve estetik bakımdan doğayı koruma, bilimsel, dinlenme ve turizm açısından önemli bir statüye sahip alanlardır. Çevre ve Doğal

Kaynaklar Bakanlığının 2003 yılında kurulmasından itibaren Azerbaycan`da milli parklar yaratılmaya başlanmıştır.

Zangazur Milli Parkı 2009 yılında milli park ilan edilerek 42.797,4 hektarlık bir alana sahiptir. Nahçıvan Ö.C`de Ordubad, Şahbuz, Culfa illeri arazisindedir. Milli parkta 4 çeşit suda ve karada yaşayan hayvan, 17 çeşit sürüngen, 217 çeşit kuş türü, 32 çeşit memeli hayvan, 12 çeşit yırtıcı hayvan, 16 çeşit balık, 77 çeşit bitki türü korunmaktadır. Milli parkın kurulmasındaki amaç bölge ekositeminin korunması, ekolojik bilinçlendirme ve turizme destek amaçlı ekoturizmin gelişimidir (<http://eco.gov.az>, erişim tarihi: 25.03.2018).

Akgöl Milli Parkı 2003 yılında kurularak 17.924 hektarlık bir alana sahiptir. Akcabedi ve Beylekan illeri arazisinde salınmıştır. Milli parkın yaratılmasındaki amaç hem sulak alanların hem de burada yaşayan kuş türlerinin korunması, çoğaltılması, çevrenin muhafazası ve ekoturizmdir. Sulak alanların korunması ve sürdürülebilir kullanımını sağlayan Ramsar sözleşmesi listesine dahil edilmiştir. Göçmen ve yerli kuşların dinlenme alanıdır. Kuş türleri dışında milli parkta bir çeşit suda ve karada yaşayan, sürüngen, memeli ve balık türleri de korunmaktadır (<http://eco.gov.az>, erişim tarihi: 25.03.2018)

Şirvan Milli Parkı 2003 yılında 54.373,5 hektarlık bir alanda salınmıştır. Karadağ, Salyan ve Neftçala illeri arazisindedir. Milli park özellikle ceylanların ve yarım sahra iklimine has doğal ortamın korunması, ekolojik bilinçlendirme, dinlenme ve ekoturizm amaçlı yaratılmıştır. Son yıllarda artan antropojen unsurlardan dolayı ceylanların soyunun tükenmesi tehlikesi oluşmuştur (<http://eco.gov.az>, erişim tarihi: 25.03.2018).

Hirkan Milli Parkı Lankaran ve Astara illeri arazisinde 2004 yılında 40.358 hektarlık bir alanda salınmıştır. Özellikle relikt ve endemik bitki türlerinin korunmasını amaçlayan milli park yine aynı zamanda eğitici, dinlenme ve ekoturizm amaçlı salınmıştır. Milli park arazisinin çoğunu ormanlar ve Talış dağları oluşturmaktadır. Zengin biki örtüsü ve hayvan türleri vardır. Hirkan ormanlarının UNESCO Dünya Miras Listesi`ne alınması maksadıyla faaliyetler başlanmıştır (<http://eco.gov.az>, erişim tarihi: 25.03.2018).

Altıağaç Milli Parkı 2004 yılında 11.035 hektarlık bir alanda salınmıştır. Hızı ve Siyazan illeri arazisindedir. Milli parkın salınmasındaki amaç Büyük Kafkaz dağlarının güneydoğu yamaçlarının flora ve faunasının korunması, çevrenin sağlıklılaştırılması, bilimsel araştırma, rekreasyon ve ekoturizmdir. Milli park ismini eski ölçü birimi olan “ağaç” kelimesinden almıştır (1 ağaç 5-6 kilometreye eşittir). Zengin ağaç, bitki ve hayvan çeşitliliğine sahiptir. Milli park nezdinde Yaban Hayatın Korunması ve Restorasyonu Kliniği faaliyet göstermektedir (<http://eco.gov.az>, erişim tarihi: 25.03.2018).

Abşeron Milli Parkı 2005 yılında başkent Bakü'de Abşeron yarımadasında 783 hektarlık bir alanda salınmıştır. Milli parkın yaratılmasındaki maksad soyu tükenmekte olan hayvan ve bitki türlerinin korunması, antropojen faaliyetlerin minimize edilmesi ve ekoturizm amaçlı değerlendirmektir. Milli parkta 50'den fazla hayvan ve kuş türleri ve 25'e kadar bitki türleri korunmaktadır. Abşeron Milli Parkında Hazar Denizi kıyılarında dünyada nadir rastlanan Hazar fok balıkları korunmaktadır. Aynı zamanda dünyanın en küçük fok balıkları ünvanına sahiptirler. Milli park göçmen kuşların da dinlenme alanıdır (<http://eco.gov.az>, erişim tarihi: 25.03.2018).

Şahdağ Milli Parkı 2008 yılında yaratılan Guba, Gusar, İsmayılı, Gabala, Oğuz ve Şamahı illerinde 115.895 herktarlık geniş bir alana sahiptir. Milli park 2010 yılında 130.508,1 hektara kadar genişletilmiştir. Milli parkın salınmasındaki amaç endemik ve soyu tükenmekte olan türleri, dağ ormanları, yüksek dağlık alanlardaki otlaklar ve verimli toprakları korumak, flora ve faunayı zenginleştirmek ve yüksek potansiyele sahip ekoturizmi geliştirmektir (<http://eco.gov.az>, erişim tarihi: 25.03.2018).

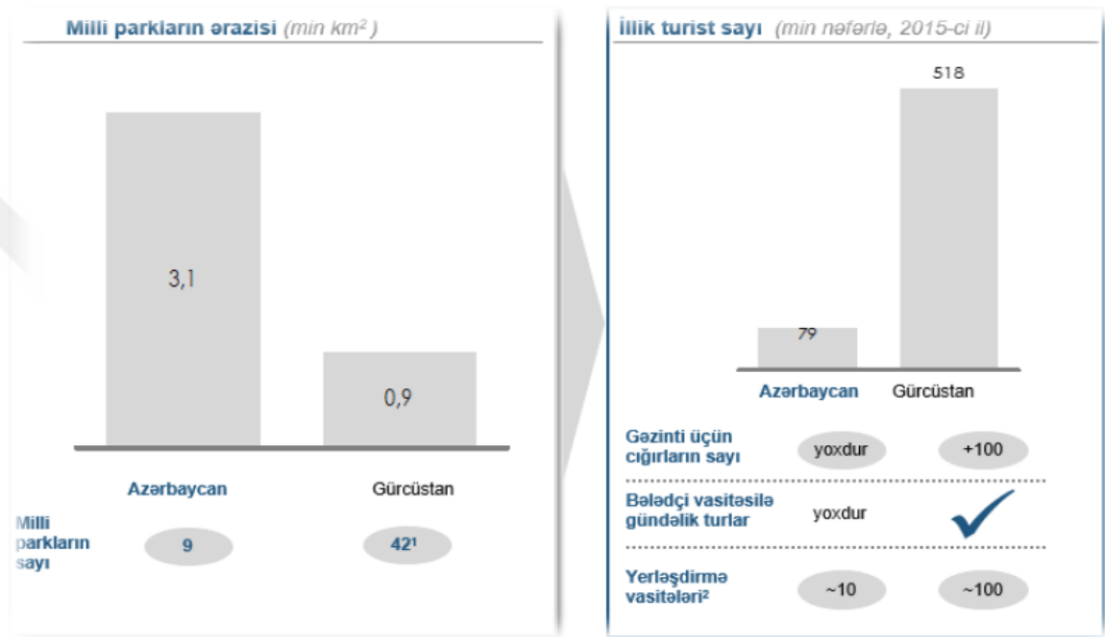
Gökgöl Milli Parkı 2008 yılında Hanlar, Goranboy ve Taşkesen illeri arazisinde 12.755 hektarlık bir alanda yapılmıştır. 1925 yılında Azerbaycan'da yapılan ilk doğa koruma alanıdır. Küçük Kafkas dağlarının kuzeydoğu yamaçlarında denizden 1000-3060 metre yükseklikteki bir alana sahiptir. Gökgöl suyunun ve bölge ekosisteminin korunması amacıyla yapılmıştır. Zengin flora ve fauna sahip milli parkta 80'e kadar korunan ağaç ve bitki türleri, çeşitli hayvan türleri, özellikle Doğu Kafkas Keçisi, Kafkasya Bozayısı ve farel balığı korunmaktadır (<http://eco.gov.az>, erişim tarihi: 25.03.2018).

Samur-Yalama Milli Parkı 2012 yılında Haçmaz ili arazisinde 11.772,45 hektarlık bir alanda yapılmıştır. Milli parkta bölgenin biolojik çeşitliliği, endemik ve relikt bitki örtüsü ve soyu tükenmekte olan hayvan türleri ve kültürel mirası korunmaktadır. Hazar denizi sahilinde yerleşmesi milli parkta zengin balık çeşitliliğini oluşturmaktadır (<http://eco.gov.az>, erişim tarihi: 25.03.2018).

3.4. Ekoturizm ve Kırsal Turizm Örneğinde Sürdürülebilir Turizm Potansiyelinin Güçlendirilmesi

Azerbaycan ormanlar, dağlar, ırmaklar, pınarlar, şelaleler, deniz, milli parklar, aynı zamanda çamur volkanları ve çekici köy arazileri, kendine özgü gelenek ve mutfağı gibi zengin turizm kaynaklarına sahiptir ki, bu da ülkeyi turistler için cazip bir turizm mekanına döndürebilmektedir. Özellikle ülke topraklarında eşsiz doğal fenomen olan çamur volkanları dünyadaki çamur volkanlarının, neredeyse yarısını oluşturmakta ve Azerbaycan dünya

genelinde bu tür çekici mekanları olan toplam 20 ülkeden biri konumundadır. Aynı zamanda Azerbaycan'da birçok milli park vardır. Ülkemizin milli parklarının komşu Gürcistan'a göre büyük olmasına rağmen, Gürcistan'daki ekolojik turizm, daha fazla turist çekmektedir. İstatistiki verilere göre, 2015 yılında Gürcistan'ın 0,9 bin'lik milli park arazisine 518000 ziyaretçi geldiği takdirde, Azerbaycan'ın 3,1 bin'lik milli parkları resmi olarak toplam 75 min civarında ziyaretçi kabul etmiştir. Bu farklılık aslında Azerbaycan ve Gürcistan arasındaki farklı turizm altyapısı seviyeleriyle izah edilmektedir.

Şekil 3.2 Azerbaycan ve Gürcistan Milli Parklarının Analizi

Kaynak: <http://azertag.az>, (erişim tarihi: 28.05.2018).

Dünya turizm sektöründeki kırsal turizm alternatif turizm türleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki, büyük şehirlerden uzaklaşıp sakin yeşil alanlarda dinlenmeği tercih eden insanlar bu ortamın fiziksel ve psikolojik onarıcı etkilerinden yararlanabilmektedirler. Her ne kadar köyler de dahil olmak üzere, Azerbaycan'ın farklı bölgelerindeki turistler için çeşitli hizmetler mevcut olsa da, bu hizmetler üst düzeyde değildir. Kırsal bölgelerde yaşayan ev sahiplerine turizm alışkanlıklarının aşılması, kırsal bölgelerde yaşayan, uğraşan nüfusun sayısının artırılması, köy turizmi alanında hizmet altyapısının güçlendirilmesi, köy evlerinde turizm hizmeti düzeyinin iyileştirilmesi, turizmin alternatif türlerinin ve bölgelerin ekonomik gelişimine yardımcı olan amillerdendir. Köy turizmini geliştirmekle bireysel girişimcilik alışkanlıklarının aşılmasına, kırsal alanlarda yarar hizmetlerin gelişmesine, nüfusun, özellikle de kadınların istihdam artışına ulaşmak mümkündür ve bu amaçla sürekli turizm potansiyelini kullanımı ile ilgili bir takım kasıtlı eylemler gerçekleştirilecektir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çevre ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı ile birlikte Azerbaycan'ın ekolojik

turizm imkanlarının niteliğini gerçekleştirecek ve bunun esasında milli parklarda çeşitli turizm faaliyetlerinin düzenlenmesi ile bağlı tedbirler planı hazır bulunduracaktır. Ayrıca, milli parklar günlük ve haftalık olarak ulaşım bağlantılarına da sahip olacaktır. Milli parklar için alternatif günlük-haftalık rotalar oluşacak ve bu rotalar için uygun bir eylem planı tasarlanacaktır. Bu etkinlik, milli parklardaki potansiyel turizm kamplarının belirlenmesi ve geliştirilmesine ilişkin önerileri içermektedir. Analiz sonucunda, özel operatörlerin bu kamp sitelerini kullanmaları alışılmış olabilecektir. Son olarak, milli parklarda Azerbaycanca, İngilizce, Almanca, Fransızca ve Rusça dillerinde bilgilendirici işaretler ve haritalar hazırlanacaktır. "Azerbaycan'da Ekoturizm" adlı albüm hazırlanacak, çevrimiçi platformlarda yayınlanacak ve ekoturizm internet portalı oluşturulacaktır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı öncelikli kırsal turizmin gelişmesi için bir eylem planı geliştirecektir. Bu tedbirler planına göre, ayrıca bu köylerde mevcut olan bir takım geleneklerin propagandası yapılacak, kısa süreli kurslar düzenlenecek, ayrıca uzmanlaşmış tarım ürünlerinin markalaşması için önlemler alınacaktır. Gerekirse, bu süreçte yerel ve yabancı uzmanların katılımı da düşünülmektedir. Turistlerin yerleştirilmesi için gerekli köy evleri de tespit edilecek, aynı köy evlerinde tamir-restorasyon çalışmalarının yapılması, kırsal topluluklarda turistlerin kabulü ve hizmetlerin düzenlenmesi ile ilgili öğretilerin geçirilmesi tedbirleri alınacaktır. Kırsal konutlar için asgari gerekliliklerin sağlanması bakımından bir standart hazırlanacaktır. İlgili yetkililerin Shamakhi Safari Parkı'nın kurulması ile ilgili olarak ilgili tedbirler alınacak ve park, çevrimiçi platformlar ve gelecekte başka yollarla daha fazla desteklenecektir. Proje öncelikle kırsal sahiplere ve turistlere fayda sağlayacaktır. Projenin gerçekleştirilmesi ile özellikle turistlere doğrudan hizmet veren (örneğin, rehberlik, ulaşım, av vb.) diğer köy sakinleri, turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak için gıda ve hediyelik eşya hazırlayan hizmet alanları da fayda elde edecektir. Köy sakinleri arasında girişimcilik alışkanlıklarının artması, onların aktif yaşam tarzına geçmesi faaliyeti sonucunda köylerde altyapının iyileştirilmesi, köy sakinleri için daimi iş yerlerinin oluşturulması, istihdamın artması gibi olumlu sonuçlar alınacaktır, bu da, köylerde maddi refah düzeyinin yükselmesine, iş alışkanlıklarının gelişmesine neden olacaktır. Aynı zamanda, her bir şehir ve bölge hakkında yerli ve yabancı turistler arasında olumlu geribildirim alınacaktır. Milli parklarda yerel halk turizm faaliyetlerinden yararlanacak ve çevre koruma sağlayacak yeni turizm ürünleri oluşturulacaktır (<https://azertag.az>, erişim tarihi: 28.05.2018).

3.5. Azərbaycan`da Dağ Turizmi Potansiyeli

Azərbaycan, Kuzey Yarım Küre`de 38-41 derece kuzey enlemleriyle 44-50 doğu boylamları arasında Alp-Himalaya kıvrım kuşağında yer almaktadır. Ülke arazisinin 2/3`ünü Büyük ve Küçük Kafkas Dağları ve Talış dağları kaplamaktadır. Büyük Kafkas dağları ülkenin kuzeyinde yerleşmektedir. Dağların büyük kısmını Baş Kafkas dağ silsilesi tutmaktadır. Burada Bazardüzü (4466 m), Tufandağ (4191 m), Bazaryurd (4126 m), Babadağ (3629 m) və Dübrar (2205 m) yüksəkliyinə görə seçilməkdəirlər. Baş Kafkas dağ silsilesindən kuzeyde Yan dağ silsilesi uzanmaktadır. En yüksek noktası Şahdağ (4243 m) zirvesidir. Baş Kafkas dağ silsilesindən güneyde Govdağ (Govdağı 2473 m) ve Nialdağ (Yelligedik dağı 2322 m) dağ silsileleri yükselmektedir.

Küçük Kafkas dağları Büyük Kafkas dağlarına göre daha az parçalanmış, zirveler ve yamaçlar daha hamardır. En büyük dağ silsileleri Şahdağ (Qaraarhac dağı, 3063 m), Göyçe (Şahdağ, 2901 m), Doğu Göyçe (Keti dağı, 3399 m), Karabağ (Büyük Kirs dağı, 2725 m) və Karabağ vulkanik dağında Delidağ zirvesi (3616 m), Büyük Işıklı (3550 m) ve Kızılboğaz (3581 m) gibi pasif vulkanlar vardır. Murovdağ silsilesinde yükselen Gamiş dağının yüksekliği 3724 metredir. Bundan başka Hinaldağ (3367 m), Koşkar dağı (3361 m) və Kepez dağı (3066 m) gibi yüksek zirveler vardır. Nahçıvan arazisinde Küçük Kafkas dağlarının devamı olan Zengezur ve Dereleyez silsileleri uzanmaktadır. Zengezur dağlarında Kapıcık zirvesi (3904 m) Kiçik Kafkasın en yüksek zirvesidir. Zengezur dağlarında Kazangel dağı (3829 m), Demirli dağı (3368 m), Soyuk dağı (3146 m), Biçenek (2346 m) ve Dereleyez dağlarında Kükü dağı (3120 m), Gelinkaya (2773 m) ve Karakuş dağları yüksekliyinə görə seçilməkdəirlər.

Ülkenin güney sınırlarında Talış dağ sistemi yerleşmektedir. Talış dağları, yüksekliği 1105-2493 metre arasında deyişen Burovar, Dizdoni, Peşteser və Talış silsilelerinden oluşmaktadır (Müseyibov, 1998: 6,10; Eminov, 2004: 503-505; AMEA Coğrafiya Enstitüsü, 2014: 27).

Azərbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyevin 6 Nisan 2010 yılında imzaladığı yasada "Azərbaycanda 2010-2014 Yılları Arasında Turizmin Gelişmesine Dair Devlet Programı"nda turizmin petrol ve doğal gaz piyasası dışındaki önemi vurgulanmıştır. Programın faaliyet yönleri adlı bölümünde özellikle mevcut turizm tesislerinin geliştirilmesi ile birlikte, yeni turizm türlerinin oluşturulması konusunda da ciddi düşünülmesi bildirilmiştir. Son 2-3 yılda ülkemizde formalaşan dağ turizmi de yeni turizm türlerinden biridir. Bu alanda Azərbaycan Hava ve Ekstrem Spor Türleri ve Azərbaycan Dağcılık Federasyonlarının etkisini vurgulamak gerekmektedir. Quba ilinin Qalayxudat köyü yakınlarındaki Kam dağlık massivinin

bouldering (kayaya tırmanma) sporu için yüksekliği 15-20 metre olan kayaların olması, eteklerde çadır kampları kurmak için yerlerin mevcudluğu ve çeşitli zorluk derecesine sahip güzergahların bulunması sadece egzersizler için değil, uluslararası yarışmalar da dahil olmak üzere, bouldering yarışları için çok uygun bir güzergahtır. Genel olarak Büyük Kafkas dağlarının dağcılık, Qobustan kayalarının ise kayaya tırmanma spor dalının gelişmesi için geniş imkanları vardır. Ayrıca, kışın Qusar ilindeki dağ şelalelerinin donması, buz tırmanışı ile uğraşanlar için imkanlar sunmaktadır. Qusar ilindeki Laza köyü yakınlarındaki yüksek dağlık (1700 metre) bölgelerde bulunan ve Şahdağ masifinin 3000 metre yükseklikte olan dağ şelalelerinin donması buz tırmanışı antreman ve yarışları için ideal mekanlardır (Azerbaycan'da dağ turizmi: imkanlar, perspektifler, Halk gazetesi, erişim tarihi: 08.09.2014).

Dağ turizminin gelişmesi için yalnızca dağ zirveleri değil dağ köy ve kasabaları ile zengin ülkemizde Guba iline bağlı deniz seviyesine göre 2350 metre yükseklikte 5000 yıllık bir tarihi olan Kınalık köyü, 1700 ve 2000 metre yükseklikte kendilerine has dili olan Elik ve Haput köyü, Gusar iline bağlı 1300 metre yükseklikte dağlarla çevrelenmiş Laza köyü, zengin kültürel mirasa sahip 1505 metre yükseklikte Lahıc kasabası, Balaken iline bağlı eski tarihi mimari yapılara sahip, Kateh şelalesinin yerleştiği Kateh köyü, Kah iline bağlı zengin mineral sulara sahip 1356 metre yüksekliğindeki İlisu köyü gibi birçok zengin doğal ve kültürel mirasa sahip dağ köyleri vardır (<http://seyyah.az>; <http://gsaz.az>, erişim tarihi: 05.03.2018).

Geçtiğimiz haftalarda Bakü'de «Dünyanın Dağlık Bölgelerinde Turizmin Sürdürülebilir Gelişimi İçin Dağcılık Sporunun Kafkas Örneğinde Önemli Rolü" konusunda düzenlenen uluslararası konferansda uzmanlar Azerbaycan'da dağ turizmi türlerinin gelişme perspektifleri hakkında önemli görüşler sunarak büyük katkıda bulunmuşlardır. Zaman geçtikçe insanlar aktif dinlenmeyi tercih etmektedirler. Dağcılık sporlarında belirli risk ve tehlikeler olsa da, insanlara esrarengiz bir dinlenme sunmaktadır. Azerbaycan Hava ve Ekstrem Spor Türleri Federasyonu Başkan yardımcısı Sarvan Resulova hitaben, dağ turizmi ülkemizde uluslararası standartlara uygun olarak yeni şekillenmeye başlamıştır. Eskiden dağlık alanlar turizm açısından dikkatten kenar kalmıştır. Ancak şimdi milli parklar oluşturulmuş, dağlara turlar, turist gezileri organize edilebilir bir hal almıştır. Başka bir öncelikli konu da yürüyüş yapan insanların güvenliğinin sağlanmasıdır. Biz sezona göre güzergahlar işleyip hazırlamaktayız. Dağcılık sporu tüm dünyada, özellikle de Azerbaycan'da popülerlik kazanmaktadır. Artık ülkemizin çeşitli bölgelerinde bu spor dalında 50 den fazla kulüp faaliyet göstermektedir, idmançılarımızın sayısı ise yaklaşık 5 bine yakındır. Uluslararası tecrübeye dayanarak dağ turizminin ilkeleri hazırlanmıştır. Dağ sporu üzere deneyimli tur rehberleri yetişmektedir.

Turizm şirkətləri tərəfindən dağ turizm güzərgahlarının istifadəsi üçün bizə müraciətlər qılmaqdadır. Bu doğrultuda yeni qaydalar hazırlanmaqda, hazır olduqdan sonra müraciətlər qaydınca qeyd olunduqca deyərək başqa köməkçisi bildirmişdir (Azərbaycan'da dağ turizmi: imkanlar və perspektivlər, Medeniyyət qəzetəsi, giriş tarixi: 01.11.2013).

3.6. Azərbaycan'da Dağcılıq Sportu

Azərbaycan'da dağcılığın ortaya çıxışı, 20. yüzillik 30. illərinə qədər uzanmaqdadır. O zamanlar dağcılıq sportuna fərqli mesleklerden insanlar qatılmırdı. II. Dünya Savaşı və savaş sonrası dağcılıqda zor zamanlar yaşamışdır. Uzun illər dağcılıq Leonid Zorin, Oleq Tereshenko, Oleg Drozdovsky, Georgy Gvozdev, Necmeddin Hacıyev, Talib Selimhanov, Sharmaziyya Abbasova və bərkəş insanın çabası sonucunda ayakta qalmışdır. 1963 yılında Azərbaycan'da Dağcılıq Federasyonu qurulmuşdur. Federasyonun ilk başkanı tıp doktoru, dağcı Necmeddin Hacıyev olmuşdur. Onun başkanlığı döneminde yeni dağ eğitmenleri yetişirilmiş və yüksək dağlara ilk seferlər quruluş edilmişdir. 1972 yılında A. Voskresenskiy, Q. Mironov və E. Cafarov Somoni (Komünizm) zirvesinə tırmanmışlardır. 1988 yılında Rasim Cafarov, 1993'te Saridan Mursakulov Dağcılıq Federasyonu'na başkanlık etmişlerdir. Azərbaycan Cumhuriyeti yasalarına uyğun olaraq, 25 Ekim 1997'de Dağcılıq Federasyonu rəsmi olaraq Azərbaycan Dağcılıq Federasyonu olaraq dəyişirilmişdir. 1999 yılında Saridan Mursakulov Everest Dağı'na ilk tırmanışını qeyd etmişdir və 7800 metr yüksəkliyə ulaşmışdır. Rasim Cafarov 2000-2010 illərində təkrar Azərbaycan Dağcılıq Federasyonu'na başkanlık etmişdir. Bu vaxt ərzində dağcılarımız yüksək dağlara qayıtmışdır. 2010 yılından itibaren Azərbaycan Dağcılıq Federasyonu'na İsrail Aşurli başkanlık etməkdədir.

Saridan Mursakulov önderliyinə Azərbaycan dağcıları Türkiyə, İran, Fransa, Çek Cumhuriyeti və Yunanistan'ın ən yüksək zirvələrini qaydılıyla fəthetmişlerdir. 2003 yılında onun öncülüğündəki dağcılarımız Kırğızistan dağlarında ekspedisiya qaymış və 5025 metr yüksəklikdəki isimsiz zirvəyə Azərbaycan ismini vermişlerdir. E. Memmedov, A. Rustamov, İ. Aşurli, İ. Asgarov, S. Memmedov, Pik Lenin (7.134 m), Han Tengri (7.010 m), Korjenevskaya (7.105 m) və Cənş Çokusu (7.439 m) zirvələri olmaq üzere Pamir və Tanrı dağlarının ən yüksək zirvələrini fərqli illərdə fəthetmişlerdir. İsrail Aşurli 2001 yılında Kilimanjaro (5895 m) Afrika, 2002'de Kosciuszko (2228 m) Avstraliya, 2003'te Elbruz (5642 m.) Avropa, 2004'te Aconcagua (6962 m) Güney Amerika, 2005'te Faik Mursakulovla bərkəş Denali (6194 m) Kuzey Amerika, aynı yılda Vinson masifi (4892 m) Antarktida zirvələrini fəthetmişdir. Azərbaycan tarixində ilk kez 19 Mayıs 2007'de İsrail Aşurli dünyanın ən yüksək zirvesini olan Everesti (8848 m) fəthetmişdir. Akif Rustamov və

İsmayıl Askerov 2007 yılında Korjenevskaya ve Somoni zirvelerine başarılı bir şekilde tırmanmışlardır. İsrail Aşurlı 2009 yılında Han Tengri ve Cengiş Çokusu zirvelerini fethederek "Kar Leoparı" ünvanını kazanmıştır (<https://az.wikipedia.org>, erişim tarihi: 06.12.2016).

3.7. Azerbaycanda Dağ Turizmi Rotaları ve Önemli Destinasyonlar

Azerbaycan rölyefine göre dağlık ülkedir. Ülke kuzeyden Büyük Kafkas dağları, batıdan Küçük Kafkas dağları ve güneyden Talış dağlarıyla çevrelenmiştir. Ancak peyzaj ve iklimin bu kadar müsait olmasına rağmen dağlık alanlar turizm açısından yeteri kadar kullanılmamaktadır. Ayrıca Karabağ'ın işgalinden sonra Küçük Kafkas dağlarıyla bağlantı kesilmiş durumdadır. Talış dağlarına turizm amaçlı turlar az teşkil olunmaktadır. Yeterince araştırılmamış alanlar olduğundan riskli gözükmemektedir. Bugün ülke çapında sadece Büyük Kafkas dağlarına dağ turları yapılmaktadır. En önemli dağ destinasyonları aşağıda sıralanmıştır.

BABADAĞ

Şekil 3.3 Babadağ zirvesi

Kaynak: <https://ru.wikipedia.org>, (erişim tarihi: 27.05.2018)

Ülke	Azerbaycan
Dağ sistemi	Kafkas
Sıra dağlar	Büyük Kafkas
Dağ silsilesi	Baş Kafkas
Zirve	Babadağ
Zirve yüksekliği	3629 m
Coğrafi koordinatları	K 41° 1' 11.53" D 48° 18' 14.04"

Babadağ - Quba ve İsmayılı illeri sınırları içinde bulunan, Büyük Kafkas dağlarının güney doğusunda yüksekliği 3629 metre olan yüksek zirvelerden birisidir. Her iki ilden yol vardır. Daha çok kutsal dağ olarak bilinmektedir. Hakkında rivayetler vardır. Hem dağcılık açısından hem dini inançlar açısından insanlar tarafından ziyaret edilmektedir (FAIREX, Azerbaycan Hava ve Ekstrem Sporları Federasyonu. 2016).

BAZARYURD

Şekil 3.4 Bazaryurd zirvesi

Kaynak: <https://www.facebook.com/EcoTourAz>, (erişim tarihi: 27.05.2018)

Ülke	Azərbaycan
Dağ sistemi	Kafkas
Sıra dağlar	Böyük Kafkas
Dağ silsiləsi	Baş Kafkas
Zirve	Bazaryurd
Zirve yüksəkliyi	4116 m

Bazaryurd – Azərbaycan'ın ən yüksək dağ zirvələrindən biridir. Yüksəkliyi 4116 metredir. Böyük Kafkas dağlarında, Guba və Gabala illəri sınırında yerləşməkdədir (FAIREX, Azərbaycan Hava və Ekstrem Sporları Federasyonu. 2016).

TUFANDAĞ

Şəkil 3.5 Tufandağ zirvəsi

Kaynak: <http://www.fairex.az>, (erişim tarihi: 27.05.2018)

Ülke	Azərbaycan
Dağ sistemi	Kafkas
Sıra dağlar	Böyük Kafkas
Dağ silsiləsi	Baş Kafkas
Zirve	Tufandağ
Zirve yüksəkliyi	4191 m
Coğrafi koordinatları	K 41° 05' 00" D 48° 29' 00"

Tufandağ – Azərbaycan`ın üçüncü en yüksək dağ zirvesidir. Yüksəkliyi 4191 metredir. Böyük Kafkas dağlarında, Guba və Gabala illəri sınırında yerləşməkdədir (FAIREX, Azərbaycan Hava və Ekstrem Sporları Federasyonu. 2016).

ŞAHDAĞ

Şəkil 3.6 Şahdağ Zirvesi

Kaynak: <http://shahdag.az>, (erişim tarihi: 27.05.2018)

Ülke	Azerbaycan
Dağ sistemi	Kafkas
Sıra dağlar	Büyük Kafkas
Dağ silsilesi	Yan
Zirve	Şahdağ
Zirve yüksekliği	4243 m
Coğrafi koordinatları	K 41° 16' 21" D 48° 00' 16"

Şahdağ – Azerbaycan`ın ikinci en yüksek zirvesidir. Yüksekliği 4243 metredir. Gusar ili sınırlarında yer almaktadır. İlk kez 1892 yılında rus dağcı ve topograf tarafından tırmanılmıştır (FAIREX, Azerbaycan Hava ve Ekstrem Sporları Federasyonu. 2016).

BAZARDÜZÜ

Şekil 3.7 Bazardüzü Zirvesi

Kaynak: <https://en.wikipedia.org>, (erişim tarihi: 27.05.2018)

Ülke	Azərbaycan
Dağ sistemi	Kafkas
Sıra dağlar	Böyük Kafkas
Dağ silsiləsi	Baş Kafkaz
Zirve	Bazardüzü
Zirve yüksəkliyi	4466 m
Coğrafi koordinatları	K 41° 13' 16" D 47° 51' 29"

Bazardüzü - Azərbaycan`ın en yüksək noktasıdır. Yüksəkliyi 4466 metredir. Böyük Kafkas Dağlarının Baş Kafkas masifində, Rusya Federasyonu sınırında, Gusar ili sınırlarında yer almaktadır. İlk kez 1847 yılında rus A. Aleksandrov tərəfindən tırmanılmıştır (FAIREX, Azərbaycan Hava və Ekstrem Sporları Federasyonu. 2016).

KINALIK KÖYÜ

Şəkil 3.8 Kınalığ Köyü

Kaynak: <http://www.sherg.az>, (erişim tarihi: 27.05.2018)

Kınalığ köyü – Böyük Kafkaz dağlarında Guba ilindən 65 km uzaqlıqta 2300 metre yüksəklikte yerləşməkdədir. 400`e yaxın evin və 3000 civarı kişinin yaşadığı bu köy kəndlərinə has kınalığ dilində danışmaktadırlar. Tarihçilərə görə, Kınalığ köyü milattan önce

kurulmuştur. Kınalıklıların ecdatlarına Strabon'un eserlerinde rastlanmıştır. Kızılkaya, Şahdağ, Tufandağ ve Kınalık dağları arasında yerleşen, kendine has coğrafi özellikleri, 5000 yıllık tarihi olan köy 2007 yılından itibaren Kınalık Devlet Tarihi Mimarlık Etnografik koruma alanı ilan edilmiştir. Kınalıklılar kendilerini Nuh peygamberin torunları olarak görmektedirler. Onlara göre, Nuh Tufanı zamanı Ketş dağlarında Ketş köyü dağılmış, kurtulan çok az sayıda insan nehri geçerek bir tepeye sığınmışlardır. Böylece Kınalık köyü kurulmuştur. Köy kendi mimarisini bugüne dek korumuştur. Köydeki en eski yapılardan biri 12.yüzyılda yapılan Ebu Muslim camisidir. Küçük fakat benzersiz güzelliği ile olan Kınalık, Kafkas dağlarında bir amfiteyatro gibidir (FAIREX, Azerbaycan Hava ve Ekstrem Sporları Federasyonu. 2016).

LAHIC KASABASI

Şekil 3.9 Lahic Kasabası

Kaynak: <http://www.travel-tramp.com>, (erişim tarihi: 27.05.2018)

Lahic kasabası, Azerbaycan'ın kuzeyinde, Büyük Kafkas dağlarının güney yamaçlarında, deniz seviyesine göre yüksekliği 1505 metre olan bir dağ kasabadır. Lahic Girdiman nehrinin kıyısında, Babadağ ve Niyaldağ dağları arasında yerleşmekte ve bu da ona doğal kale ortamını sağlamaktadır. Lahicda yaşayan nüfus yöreye has Tat dilinde

konuşmaktadır. Bakü'den Lahıc kasabasına kadar mesafe 170 km'dir (FAIREX, Azerbaycan Hava ve Ekstrem Sporları Federasyonu. 2016).

3.8. Azerbaycanda Dağ Turizmi Sorunları ve Çözüm Önerileri

Farklı dağ yüksekliklerine, jeomorfolojik yapıya, zengin flora ve faunaya sahip Azerbaycan, dağ turizmi, dağ yürüyüşleri ve tırmanışlar için zengin olanak sunmaktadır. Yüksek dağ köyleri ve kasabaların olması burada dağ turizmi yapan misafirler için önemli kültür alış-verişi sunmaktadır. Dağ turizminin gelişimini sağlayacak önemli unsurların olmasına rağmen Azerbaycan'da dağ turizmi yeteri kadar gelişmemiştir. Azerbaycan Hava ve Ekstrem Spor Türleri Federasyon dağcısı Babek ORABANLIYA hitaben Azerbaycan'da dağcılığın istenilen düzeyde gelişmesine engel olan çeşitli sorunlar vardır:

- a) Bürokratik engeller: Herhangi bir yüksek dağ zirvelerine tırmanmak için hem Ekoloji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığından hem de Devlet Sınır Yönetimi Kurumundan onaylı belgeler alman gerekmektedir. Yalnız bu süreç 14 gün için belirlendiğine göre yurtdışından gelen turistler bu zaman diliminden kaynaklı dağ turlarında iştirak edememektedirler.
- b) Dağ yollarının belirlenmemesi: GPS, navigasyon, harita ve pusula gibi cihazlarla dağ yollarının belirlenmemesi önemli sorunlardandır. Gidilen güzergahlarda toprak ve bitki örtüsünün tahrip edilmesi erozyona neden olduğundan aynı yürüyüş izinin kullanılması ve yeni bir izin oluşturulmaması gerekmektedir.
- c) Eğitimli turist rehberlerinin olmaması: Bir dağa tırmanırken o bölge ile ilgili bilgileri bir yöre insanından almak mümkündür. Ancak eğitimli bir rehber sadece bir yol gösterici değil gerektiğinde psikolog, doktor, eğitmen ve bir karar merci olmasını bilen kişidir.
- d) Yerel halkın turizm bilgilerinin azlığı, turistlerle iletişim sorunları, kısmen hanutçuluk ve turistlerin kandırılması.
- e) Turizm Bakanlığı tarafından bir standartlaşmanın olmaması.
- f) Tanıtım, reklamdır (Balıyev, V. (27 Eylül 2016). Orabanlı Babek ile Söyleşi, FAIREX, Hava ve Ekstrem Spor Türleri Federasyonu, Bakü).

Vertical Travel Azerbaijan Seyahat Acentası Tur Operatörü Nurlan HUDAZAROVA hitaben yukarıda söylemiş olduğumuz sorunlar dışında dağ turizminin gelişmesine engel olan birtakım başka sorunların olduğunu vurgulamaktadır:

- a) Bu alanda gereken yatırımların olmaması.
- b) Dağ malzemelerinin pahalı olması.

c) Dağlarda kurtarma ekiplerinin olmamasıdır.

Dağcılık sadece tırmanmak veya dağlarda yürüyüş yapmak değildir. Gerektiğinde elini taşın altına koyan, konular üzerinde düşünülen ve çözüm üretmeye çalışılan bir tutumdur. Mevcut kurumların koordinasyon eksikliği ve sorunlara çözüm odaklı yaklaşmaması, dağ politikalarının oluşturulmaması, bilgilendirme ve bilinçlendirme eksikliği, yerel halkın eğitilmememesi, projelerin oluşturulmaması, yatırımların olmaması ve uluslararası platformda işbirliğine gidilmemesi gibi önemli davranışlar tamamlandığı zaman ve bahsettiğimiz problemlerin halledilmesi yolunda yetkili birimlerin konulara müdahale etmesi sonucunda dağ turizminin bu sorunlarının çözülmesi beklenendir (Balıyev, V. (19 Ekim 2016). Hudazarov Nurlan ile Söyleşi, Vertical Travel Azerbaijan, Bakü).

3.9. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusu; Azerbaycan turizm sektöründe dağ turizminin etkisini belirlemektir. Azerbaycan turizm sektöründe dağ turizminin geniş bir imkanlara sahip olmasına rağmen, hala yeteri kadar tanınmamış olmasından kaynaklanan, Azerbaycan dağ turizminin tanıtımına ve bilinmesine literatür açısından bir katkı sağlayabilmek adına seçilmiştir.

3.10. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada iklim çeşitliliği, doğal güzellikleri, zengin flora ve faunası ve farklı rölyef şekilleri ile sürdürülebilir turizme uygun niteliğe sahip olan Azerbaycan'ın dağ turizm potansiyelini belirlemek, dağ turizminin gelişmesi için yapılması gerekenleri ortaya koymak ve öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

3.11. Azerbaycan'ın Dağ Turizm Potansiyelini Ölçmeye Yönelik SWOT analizi

SWOT kelimesi İngilizce'deki strengths (üstünlükler), weaknesses (zayıflıklar), opportunities (fırsatlar), threats (tehditler) sözcüklerinin baş harflerinden oluşmuş bir kısaltmadır. SWOT analizi ister bir kurumun ister bir bölgenin isterse de bir durumun hem iç çevreden kaynaklı güçlü ve zayıf yönlerini hem de dış çevreden kaynaklanan fırsat ve tehditlerini inceleyen bir analiz tekniğidir. SWOT analizi aynı zamanda stratejik bir çalışma olarak da vasıflandırılabilir. SWOT analizi bağlamında bir bölgenin hem güçlü ve zayıf yönleri hem de fırsatları ve tehditleri belirli bir duruma getirilir. Bir planlama yapılırken bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile yüz yüze olduğu fırsatlar ve tehditleri analiz edilir ve geleceğe dönük stratejiler geliştirilir (Karadeniz vd., 2007: 197; Çoban ve Karakaya, 2010: 347-348).

Azerbaycan`da turizm sektörünün özellikle dağ turizminin güçlü ve zayıf taraflarını, turizm bakımından fırsatlarını ve tehditlerini değerlendirmek adına SWOT analizi çok önemli bir imkanlar sunmaktadır. Bu bağlamda Azerbaycan`da dağ turizminin güçlü ve zayıf yönlerini tespit edip oluşabilecek fırsatları ve tehditleri de değerlendirip iyi bir sonuca ulaşmakta mühim bir etkindir. Bu durum değerlendirmesi sonucunda iyi bir strateji ve politika uygulayarak eksiklikleri giderip çok daha iyi bir sonuçlar elde edilebilir. Bu çalışmanın amacı da SWOT analizi de kullanarak Azerbaycan`da dağ turizmine katkıda bulunmaktır. Dökümanlardan elde edilen bulgulara dayanarak SWOT analizi kullanılacaktır.

Tablo 3.3 Azerbaycan`da Dağ Turizminin Güçlü ve Zayıf Yanları, Fırsatlar ve Tehditleri

Güçlü Yanlar	Zayıf Yanlar
– Coğrafi konum olarak Asya ve Avrupa'ya ulaşım imkanlarının varlığı – Dağ Turizmi açısından Kuzeyden Büyük Kafkas, batıdan Küçük Kafkas, güneyden Talış dağlarıyla çevrelenmiş olması, Yüksek dağ zirvelerinin olması – İkliminin dağ turizmine uygun olması – Zengin flora ve faunaya sahip olması – Zengin doğal ve kültürel mirasın olması – Dağ turizmine yönlendirilebilecek yeterli işgücünün olması – Bazı uluslararası etkinlikler (Eurovision, 2015 Avrupa Olimpiyat Oyunları, F1 Azerbaycan Grand Prix vs.) sayesinde ülke tanınırlığının artmış olması	– Yeterli dağ turizm altyapısının olmaması – Dağ turizm bilincinin yeterince sağlanmaması – İlgili kurumların çalışma eksikliği – Dağ turizm politikalarının olmaması – Yeterli reklam ve tanıtımın olmaması – Finansman eksikliği – Dağ yollarının belirlenmemesi – Eğitimli dağ turist rehberlerinin olmaması – Dağ kurtarma ekiplerinin olmaması – Dağ malzemelerinin yeteri kadar olmaması veya pahalı olması – Küçük Kafkaz dağlarının işgalde bulunması – Talış dağlarının yeterince keşfedilmemiş olması
Fırsatlar	Tehditler
– Etrafında yüksek dağların bulunması nedeniyle dağ turizmi potansiyelinin	– Ülkenin sıklıkla karşılaştığı ekonomik krizler

olması – İpek Yolu güzergahında olması – Yeni gelişen bir turizm türü olması açısından yerel halkın artan ilgisi – Ülke yüzölçümünün küçük olması aynı gün içinde farklı turizm türlerinden faydalana bilinmesi – Başkente yakınlık	– Turizm bilincinin olmaması – Doğanın kirlenmesi – Ziyaretçilerden kaynaklanan tahribat – Tekelcilik – Hanutçuluk – Turistlere karşı yapılan ticari zihniyet – Denetimin olmaması – Peyzajı bozacak yapıların olması
--	---

SONUÇ

Sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkması, gelişim süreci ve amaçları ile ilgili konular önceki bölümlerde işlenmiştir. Sürdürülebilir turizm yaklaşımının temel gayesi hem bugünkü toplumların hem de gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Aynı zamanda dağ turizmi kavramı, dağcılık sporu, tarihsel süreci ve ilkeleri, dağ turizmine yönelik koruma politikaları ve benzeri konular da önceki bölümlerde incelenmiştir. Bu çalışmanın ana sahası olarak da Azerbaycan seçilmiştir. Ülke arazisinin 2/3'ünü kapsayan Büyük ve Küçük Kafkas dağları ve Talış dağlarının olması, yüksekliği dört binden fazla dağ zirveleri ve dağ köyleri ve dağ kasabalarının bulunması, buz tırmanışı yapan dağcılar için kış aylarında donan dağ şelaleleri, kaya tırmanışı sporu ile uğraşan dağcılar için uygun kayaların olması ve dağ yürüyüşleri için potansiyel parkurların mevcudluğu Azerbaycan'da dağ turizminin gelişimi için önemli imkanlar sunmaktadır. Yüksek dağ turizmi potansiyelinin olmasına rağmen Azerbaycan'da dağ turizminin istenilen düzeyde gelişmemesi, dağ turizminin inkişafına engel olan sorunlar, dağ turizminin güçlü ve zayıf yanları, tehdit ve fırsatları tespit edilerek SWOT analizi yapılmıştır.

Yapılan SWOT analizi sonucuna dayanarak Azerbaycan'da dağ turizminin güçlü yanları; coğrafi konumu, Trans Kafkasya koridorunun Azerbaycan arazisinden geçmesi, üç taraftan Büyük ve Küçük Kafkas ve Talış dağlarıyla çevrelenmiş olması, zengin doğal, tarihi ve kültürel mirasa sahip olması, flora ve faunanın zenginliği, dağ turizmine uygun iklimin mevcudluğu, bir sıra uluslararası etkinliklerin Azerbaycan'da düzenlenmesi ve yeterli işgücünün olmasıdır.

Azerbaycan Cumhuriyeti, Kafkasya'nın güney doğusunda ve İran yaylasının kuzey-batısında, Avrupa ile Asya arasında bulunan eski bir ülkedir. Avrupa'ya ve Asya'ya gönderilen yüklerin çoğu Bakü-Türkmenbaşı Hazar denizi hattı ile taşınmaktadır. Hazar Denizi'ndeki Azerbaycan gemileri, Volga-Don ve Volga-Baltık kanallarından okyanusa geçmektedir. Büyük İpek Yolu'nun Azerbaycan'dan geçmesi, Transkafkasya ulaşım koridoru, Hazar havzasında dünyanın en büyük petrol bölgesinin keşfi ve benzeri olaylar Azerbaycan'ı bölgede ve dünyada önemli konuma getirmiştir. Rusya ve İran'ın demiryollarının yakın zamanlarda Azerbaycan toprakları ile birleşmesi beklenmektedir. Aynı zamanda, İran demiryolu hatları Pakistan ve Hindistan demiryolları ile birleştirilecek ve sonuç olarak, Azerbaycan Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan bir ulaşım koridoru haline gelecektir.

Azerbaycan hem tarihi ve kültürel değerleri hem de doğal yapısı bakımından zengin bir ülkedir. UNESCO tarafından Dünya Mirası ilan edilen İçeri Şehir ve Kobustan Milli Parkı, Zerdüştlük dininden kalma tarihi yapılar, kuleler, Kafkas Albanyası dönemine ait yüksek dağlarda yapılan kiliseler ve diğer ibadet yerleri, kale duvarları ve kasrlar, kervansaraylar ve hamamlar zengin tarihi ve kültürel mirasın bir parçasıdır. Halen geleneksel kent dokusunu yaşatan ve el sanatlarının bulunduğu merkezlerin olması, en eski yerleşim yerlerinin mevcudluğu kültür turizmi için büyük imkanlar sunmaktadır. Azerbaycan ve dünya tarihi için yüksek bir öneme sahip olan İçerişehir Devlet Koruğu 2000 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiştir. Şirvanşahlar Sarayı kompleksi ve Kız Kulesi de bu mirasın bir parçasıdır. 2013 yılında UNESCO, İçerişehir'e Şirvanşahlar Sarayı ve Kız Kulesi ile birlikte daha fazla güvenlik statüsü kazandırmıştır. Bu statüye sahip kültürel varlıklar, Silahlı Çatışmalar Zamanı Kültürel Varlıklarının Korunmasına Dair Lahey Sözleşmesi ve onun İkinci Protokolüne katılan ülkelerin silahlı kuvvetleri tarafından bilinen özel bir amblemle işaretlemekte ve gelişmiş koruma ile korunmaktadır. Bundan başka Dünya Miras Listesine salınmış Gobustan Devlet Tarihi-Sanatsal Koruğu sadece Azerbaycan'da değil, dünyada da ilk insan yerleşimlerinden biri olarak bilinmektedir. 2004 yılı ve sonrasında, bir grup uzman tarafından incelenen Gobustan Devlet Tarihi-Sanatsal Koruğu olumlu bir yanıt alarak 2007 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmiştir.

2012 yılında Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de gerçekleşen Eurovision şarkı yarışması, 2015 yılında Bakü'de ilk kez düzenlenen ve yaklaşık 50 ülkenin katıldığı 1. Olimpiyat oyunları ve 2018'de yine başkent Bakü'de yapılan Formula 1 Azerbaycan Grand Prix, her yıl gerçekleşen Bakü Uluslararası Caz Festivali, Bakü Uluslararası Turist Film Festivali ve bazı spor etkinlikleri ülke tanınırlığı için oldukça önemlidir.

SWOT analiz sonuçlarına göre Azerbaycan'da dağ turizminin zayıf yanları; Dağcılık Federasyonunun faaliyetini durdurması, dağ turizmi altyapısının yeterli olmaması ve bu yönde adımların atılmaması, hem turizm hem de turizm çeşiti olan dağ turizmi ile ilgili kurumların çalışma ve koordinasyon eksikliği, dağa tırmanacak olan yerli ve yabancı turistlerin tırmanma izin belgesini iki farklı kurumdan alması ve bekleme süresinin fazla olması, dağ turizmi politikalarının olmaması, dağ yollarının belirlenmemesi, turistlerin farklı dağ yollarını kullanması ve bunun sonucunda dağ ekosistemine zararın verilmesi, dağcılık sporu malzemelerinin yeterli olmaması ve pahalı olması, dağ turizm bilincinin yeterince olmaması, profesyonel dağ turist rehberleri ve dağ kurtarma ekibinin olmaması, dağ turizm eğitiminin eksikliği, reklam ve tanıtımın olmaması, Küçük Kafkas dağlarının işgalde bulunması, Talış dağlarının yeteri kadar araştırılmamasıdır.

SWOT analizi sonuçlarına göre Azerbaycan dağ turizmi için fırsatlar; Azerbaycan'ın hem dağ turizmi hem de diğer alternatif turizm çeşitlerinin inkişafına hız kazandıracak yüksek rölyef alanlarına sahip olması, Büyük İpek Yolu güzergahında olması, yeni turizm çeşiti olarak yerel halk tarafından dağ turizmine ilginin artması, dağlık bölgelerin başkent Bakü'ye yakınlığı ve ülke yüzölçümünün küçük olması nedeniyle kısa bir zaman diliminde dağ sporlarından faydalana bilinmesidir.

Azerbaycan topraklarının rölyefi çok çeşitlidir. Azerbaycan'da ortalama rakım 657 m, maksimum yükseklik 4466 metre (Bazardüzü), minimum yükseklik -27 metredir (Hazar Denizi kıyıları). Ülke arazisinin 2/3'ü dağlık alanlardır. Kuzeyde Büyük Kafkas dağları, batıda Küçük Kafkas dağları ve güneyde yerleşen Talış dağları Azerbaycanın önemli dağlarıdır. Bazardüzü (4466 m), Şahdağ (4243 m), Tufandağ (4191 m), Bazaryurd (4126 m), Babadağ (3629 m) önemli dağ zirveleridir. Üç taraftan yüksek dağlar ve dağ zirveleri ile çevrelenmiş olması Azerbaycan'da dağ turizminin gelişimi için önemli faktördür.

Kafkasya Bölgesinde yıllık güneşli gün sayısının en fazla olması, iklim çeşitliliği, zengin flora ve faunası, şifalı suları, volkan çamurları, tuzlu göl tedavi çamurları, Naftalan merhemi dinlenmek, sağlığını korumak veya tedavi olmak için olağanüstü imkanlar sunmaktadır. Ülkemizin sahip olduğu elverişli iklimsel özellikleri, doğal görünüşü, yüksek dağ köy ve kasabalarının varlığı, geniş orman alanları dağ, yayla ve diğer alternatif turizminin gelişimi için yüksek potansiyele sahiptir.

Yapılan SWOT analizi sonucuna dayanarak Azerbaycan dağ turizmi için tehditler; ülkenin ekonomik durumu, Azerbaycan para birimi olan manatın dolar ve euro karşısında değer kaybetmesi, doğanın bilimsiz bir şekilde kullanımı, sürdürülebilir olmayan yaklaşım, tahribat, tekelleşme, hanıçuluk, devlet tarafından turizm tesislerine yapılan denetim eksikliği ve çevreyi bozacak yapıların olması dağ turizmine yönelik bir tehdit unsurudur.

Azerbaycan'da dağ turizminin inkişafı için göz önünde tutulması gereken öneriler şu şekilde kararlaştırılmıştır;

Öncelikle sağlam bir turizm altyapısı geliştirilmelidir. Gerekirse turizm sanayisi inkişaf etmiş ülkelerden turizm modelleri uygulanmalıdır.

Turizm yatırımları artırılmalı ve yatırımcılar bu istikamette yönlendirilmelidir. Gerekirse devlet destekli yatırımlar sağlanmalıdır.

Yeni uygulamalı turizm okulları yapılmalı ve turizm öğrencileri sektöre kazandırılmalıdır.

Eğitimli turizm personeli yetiştirilmelidir.

Konaklama işletmelerinde ücretlendirme politikaları uygulanmalıdır.

Sağlam bir turizm imajı oluşturulmalıdır.

Alternatif turizm çeşitliliğine gidilmelidir.

Tarihi, kültürel ve doğal mirasa sahip bölgeler turizme kazandırılmalı ve yatırımlar yapılmalıdır.

Azerbaycan`da dağ turizmle ilgili çalışmalardaki eksiklik giderilmeli, dağ turizmi ile müteallik kurumlar arası koordinasyon sağlanmalı ve gerekirse tek merkezden yönetilmelidir.

Azerbaycan Alpinizm Federasyonun faaliyetlerinin sürdürülmesi.

Turizm Bakanlığı veya diğer ilgili kurumların önderliğinde dağ yolları belirlenmelidir.

Eğitimli dağ rehberleri yetiştirilmeli, gerekirse devlet destekli yurtdışı eğitimi sağlanmalıdır.

Dağlık bölgelere düzenlenen turların istatistikleri tutularak gerekli veri bankaları oluşturulmalıdır.

Dağ turizmine hem yerli hem yabancı yatırımcıların ilgisini çekecek politikalar geliştirilmelidir.

Dağ turizminin uluslararası platformda tanıtım ve reklamı yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- “Azerbaycan`da Dağ Turizmi: İmkanlar ve Perspektifler”, *Medeniyet Gazetesi*, 01.11.2013.).
- “Azerbaycan`da Dağ Turizmi: İmkanlar, Perspektifler”, *Halk Gazetesi*, 08.09.2014.
- Abubakirova, A., Syzdykova, A., Kelesbayev, D., Dandayeva, B., Ermankulova, R. (2015). “Place of Tourism in the Economy of Kazakhstan Republic”. 3rd Global Conference on Business, Economics, Management and Tourism. 26-28 November 2015, Rome, Italy, 3-6.
- Agenda, M. (1999). *Tourism and Sustainable Mountain Development*. Prepared for the Commission on Sustainable Development (CSD). Berne: Centre for Development and Environment.
- Akın, A., Şimşek, M. Y. ve Akın, A. (2012). “Turizm Sektörünün Ekonomideki Yeri Ve Önemi”. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 4(7): 63-81.
- Akış, S. (1999). “Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye”. *Anatolia: Turizm Araştırmalar Dergisi*, Mart-Haziran: 36-46.
- Akova, İ. (1997). “Türkiye’de Turizmin Önemi ve Ekonomide Yeri”. *Türk Coğrafya Dergisi*, 32, 263-280.
- Aliağaoğlu, A. (2004). “Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiyeden Örnekler”. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(2): 50-64.
- Alkan, C. (2015). “Sürdürülebilir Turizm: Alaçatı Destinasyonuna Yönelik Bir Uygulama”. *Journal of Yasar University*, 10(40): 6692-6710.
- Alkanoğlu, F. (2010). “Geleneksel Yerleşmelerde Kültür Turizmi: Beypazarı Örneği”. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 10(2): 125-136.
- AMEA Coğrafya Enstitüsü, (2014). *Azerbaycan Cumhuriyeti Coğrafyası – Fiziki Coğrafya*, AMEA, Bakü.
- Aydın, O. (2012). “Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23): 91-96.
- Bac, D. P. (2014). “The Emergence of Sustainable Tourism - A Literature Review”. *QUAESTUS Multidisciplinary Research Journal*, 4: 131-140.
- Bahar, O. ve Bozkurt, K. (2010). “Gelişmekte Olan Ülkelerde Turizm-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(2): 255-265.
- Balıyev, V. (19 Ekim 2016). Hudazarov Nurlan ile Söyleşi, Vertical Travel Azerbaijan, Bakü.

- Balıyev, V. (27 Eylül 2016). Orabanlı Babek ile Söyleşi, FAIREX, Hava ve Ekstrem Spor Türleri Federasyonu, Bakü.
- Bandeoğlu, Z. (2015). “Türkiye’de Kültür Turizmi Potansiyeli Üzerine Bir Değerlendirme”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2): 155-168.
- Barut, C. ve Yıldız, Z. (2013). “Sosyo-Ekonomik Kalkınma Açısından Bitlis İli Turizm Arz Potansiyelinin Değerlendirilmesi”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1): 25-50.
- Başer, F. ve Başçı, A. (2012). “İnanç Turizm Kapsamında Aziz Pavlus Evinin Önemi ve Tanıtım Faaliyetlerine İlişkin Ziyaretçi Görüşlerinin Değerlendirilmesi”. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19): 423-443.
- Baytok, A., Soybalı, H. H. ve Emir, O. (2010). “Destinasyonların Toplantı Turizmi Amaçlı Pazarlanmasında Kongre ve Ziyaretçi Bürolarının Rolü: İstanbul Kongre ve Ziyaretçi Bürosu Örneği”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23: 9-22.
- Beedie, P. ve Hudson, S. (2003). “Emergence of Mountain-Based Adventure Tourism”. *Annals of Tourism Research*, 30(3): 625-643.
- Bucak, T. ve Özkaya, E. (2013). “Çanakkale İlinin Termal Turizm Potansiyeli”. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2): 7-23.
- Bujdoso, Z., David, L., Tozser, A., Kovacs, G., Major-Kathi, V., Uakhitova, G., Katona, P. ve Vasvari, M. (2015). “Basis of Heritagization and Cultural Tourism Development”. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 188: 307-315.
- Butler, R. W. (1980). “The Concept of Tourist Area Cycle of Evolution: Implications for Management of Resources”. *Canadian Geographer*, 24(1), 5-12.
- Can, E. (2013). “Turizm Destinasyonlarında Sürdürülebilir Turizmin Sürdürülebilir Rekabet Açısından Değerlendirilmesi”. *Istanbul Journal of Social Sciences*, 4: 23-40.
- Ceylan, S. ve Demirkaya, H. (2007). “Davraz Dağı’nın Turizm Potansiyeli ve Sorunlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13): 27-43.
- Chamarro, A. ve Fernandez-Castro, J. (2009). “The Perception of Causes of Accidents in Mountain Sports: a Study Based on The Experiences of Victims”. *Accident Analysis and Prevention*, 41(1): 197-201.
- Chirila, D., Chirila, M., Bianu, E. ve Sirbulescu, C. (2014). “Quality Management in Sport Tourism Organizations”. *Facultatea De Management Agricol*, 16(4): 52-57.

- Crouch, G. I. ve Ritchie, J.R.B. (1999). "Tourism, Competitiveness And Societal Prosperity". *Journal of Business Research*, 44(3), 137-152.
- Csapo, J. (2012). *The Role and Importance of Cultural Tourism in Modern Tourism Industry*. Kasimoglu, M., Aydin, H. "Strategies for Tourism Industry - Micro and Macro Perspectives". *InTech*, 404.
- Cunha, L. (2014). "The Defination and Scope of Tourism: a Necessary Inquiry". *Cogitur: Journal of Tourism Studies*, 5: 91-114.
- Çakıcı, A. C., Yavuz, G. ve Çiçek, M. (2014). "Dağcılık Turizmine Katılımda Dikkate Alınan Hususlar Üzerine Bir Araştırma". *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 75-94.
- Çeken, H. ve Ateşoğlu, L. (2008). "Küreselleşme Sürecinde Turizm Endüstrisinin Avrupa Birliği ve Türkiye Ekonomisindeki Yeri Ve Önemi". *Ticaret ve Turizm Eğitim Fatültesi Dergisi*, 1: 136-151.
- Çelik, S. ve Meriç, S. (2017). "Ahlat'ın Rekreatyoneel Turizm Potansiyelinin GZFT Analizi İle Değerlendirilmesi". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9: 295-331.
- Çiçek, R. ve Avderen, S. (2013). "Sağlık Turizmi Açısından İç Anadolu Bölgesi'ndeki Kaplıca ve Termal Tesislerin Mevcut Yapısının ve Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma". *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(25): 25-35.
- Çoban, B. ve Karakaya, Y. E. (2010). "Geleceği Planlamada Stratejik Yönetim ve Swot Analizi: Kavramsal Yaklaşımlar". *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4): 347-348.
- Çoban, O. ve Özcan, C. C. (2013). "Türkiye'de Turizm Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Nedensellik Analizi (1963-2010)". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1): 243-261.
- Çulha, O. (2008). "Kültür Turizmi Kapsamında Destekleyici Turistik Ürün Olarak Deve Güreşi Festivalleri Üzerine Bir Alan Çalışması". *Journal of Yasar University*, 3(12): 1827-1852.
- Daştan, İ. (2014). "Türkiye'de Sağlık Turizmi: Türkiye Ve Özelinde İzmir'de Sağlık Turizminin Mevcut Durum Analizi Ve Strateji Önerileri". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(10), 143-163.
- Demir, C. (2002). "Turizm ve Rekreatyon Faaliyetlerinin Olumsuz Çevresel Etkileri: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fatültesi Dergisi*, 17(2): 93-117.

- Dinçer, F. İ., Çifçi, İ. ve Atsız, O. (2015). “Sürdürülebilir Kırsal Turizm Kapsamında Milli Parklar Üzerine Bir Araştırma: Munzur Vadisi Milli Parkı Örneği”. *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 5(1): 111-121.
- Dolmacı, N. ve Bulgan, G. (2013). “Turizm Etiği Kapsamında Çevresel Duyarlılık”. *Journal of Yasar University*, 29(9): 4853-4871.
- Emekli, G. (2006). “Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm”. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15: 51-59.
- Emekli, G. (2015). “Dağlar, Dağcılık ve Turizm”. R. Efe (Ed.). *Coğrafya’da Yeni Yaklaşımlar*. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, s.205-217.
- Eminov, Z. N. (2004). *Coğrafya*. Belirtilmemiş. Bakü.
- Eng, R. C. ve Van Pelt, J. (ed.). (2010). *Mountaineering: The freedom of the hills*. Mountaineers Books.
- Erdoğan, E. ve Aklanoğlu, F. (2008). “Termal Turizm ve Afyon-Gazlıgöl Örneği”. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3(1): 83-92.
- Esen, Ş. ve Uyar, H., “Competitiveness of Tourism and The Evaluation of Turkey According International Tourism Competitive Criteria”. <https://www.researchgate.net/publication/228466565> (erişim tarihi: 30.11.2017).
- Evliyaoğlu, S. (1989). *Genel Turizm Bilgileri*. Belirtilmemiş, Ankara.
- Eykay, İ., Dalgın, T. ve Çeken, H. (2015). “İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Antakya’nın Değerlendirilmesi”. *Journal of Life Economics*, 2(2): 59-74.
- FAIREX, Azerbaycan Hava ve Ekstrem Sporları Federasyonu, Bakü. 2016
- Frent, C. (2016). “An Overview on The Negative Impacts of Tourism”. *Journal of Tourism – Studies and Research on Tourism*, (22): 32-37.
- Funnel, D. C. ve Price, M. F. (2003). *Mountain Geography: A Review*. The Geographical Journal, 169(3): 183-190.
- Gozalova, M., Shchikanov, A., Vernigor, A. ve Bagdasarian, V. (2014). “Sports Tourism”. *Polish Journal of Sport and Tourism*, 21: 92-96.
- Gürbüz, A. (2002). “Turizmin Sosyal Çevreye Etkisi Üzerine Bir Araştırma”. *Teknoloji*, 1-2: 49-59.
- Güzel, F. Ö. (2010). “Turistik Ürün Çeşitlendirmesi Kapsamında Yeni Bir Dinamik: İnanç Turizmi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(2): 87-100.
- Hasan, S. R. ve Hassan, K. (2013). “Health Tourism: A Demographic Study on The Outbound Health Tourists from Bangladesh”. *Journal of Business Studies*, 34(2): 53-66.

- Hayta, A. B. (2008). “Turizm Pazarlamasında Tüketici Satın Alma Süreci ve Karşılaşılan Sorunlar”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1): 31-48.
- Higham, J. ve Hinch, T. (2002). “Tourism, Sport and Seasons: The Challenges and Potential of Overcoming Seasonality in the Sport and Tourism Sectors”. *Tourism Management*, 23: 175-185.
- Homafar, F., Honari, H., Heidary, A., Heidary, T. ve Emami, A. (2011). “The Role of Sport Tourism Employment, Income and Economic Development”. *Journal of Hospitality Management and Tourism*, 2(3): 34-37.
- Hudson, S. (2004). *Winter Sport Tourism in North America*. Ritchie, B. W. ve Adair, D (ed.). *Sport Tourism: Interrelationships, Impacts and Issues*. Channel View Publications, Clevedon.
- Hudson, S., Lientz, B. P. ve Rea, K. (2003). *Sport and Adventure Tourism*, Haworth Hospitality Press, Binghampton.
- Hussein, A. T. ve Saç, F. (2008). *Genel Turizm*. Siyasal Yayınevi, Ankara.
- ICIMOD. (2011). *Green Economy for Sustainable Mountain Development*, ICIMOD, Nepal.
- Innocenti, P., Merciu, C. ve Merciu, G. L. (2012). “Mountain Tourism - a Challenge for Sustainable Development. Case Study: Parang Resort”. *Economic Insights – Trends and Challenges*, 64(1): 62-72.
- International Congress and Convention Association. (2016). ICCA Statistics Report Country and City Rankings. *The International Association Meetings Market 2016*. International Congress and Convention Association, Katar.
- İslamoğlu, İ., İmamoğlu, A. ve Çavuşoğlu, G. (2014). “Verçenik Yaylası’nın Alternatif Turizmi ve Rekreatif Faaliyetlerinin Belirlenmesi”. *International Journal of Science Culture and Sport*, 2: 271-282.
- İstanbul Ticaret Odası. (2008). *Türkiye’de Kongre Turizmini Geliştirme İmkanları*. İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.
- Johnston, B. R. ve Edwards, T. (1994). “The Commodification of Mountaineering”. *Annals of Tourism Research*, 21(3): 459-478.
- Jones, C. ve Li, C. (2015). “The Economic Importance of Meetings and Conferences: A Satellite Account Approach”. *Annals of Tourism Research*, 52: 117-133.
- Kar, M., Zorkirişçi, E. ve Yıldırım, M. (2004). “Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme”. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(8): 87-112.

- Kara, O., Çömlekçi, İ. ve Kaya, V. (2012). “Turizm Gelirlerinin Çeşitli Makro Ekonomik Göstergeler İle İlişkisi: Türkiye Örneği (1992-2011)”. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(1): 75-100.
- Karadeniz, E., Kandir, S. Y. ve Önal, Y. B. (2007). “Seçilmiş Paydaşların SWOT Yöntemiyle Türk Turizm Yatırımlarını Değerlendirmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma”. *Anatolia: Turizm Arastirmalari Dergisi*, 18(2): 195-205.
- Kaya, F. (2016). “Ağrı Dağı’nın Turizm Potansiyeli ve Değerlendirme Durumu”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 34: 217-229.
- Kaya, F., Cankül, D. ve Demirci, B. (2013). “Türkiye’nin Önemli İnanç Turizmi Merkezlerinden Biri: Akdamar Kilisesi”. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15(24): 13-24.
- Kaya, L. G, Aslan, F. ve Yılmaz, B. (2011). “Muğla-Dalyan Turizminin Özel Çevre Koruma Bölgesi Üzerine Etkileri”. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(3): 255-266.
- Kaya, M. C. ve Batman, O. (2016). “Sakarya’nın Kongre Turizmi Pazarı Arz Analizi: Yerel Paydaşlar Üzerinde Bir Araştırma”. *İşletme Bilimi Dergisi*, 4(1): 79-97.
- Kaya, G. L. ve Smardon, R. 2000. “Sustainable Tourism Development: The Case of Antalya, Turkey”. In *Proceedings of the 2000 Northeastern Recreation Research Symposium* 222–227. NY: USDA Forest Service GTR NE-276
- Kaynak, İ. H. (2010). “İnanç Turizminin Medeniyetler Arası İşbirliğine Etkileri: Türkiye Örneği”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 13(1-2): 119-126.
- Kervankıran, İ. ve Eryılmaz, A. G. (2014). “Isparta İli Milli Parklarının Rekreatif Faaliyetlerde Kullanımı”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 29: 81-110.
- Kızılgöl, Ö. ve Erbaykal, E. (2008). “Türkiye’de Turizm Gelirleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi”. *İktisadi ve İdari Bilimler Fatih Dergisi*, 13(2): 351-360.
- Kozak, M. A. ve Bahçe, A.S. (2012). *Özel İlgi Turizmi*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2001). *Genel Turizm İlkeler Kavramlar*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kozak, N., Kozak, M. A. ve Kozak, M. (2011). *Genel Turizm*. Detay Yayıncılık, Ankara.
- Kranjčević, J. (2017). “The Relation Between Sport and Tourism at the Beginning of Tourism Development – the case of Croatia”. *European Journal of Tourism Research*, 16: 19-31.

- Kuter, N. ve Ünal, H. E. (2009). “Sürdürülebilirlik Kapsamında Ekoturizmin Çevresel, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Etkileri”. *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 9(2): 146-156.
- Küçükaslan, N. (2007). *Özel İlgi Turizmi*. Ekin Yayınevi, Ankara.
- Lischke, V., Byhahn, C., Westphal, K. ve Kessler, P. (2001). “Mountaineering Accidents in The European Alps: Have The Numbers Increased in Recent Years?”. *Wilderness and Environmental Medicine*, 12(2): 74-80.
- Mansuroğlu, S. (2006). “Turizm Gelişmelerine Yerel Halkın Yaklaşımlarının Belirlenmesi: Akseki/Antalya Örneği”. *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 19(1): 35-46.
- Markovic, J. J. ve Petrovic, M. D. (2013). “Sport and Recreation Influence Upon Mountain Area and Sustainable Tourism Development”. *Journal of Environmental and Tourism Analyses*, 1(1), 80-89.
- Mbaiwa, J. E. (2002). “Environmental Impacts of Tourism Development in The Okavango”. *Botswana Notes and Records*, 34: 67-78.
- Meriç, S. ve Bozkurt, Ö. (2017). “Van Gölü’nün Rekreatif Turizm Potansiyelinin SWOT Analizi İle Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1): 154-167.
- Müseyyibov, M. A. (1998). *Azerbaycan’ın Fiziki Coğrafyası*. Maarif yayıncılık. Bakü.
- Nepal, S. K. (2002). “Mountain Ecotourism and Sustainable Development: Ecology, Economics and Ethics”. *Mountain Research and Development*, 22(2): 104-109.
- Nepal, S. K. ve Chipeniuk, R. (2005). “Mountain Tourism: Toward a Conceptual Framework”. *Tourism Geographies*, 7(3): 313-333.
- Niedziolka, I. (2014). “Sustainable Tourism Development”. *Regional Formation and Development Studies*, 3(8): 157-166.
- Orel, F. D. ve Yavuz, M. C. (2003). “Rekreatif Turizmde Müşteri Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(11): 61-76.
- Ömürgönülşen, U. (1990). “Turizm ve Çevre Üzerine Eleştirel Bir Bakış”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2): 31-34.
- Özdemir, M., Gürkan, M. İ. ve Kırıl, M. (2000). “Turizm Hareketlerinin Sosyo-Ekonomik Yapıya Etkisi: Belek, Karpas ve Girne Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 11: 79-84.
- Özden, H. Ö. (2005). “İnanç-Kültür İlişkisi ve Türk Kültürü Açısından Değerlendirilmesi”. *Dini Araştırmalar*, 7(21): 117-134.

- Özel, Ç. H. (2014). "Turizmin Sosyo-Kültürel Boyutta Ortaya Çıkardığı Etkilerin İncelenmesi: Marmaris Örneği". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 57-68.
- Özgen, N. (2012). "Siirt'in İnanç Turizmi Mekanları: Ziyaret (Veysel Karani) ve Tillo (Aydınlar) Örnekleri". *Doğu Coğrafya Dergisi*, 17(27): 251-272.
- Özsarı, S. H. ve Karatana, Ö. (2013). "Sağlık Turizmi Açısından Türkiye'nin Durumu". *Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 24(2): 136-144.
- Öztürk, M. ve Bayat, M. (2014). "Uluslararası Turizm Hareketlerinde Sağlık Turizminin Rolü ve Kalite Çalışmalarının Önemi Bir Literatür Çalışması". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2): 135-156.
- Park, D. B. ve Yoon, Y. S. (2011). "Developing Sustainable Rural Tourism Evaluation Indicators". *International Journal of Tourism Research*, 13: 401-415.
- Rabbany, G., Afrin, S., Rahman, A., İslam, F. ve Hoque, F. (2013). "Environmental Effects of Tourism". *American Journal of Environment, Energy and Power Research*, 1(7): 117-130.
- Ramet, J., Tolvanen, A., Kinnunen, I., Törn, A., Orell, M. ve Siikamaki, P. (2016). "Sustainable Tourism". *University of Helsinki Department of Forest Ecology Publications*, 34: 1-10.
- Richards, G. (2005). "Cultural Tourism in Europe". *Association for Tourism and Leisure Education (ATLAS)*, 1-254.
- Ritchie, B. W. ve Adair, D. (Eds.). (2004). *Sport tourism: Interrelationships, impacts and issues* (Vol. 14). Channel View Publications.
- Rogerson, G. M. (2005). "Conference and Exhibition Tourism in The Developing World: The South African Experience". *Urban Forum*, April-September 2005, 16: 176-195.
- Ross, S. D. (2001). "Developing Sports Tourism". *National Laboratory for Tourism and eCommerce*, 1-22.
- Ruiz, G. L., Garcia, C. D. ve Covarrubias, R. R. (2017). "Environmental Assessment For Health Tourism in Banos de Agua Santa, Ecuador". *Journal of Environmental Preotection*, 8: 799-809.
- Schorner, B. (2010). "Sustainable Mountain Tourism Development Illustrated in The Case of Switzerland". *SPNHA Review*, 6(1): 88-108.
- Seferov, R. ve Hesenov, T. (2006). "Azerbaycan'ın Turizm Potansiyeli ve Turizm Etkinliklerinin Değerlendirilmesi". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(20), 255-272.

- Sezgin, M. ve Karaman, A. (2008). “Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19: 429-437.
- Sigala, M. ve Leslie, D. (2005). *International Cultural Tourism*, Elsevier, Oxford.
- Silberberg, T. (1995). “Cultural Tourism and Business Opportunities for Museums and Heritage Sites”. *Tourism Management*, 16(5): 361-365.
- Simoni, S. (2015). “Current Trends in Managing Mountain Tourism Destinations”. *Lucrari Ştiinţifice Management Agricol*, 17(4), 12-15.
- Somuncu, M. (2004). “Dağcılık ve Dağ Turizmindeki İkilem: Ekonomik Yarar ve Ekolojik Bedel”. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2(1): 1-21.
- Sun, D. ve Walsh, D. (1998). “Review of Studies on Environmental Impacts of Recreation and Tourism in Australia”. *Journal of Environmental Management*, 53: 323-338.
- Sunlu, U. (2003). “Environmental impacts of tourism”. D, Camarda., L, Grassini. Local Resources and Global Trades. Environments and Agriculture in The Mediterranean Region, Bari, CIHEAM, 263-270.
- Tapur, T. (2009). “Konya İlinde Kültür ve İnanç Turizmi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(9): 473-492.
- Taş, B. (2012). “Afyonkarahisar İlinde Termal Turizmin Gelişimi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26: 139-152.
- Terzi, H. ve Pata, U. K. (2016). “Türkiye'nin İktisadi Büyümesinde Turizm Sektörünün Katkısı”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 48: 45-64.
- Terzi, M. C., Sakas, D. P. ve Seimenis, I. (2013). “International Events: The Impact of The Conference Location”. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 73: 363-372.
- Timor, A. N. (2011). “International Congress Tourism: Overview in The World and Turkey”. *e-Journal of New World Sciences Academy Nature Sciences*, 6(3): 124-144.
- Timur, S. ve Getz, D. (2009). “Sustainable Tourism Development: How Do Destination Stakeholders Perceive Sustainable Urban Tourism?”. *Sustainable Development*, 17: 220-232.
- Toprak, L., Elsaied, H. H. ve Mahmood, S. A. (2014). “Turizmin Yükselen Trendi: Sağlık Turizmi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(50): 38-57.
- Towards Earth Summit. (2002). *Sustainable Tourism – Turning The Tide*, Economic Briefing No.4.

- Turco, D. M., Riley, R. ve Swart, K. (2002). *Sport Tourism, Fitness Information Technology*, Morgantown.
- Uğuz, S. Ç. (2014). “Türkiye’de Cari İşlemler Dengesi ve Turizmin Önemi”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(26), 18-22.
- Unur, K. (2000). “Turizmin Türkiye’nin Ödemeler Dengesine Etkisinin Analizi”. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(3): 1-17.
- UNWTO, (2011). *Tourism Highlights*. 2011 Editions.
- Utama, I. G. B. R. (2015). “Landscape as an Outdoor Recreation Form”. *Social Science Research Network*, 1-21.
- Uygur, A., Göral, R. ve Bozkurt, İ. (2015). “Muğla İli Milas İlçesinin Kültür Turizmi Açısından İncelenmesi”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 34: 95-105.
- Ürger, S. (1992). *Genel Turizm Bilgisi*. Akdeniz Üniversitesi Yayınları, Antalya.
- Vargas-Hernandez, J. G. (2012). “Sustainable Cultural and Heritage Tourism in Regional Development of Southern Jalisco”. *World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development*, 8(2/3), 146-161.
- Vehbi, B. O. (2012). *A Model for Assessing The Level of Tourism Impacts and Sustainability of Coastal Cities*. Kasimoglu, M., Aydin, H. “Strategies for Tourism Industry - Micro and Macro Perspectives”. *InTech*, 404.
- World Commision on Environment and Development. (1987). *Our Common Future*, Oxford University Press , Oxford.
- Yardan, E. D., Dikmetaş, H., Us, N. C. ve Yabana, B. (2014). “Türkiye ve Dünya’da Sağlık Turizmi”. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 8: 27-42.
- Yazdi, S. K. (2012). “Sustainable Tourism”. *American International Journal of Social Science*, 1(1): 50-56.
- Yıldız, Z. (2011). “Turizmin Sektörünün Gelişimi ve İstihdam Üzerindeki Etkisi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5): 54-71.
- Yıldız, Z. ve Çekiç, S. (2015). “Sport Tourism and its History and Contribution of Olympic Games to Touristic Promotion”. *International Journal of Science Culture and Sport*, 4: 326-337.
- Yıldız, Z. ve Kalağan, G. (2008). “Alternatif Turizm Kavramı ve Çevresel Etkileri”. *Yerel Siyaset Dergisi*, 35: 43-45.
- Yılmaz, H. ve Özkan, M. B. (1994). “Rekreasyonel Turizm Örneğinde Erzurum Palandöken Dağının Önemi”. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25(1): 110-117.

- Yılmaz, S. ve Yılmaz, H. (1998). “İnanç Turizmi Açısından Abdurrahman Gazi Türbesinin Değerlendirilmesi”. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 29(2): 287-303.
- Zakaria, J., Taff, Md. A. Md., Yasim, M. M. ve Dasril, B. (2008). *Konvensyen Sukan Antarabangsa Teluk Danga*. 2008.
- Zhong, L., Deng, J., Song, Z. ve Ding, P. (2011). “Research on Environmental Impacts of Tourism in China: Progress and Prospect”. *Journal of Environmental Management*, 92: 2972-2983.

İnternet Kaynakları

- <http://ayeepia.tripod.com/wow/id6.html>, (erişim tarihi: 15.12.2017).
- <http://azerbaijan.travel/en/place/149-ski-resort-tufandag>, (erişim tarihi: 26.03.2018).
- <http://azerbaijan.travel/en/place/94-shahdag-mountain-resort>, (erişim tarihi: 26.03.2018).
- <http://climbingschool.com/LNT.html>, (erişim tarihi: 15.12.2017).
- <http://eco.gov.az/az/338-milli-parklar-akademik-h-eliyev-adina-zengezur-milli-parki>, (erişim tarihi: 25.03.2018).
- <http://eco.gov.az/az/559-aggol-milli-parki>, (erişim tarihi: 25.03.2018).
- <http://eco.gov.az/az/586-sirvan-milli-parki>, (erişim tarihi: 25.03.2018).
- <http://eco.gov.az/az/595-hirkan-milli-parki>, (erişim tarihi: 25.03.2018).
- <http://eco.gov.az/az/624-altiagac-milli-parki>, (erişim tarihi: 25.03.2018).
- <http://eco.gov.az/az/626-abseron-milli-parki>, (erişim tarihi: 25.03.2018).
- <http://eco.gov.az/az/640-sahdag-milli-parki>, (erişim tarihi: 25.03.2018).
- <http://eco.gov.az/az/660-goygol-milli-parki>, (erişim tarihi: 25.03.2018).
- <http://eco.gov.az/az/675-samur-yalama-milli-parki>, (erişim tarihi: 25.03.2018).
- <http://gsaz.az/articles/view/187/Quba-rayonu-Xinaliq-Alik-va-Haput-kandlari>, (erişim tarihi: 05.03.2018).
- <http://peakhigh.co.za/tips/hiking-tips/mountain-hazards/>, (erişim tarihi: 21.01.2018).
- <http://sanatorium.az/>, (erişim tarihi: 27.03.2018).
- <http://seyyah.az/news/1622>, (erişim tarihi: 05.03.2018).
- <http://shahdag.az/haqqimizda/sahdag/>, (erişim tarihi: 27.05.2018).
- <http://www.academia.edu/14404197>, (erişim tarihi: 28.03.2018).
- http://www.academia.edu/14404197/Sa%C4%9Fl%C4%B1k_turizmi_Azərbaycan_Naftalan_%C5%9Eehri_Petrol_BanyoTurizmi, (erişim tarihi: 27.03.2018).
- http://www.azerbaijans.com/content_1774_az.html, (erişim tarihi: 28.03.2018).
- http://www.azerbaijans.com/content_1774_az.html, (erişim tarihi: 28.03.2018).

- http://www.azerbaijans.com/content_890_az.html, (erişim tarihi: 28.03.2018).
- <http://www.dpudak.com/Da%C4%9Fc%C4%B1%C4%B1k-sporu-hakk%C4%B1nda-bilgi/>, (erişim tarihi: 13.01.2018).
- <http://www.duzdag.com/duzdagaz.html>, (erişim tarihi: 28.03.2018).
- <http://www.fairex.az/uploads/images/DSC03034>, (erişim tarihi: 27.05.2018).
- <http://www.leavenotraceireland.org/news/mountaineering-ireland-integrates-leave-no-trace>, (erişim tarihi: 14.12.2017).
- <http://www.pinoymountaineer.com/2008/08/seven-leave-no-trace-principles.html>, (erişim tarihi: 14.12.2017).
- [http://www.sherg.az/site/id-25345/BBC-i_Xinalıqdan_yazdı:_<font_color=red>_\"Nuh_Peyğəmbərin_Qafqazdaki_\"nəvələri...\"_-_FOTOLAR#.WwqV7Kv4n58](http://www.sherg.az/site/id-25345/BBC-i_Xinalıqdan_yazdı:_<font_color=red>_\), (erişim tarihi: 27.05.2018).
- <http://www.summitpost.org/dufourspitze/150756>, (erişim tarihi: 13.12.2017).
- <http://www.thephilippinemountaineering.com/2015/01/the-leave-no-trace-seven-principles.html>, (erişim tarihi: 15.12.2017).
- <http://www.travel-tramp.com/lahic-ismailli-azerbaijan-travel/>, (erişim tarihi: 27.05.2018).
- <http://www.wiki-zero.net/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbj53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvQm91bGRlcmluZw>, (erişim tarihi: 05.06.2018).
- <http://www.wilderness-survival.net/mountain-terrain-weather-hazards/mountain-hazards/>, (erişim tarihi: 21.01.2018).
- <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11479/turkiyede-saglik-ve-termal-turizm.html>, (erişim tarihi: 06.10.2017)
- https://az.wikipedia.org/wiki/Azərbaycan_Alpinizm_Federasiyası, (erişim tarihi: 06.12.2016).
- https://azertag.az/store/files/Strateji_yol_xeritesi/Turizm_s%C9%99nayesinin_inki%C5%9Fa%C4%B1na_dair_strateji_yol_xeritesi.pdf, (erişim tarihi: 28.05.2018).
- <https://dogayakacis.com/2014/01/26/dagciligin-altin-cagi/>, (erişim tarihi: 13.12.2017).
- https://en.wikipedia.org/wiki/Mount_Bazardüzü#/media/File:Bazarduzu_detail.JPG
- <https://lnt.org/learn/7-principles>, (erişim tarihi: 15.12.2017).
- <https://mpora.com/rock-climbing/rock-climbing-everything-need-know>, (erişim tarihi: 13.01.2015).
- [https://ru.wikipedia.org/wiki/Бабадаг_\(гора,_Азербайджан\)#/media/File:Babadag.jpg](https://ru.wikipedia.org/wiki/Бабадаг_(гора,_Азербайджан)#/media/File:Babadag.jpg), (erişim tarihi: 27.05.2018).

- https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/98/Caucasus_region_1994.jpg/700px-Caucasus_region_1994.jpg, (erişim tarihi: 28.03.2018).
- <https://www.alpineascents.com/about-us/leave-no-trace-alpine-mountaineering-principles/>, (erişim tarihi: 14.12.2017).
- <https://www.alpineascents.com/about-us/leave-no-trace-alpine-mountaineering-principles/>, (erişim tarihi: 15.12.2017).
- <https://www.asianhnm.com/healthcare-management/health-tourism>, (erişim tarihi: 01.10.2017).
- <https://www.britannica.com/topic/mountaineering>, (erişim tarihi: 12.12.2017).
- <https://www.facebook.com/EcoTourAz/photos/a.622318867792298.1073741834.222720734418782/622319104458941/?type=3&theater>, (erişim tarihi: 27.05.2018).
- <https://www.linkedin.com/pulse/difference-between-expedition-style-alpine-vuca-patrick-hollingworth>, (erişim tarihi: 12.01.2018).
- https://www.researchgate.net/publication/281341278_Spring_break's_social_impacts_and_residents'_attitudes_in_Cancun_Mexico_a_qualitative_approach, (erişim tarihi: 27.09.2017).
- <https://www.tdf.gov.tr/hiking-trekking-ve-dagcilik-arasindaki-farklar-nelerdir/>, (erişim tarihi: 03.01.2018).
- <https://www.thomascookgroup.com/history/history-1841-1855/>, (erişim tarihi: 24.03.2018).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Vusal BALIYEV
Doğum Yeri - Tarihi	29.11.1987 – Zengilan/AZERBAYCAN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	4 numaralı orta mekteb, Bakü/AZERBAYCAN
Lisans Diploması	Bakü Devlet Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik Bölümü, AZERBAYCAN, 2010
Yabancı Diller	Azerbaycanca (çok iyi), Türkçe (çok iyi), Rusça (orta), İngilizce (orta)
E-Posta	vusal.baliyev@gmail.com vusal_baliyev@mail.ru